

Master i historiedidaktikk

Fortellinger om 11. september
i Stavanger Aftenblad 2001/2006

Grethe Helen Bjerkreim Kommedal
794563

Det Humanistiske Fakultet
Universitetet i Stavanger
Våren 2009

Forord

Denne masteroppgaven i historiedidaktikk markerer slutten på en flott studietid ved Universitetet i Stavanger. Det er med en viss lettelse, men også med vemod jeg leverer fra meg denne oppgaven som har vært en så sentral del av min aktivitet det siste året. Å skrive masteroppgave er en tidskrevende, men spennende og kreativ aktivitet og det har vært en lærerik prosess å velge ut, belyse og drøfte analysematerialet.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Jan Bjarne Bøe for god veiledning og inspirasjon gjennom skriveprosessen. Det har vært godt å ha en avklarende og strukturere dialog i møte med et teoriunivers og gaidning gjennom et bredt empirisk landskap.

Jeg vil også takke Harald Maaland i Stavanger Aftenblad for innledende samtale til emnet om 11. september og ”krigen mot terror” som satte meg på sporet av oppgavens endelige tematikk. Tilgangen til Stavanger Aftenblads *digitale arkiv* har vært uvurderlig og jeg vil også takke Kari Hølland ved arkivet for tilgang og innledende hjelp til søk etter kildemateriale.

Jeg vil også takke mine medstudenter som har gjort masterstudiet i historiedidaktikk til en sosial og morsom affære, men også for de faglige og mer reflekterte samtalene, særlig omkring de innledende emneoppgavene i masterstudiet.

Grethe Helen Bjerkreim Kommedal

Kristianslyst den 1. juni 2009

Forord.....	1
DEL 1 – FORUTSETNINGER	
1.1 Innledning og problemstilling	4
Struktur	5
Bakgrunn	7
Ground Zero – et utgangspunkt.....	9
1.2 ”Krigen mot terror” – begrepet terror og terrorisme	10
”Krigen mot terror” – fiendebilder	13
”Krigen mot terror” – en ny tid?	14
”Krigen mot terror” – oppsummering	17
1.3 Historie – Fortiden og fortellingen, bevissthet og bruk	17
Historiedidaktikk, historiebevissthet og formidlingsrom	19
Historiebevissthet	19
Historiebruk.....	22
1.4 Media som leverandør av fortellinger – noen teoretiske betraktninger	27
Tekstanalyse som metode – analyse og utviklingstrekk.....	31
1.5 Stavanger Aftenblad	33
Analysemateriale, perioder og artikler	35
Analysekriterier – nærlesing og spørsmål til artiklene	37
1.6 Oppsummering Forutsetninger.....	38
DEL 2 – ANALYSE	
2.1 Analysetekster Periode 1.....	40
2.1.1 ”Ingenting blir som før”	40
2.1.2 ”Krig mot ukjent fiende”	41
2.1.3 ”Frykten er en farlig fiende”	43
2.1.4 ”Forenklet fiendebilde er den største trussel”	44
2.1.5 ”Terror, politikk og galskap”	46
2.2 Analysetekster Periode 2.....	49
2.2.1 ”Terrorkrigens illusjoner”	49
2.2.2 ”Terrortrussel”	50
2.2.3 ”Krigen som har gjort vondt verre”	52
2.2.4 ”Terroren er ikke det største problemet”	56
2.2.5 ”Fem tapte år”	59
2.3 Oppsummering Analyse.....	61
DEL 3 – PERSPEKTIVER	
3.1 Tidsperspektivet – artikler og perioder.....	66

3.2 Tidsperspektivet Periode 1	67
Fortid – erindrende funksjon	67
Samtid – diagnostiserende funksjon.....	68
Fremtid – antesiperende funksjon	69
3.2.1 Skjema – tidsperspektivet periode 1.....	70
3.3 Tidsperspektivet Periode 2	71
Fortid – erindrende funksjon	71
Samtid – diagnostiserende funksjon.....	72
Fremtid – antesiperende funksjon	73
3.3.1 Skjema – tidsperspektivet periode 2.....	75
3.4 Periodene – utvikling og endring	76
3.4.1 Utvikling i et tidsperspektiv.....	76
Fortid til fortid.....	76
Samtid til samtid.....	77
Fremtid til fremtid	78
3.4.2 Utvikling i skjema - tidsperspektivet.....	79
3.4.3 Utvikling i et tematisk perspektiv – noen betraktninger	79
Terror og ”krigen mot terror”	79
Fiendebilder.....	81
Fremtid til fremtid	81
3.4.4 Utvikling i skjema – tematisk perspektiv	82
3.5. Historiebruk mellom behov og funksjon.....	83
Oppdage, rekonstruere – vitenskapelig bruk	84
Huske – eksistensiell bruk.....	85
Gjenoppdage – moralsk bruk	86
Oppfinne, rekonstruere – ideologisk bruk	87
Glemme – ikke-bruk.....	88
Illustrere, debattere, offentliggjøre - politisk/pedagogisk bruk	88
Øke historiens verdi – kommersiell bruk	90
3.6 Oppsummering Perspektiver	91
3.7 Tilbake til Ground Zero – et sammendrag	97
Etterord - september og ”Krigen mot terror” – et utsyn	101
Litteraturliste	102
Vedlegg oversikt	104

DEL 1 – FORUTSETNINGER

1.1 Innledning og problemstilling

Denne oppgaven har som mål å undersøke hvilke fortellinger og bilder som ble framstilt i media i tiden etter angrepene i USA den 11. september 2001. Undersøkelsen vil rette seg inn mot det norske avismediet og gi et blikk på hvordan fortellingene om fenomenet ble framstilt i Stavanger Aftenblad. Dette vil skje gjennom å analysere utvalgte artikler fra to perioder. Den første perioden omfatter artikler fra kort tid etter angrepene og den andre fem år etter angrepene. Fortellingsmønstrene fra de to periodene vil også bli satt i et utviklingsperspektiv. Inni dette ligger det en antydning til at fortellingen kan få nytt tilfang og innhold i det å utvikle en ny retrospektiv og prospektiv horisont. Før dette analysearbeidet blir framstilt vil det bli rettet et søkelys på forutsetninger for å undersøke akkurat dette fenomenet og hovedspørsmålet er:

Fortellinger om angrepene 11. september 2001 i norske aviser. Hvilke bilder lages av aktørene?

Problemstillingen tar utgangspunkt i fortellinger om 11. september 2001 i norske aviser. Oppgaven vil analysere lederartikler og kommentarer i utvalgte perioder i Stavanger Aftenblad henholdsvis fra 2001 og 2006. Ved å se på lederartikler og kommentarer søkes det mer nyanserende nivået i avisen som grunnlag for fortellingene om 11. september og ”krigen mot terror”. Det som er interessant i denne sammenheng er å se på hvilke fortellinger som kommer til syne, samt om det finnes noen utvikling i fortellingene gjennom og mellom de periodene som skal analyseres. Noen utdrag fra den voksende litteraturen som er dedikert ”tiden etter” 11. september vil bli belyst for å skape det tolkningsrommet og drøftingsperspektivet som tekstanalysen legger opp til.

Problemstillingen berører både det historiedidaktiske og medievitenskapelige området. I forhold til historiedidaktikk vil en slik undersøkelse som skal gjennomføres være interessant for å gi et innblikk til hvordan selve grunnlaget for holdninger, meninger og erfaringer kommer til uttrykk i de kollektive forestillinger. Fra en historiedidaktisk vinkel vil oppgaven være en ”studie av ”møtet” mellom historien og dens brukere, og av hvordan dette møtet kan tilrettelegges”¹. I denne sammenheng vil det først og fremst være prosessen og

¹ Bøe 2002:16

tilretteleggelsen av møtet og grunnlaget for påvirkningen av holdninger og mening. I forhold til medievitenskap vil undersøkelsen være interessant som tekstanalyse, nettopp i tilknytning til det historiedidaktiske feltet. Dette er fordi media spiller en viktig rolle i den prosessen hvor slike kollektive forestillinger dannes, og slik er, for eksempel Stavanger Aftenblad, et av flere mulige forskningsobjekt for historiedidaktikken. Historiebruk er et av historiedidaktikkens fagområder hvor bruken av historie i spenningen mellom forskjellige behov og funksjoner teoretiseres rundt for eksempel medias tilretteleggelse av fortellinger. Å se nærmere på fortellinger om 11. september og den påfølgende ”krigen mot terror” er slik sett en historiedidaktisk og nærmere bestemt en historiebruksfaglig interessant og aktuell problemstilling. En nærmere presisert problemstilling tar derfor utgangspunkt i forutsetningene som blir behandlet under:

Fortellinger om 11. september i Stavanger Aftenblad 2001/2006. Hvilke perspektiv og historiebruk inneholder og strukturerer fortellingene? En analyse av utvalgte artikler for å belyse formidlingen av 11. september og ”krigen mot terror”.

Struktur

Opgavens første del vil bestå av forutsetninger og begrunnelse for hvorfor akkurat denne spesielle problemstillingen og emnet 11. september 2001 ble valgt. Med tanke på den virkningshistorien som dette spektakulære og godt dokumenterte angrepet skapte, vil også handlingene og temaene knyttet til dette spesifikke fenomenet være en sentral del av oppgavens analyse. Forutsetninger berører på denne måten aktuelle temaer og den virkningshistoriske utvikling som skjer i kjølvannet av 11. september 2001.

Dette vil drøftes i sammenheng med begrepet og temaet ”krigen mot terror” og vil rette et blikk på et utvalg av litteratur som tematisk behandler ”tiden etter” 11. september.

Som en historiedidaktisk oppgave er det gjerne selvsagt at historiefaglige teorier vil være et sentralt område. Her spiller både historiedidaktiske teorier og teorier om historiebruk inn som grunnlag for analyse. Teorier som tilhører det medievitenskapelige området vil i forlengelsen av disse være viktige for å skape en helhetlig fremstilling av analysen.

Begrunnelse for valget av Stavanger Aftenblad, analysemateriale og analysemetode vil også forklares. Forutsetninger innebærer også å se på hvilke analysekriterier som blir lagt til grunn for nærlesing og den følgende systematisering av analysematerialet. Oppgavens første del vil altså dreie seg om forutsetningene for å skrive denne masteroppgaven, der en forklaring av

begreper og temaer, samt et utvalg av teorier og begrunnelse for valget av Stavanger Aftenblad er nødvendige for det videre analysearbeidet.

Oppgavens andre del vil kaste lys over de utvalgte artiklene fra Stavanger Aftenblad og det vil legges vekt på å se på innholdet i materialet. Dette tolkningsarbeidet vil fremstilles som en utlegning av artiklene. Det vil også gi et innblikk i hvordan fortellingene gjennom tolkningen hentes ut fra sine respektive perioder og sammenhenger for deretter å settes inn i en kontekst bestemt ut i fra denne oppgavens problemstilling. En utlegning av artiklene gir samtidig anledning til å se på hvilke aktuelle fortellingselementer de inneholder, for senere å se på hvordan fremstillingen nyttegjør seg av referanser i forhold til tidsperspektivet og dermed tilrettelegger et for et meningspotensial. Inn i dette ligger også at innholdet peker på ytre forhold, for eksempel historiske eller parallelle samfunnsmessige referanser for å konstruere en fortelling, som igjen berører historiebruksområdet. Innholdet får på denne måten en intertekstualitet, fordi den aktuelle sakskonteksten knyttes til andre hendelser og fenomener. Med vekt på fortellinger fra to perioder vil også denne analysefremstillingen bidra til å se et utviklingsperspektiv og systematisere hvordan de er tilrettelagt. Oppgavens andre del vil altså dreie seg om analysematerialet for å vise til innholdsplanet og elementene i artiklene, samt legge grunnlag for videre systematisering.

Oppgavens tredje del vil være en systematisering og perspektivsettende sammenføring av analysematerialets innhold. Systematiseringen av materialet vil bli satt i skjema. Med andre ord en tematisk gjennomgang av artiklene ut i fra kriteriene som ligger til grunn for analysen. Et første blikk på resultatene av artikkelanalysen vil dreie seg om tidsperspektivet, om fortellingenes innhold i et tidsspenn. Et andre vil dreie seg om et tematisk blikk på fortellingene, hvor begrepet terror og krigen mot terror, fiendebilder og antydningen av en ny tid tenkning er sentralt. de inneholder fiendebilder, om det fortelles om et ”oss” og ”andre”. Et tredje blikk vil være å se på hva type historiebruk som kommer til syne i fortellingenes innhold. Her vil spenningen mellom historiens bruk og funksjoner være et sentralt moment i systematisering og drøfting av de ulike virkemidlene i fortellingen.

Til slutt vil det oppsummeres sentrale elementer som til sammen vil gi et perspektiv på historiebruk og tidsmomentene i artiklene og fortellingene fra Stavanger Aftenblad fra 2001 og 2006. Det vil avslutningsvis også bli satt fokus på et utsyn og blikk fra 2009 omkring hva 11. september og ”krigen mot terror” betyr i en nyere kontekst.

Bakgrunn

Denne oppgavens problemstilling kommer som følge av en tidligere innlevert emneoppgave med utgangspunkt i samme type spørsmål, nemlig fortellinger om angrepene 11. September 2001 og bilder av aktørene i norske aviser.

Den gang ble Klassekampens nyansering av tiden etter 11. september 2001 analysert gjennom et utvalg av artikler. Den teoretiske basen var fiendebilder og identitetsmessige punkter i forhold til historiebevissthet. Klassekampens nyansering ble presentert som tre strømninger som dukket opp ved undersøkelse av artikler. De tre strømningene eller mønstrene var *Imperiets logikk*, *Den nye McCarthyismen* og *Ikke i vårt navn*. Oppgaven ble den gang oppsummert med følgende beskrivelse:

”Bildene som blir skissert gjennom Klassekampen av amerikansk politikk, innenlands og utenlands må sees i forhold til det ambivalente forholdet til amerikansk utenrikspolitikk som allerede eksisterte før angrepene. Bildene tegner ikke ukjente linjer fra ”Klassekampen”. Allikevel er bildene etter angrepene særegne i det de blir gjenstand for paralleller til hendelser bak i tid og en mulig tolkning av disse i samtidens perspektiv på en mulig fremtid. Tiden etter den kalde krigen tegner seg som en fortsettende utviklingsperiode for det rene amerikanske hegemoni, grunnet på en selvpålagt rolle som verdens frelser og offer. (...) ”Klassekampen” anvender altså det som kjennetegner historiebevisstheten i det at de konstruerer et bilde som inneholder forståelse eller fortolkning av fortiden som spiller inn på nåtidens perspektiv, men også en pekepinn om en dyster fremtid om denne utviklingen får lov til å fortsette. I en slik setting går ambivalensen over til å bli et fiendebilde.”²

Imperiets logikk var mønsteret som satte amerikansk utenrikspolitikk og krigsretorikk under kritikk fordi denne var en legitimering av imperialistiske interesser på bakgrunn av bekjempelse av terror. På bakgrunn av terrorbekjempelse kunne USA, med en utvelgelse av ønskede alliansepartnere føre en aggressiv linje overfor land og områder som ble ansett som potensielle trusler og skjulested for terrorister. En unilateral linje ble det omtalt som og begrunnelsen som ligger bak finnes i den kjente oppdelingen og polariseringen av verden og fiendelandskapet gjennom, *enten er dere med oss eller mot oss*. Fiender blir karakterisert som ”ondskapens akse”. Definisjonsmakten til USA som den lidende part og legitimering av gjengjeldelse og bekjempelse av terror utgjorde det logiske mønsteret.

² Bjerkreim Kommedal, Læreprosessdidaktikk 2007:13f

Den nye Mccarthyismen var mønsteret som beskrev det kalde klimaet i samfunnet som oppstod i kjølvannet av 11. september. I det overnevnte utsagnet, *enten er dere med oss eller mot oss*, ligger også at dette ikke kun gjelder på det internasjonale politiske og nivå. Også holdninger og handlinger som ble definert som anti-amerikanske ble hardt slått ned, noe som innebærer at ytringsfriheten ble prøvd gjennom kontroll og sensur og i ytterste konsekvens sanksjonert. På denne måten ble også borgerrettigheter satt under press, i det lages et nytt lovverk tilpasset trusselbildet etter 11. september. Sensurmønsteret representerer et paranoid klima hvor det blir registrert personer med antipatriotisk oppførsel.

Ikke i vårt navn var mønsteret som beskrev den motstand mot den "imperialistiske" linjen som den amerikanske administrasjonen førte sin utenrikspolitikk under. Det er også markering av motstand mot et mer paranoid klima, der upatriotiske og anti-amerikanske holdninger ble sanksjonert og straffet. Ytringsfriheten og rettsvernet var også saker som ble erklært underminert og protestert mot. Den massive krigsmotstanden både i USA og i Europa var allikevel den som var mest enestående i motstandsmønsteret. En klar opposisjon vokste ut som en konsekvens av den imperialistiske og sensurmessige utviklingen.

Klassekampen som et norsk avismedium kan plasseres under denne opposisjonskategorien, fordi den klart uttrykker sitt syn på det misforhold og det handlingsmønsteret som oppstod i kjølvannet av 11. september. Avisens publisering av artikler under disse "linjene" fra forskjellige forfattere over en lang tidsperiode peker mot en helhetlig og stabilt, dog ambivalent forhold til 11. september og de handlinger som fulgte i kjølvannet av angrepene. En radikal utenrikspolitikk, et paranoid klima og følgende motstand er punkter som kom frem i denne undersøkelsen.

Arbeidet med denne analysen var interessant og bekreftet og avkreftet flere forståelser jeg hadde før oppgavearbeidet ble påbegynt.

Ground Zero – et utgangspunkt

Den 11. september 2001 var store deler av verden vitne til terrorangrep på Verdens handelssenter i New York og forsvarsbygningen Pentagon. Et tredje terrorangrep nådde aldri målet sitt, men styrtet i en åker i Pennsylvania. Det er allikevel det førstnevnte som har blitt symbolet på denne dagen. To tårn gjennomboret av fly – to tårn som raser sammen i en sky av betongstøv – ut av dette ble *Ground Zero* født og *9/11* ble et begrep.

I kjølvannet av angrepene har bøker, artikler, debatter og blogger forsøkt å forklare og gjøre rede for hendelsen, både fra vitenskapelig og allment hold. Interessen rundt emnet er stort, noe som også går frem av at både sosiologer, religionsvitere, sosialantropologer, historikere, statsvitere og utallige bloggere blant andre har vist sitt engasjement og gitt uttrykk for sine meninger i tiden etter angrepene. Som John Erik Rhiley reflekterer over og beskriver hendelsene på Manhattan 11. september:

”I møte med tegnet griper vi etter sitater og visdomsord, ubevisst, som i halvsøvn. Meningsproduksjonen går på tomgang: begreper som med ett er blitt ugyldige, velter ut av maskineriet som om ingenting har hendt. Gamle spørsmål blir stilt og gamle posisjoner forsvart. I et kulturprogram på morgenkvisten 12. september 2001 blir en tidligere leder av Den norske forfatterforening spurt hva litteraturen kan bidra med i kjølvannet av en slik katastrofe. Med malapropos selvsikkerhet og tyngde svarer han at av alle kunstarter er litteraturen spesielt godt rustet til å møte Historiens lidelser. Tv-seerne vet noe annet: for dem kommer erfaringen av bildet først, litteraturen etterpå. I møte med et bilde så grunnleggende rystende, strekker ikke den eksisterende litteraturen til. Sagt på en mer brutal måte: Bildet trenger ikke litteraturen. Bildet er selvtilstrekkelig.”³

Rhiley gir uttrykk for det ubegripelige og ubeskrivelige i øyeblikket terroren fant sted. Det er også et uttrykk for den manglende evnen for å beskrive en slik spektakulær hendelse og videreformidling av en slik terrorhandling in situ. Øyeblikket da terrorhandlingen fant sted, videreformidlingen av den virkelighet som skjedde foran øyene til store deler av verdens befolkning står som støpt. Tolkningene er for mange og tolkningene er samtidig for få. Det meningsfulle og meningsløse kan ikke løsrives vitnene, det må tolkes.

Hendelsene den 11. september 2001 var mediemessig en stor begivenhet. Fra nullpunktet ble det servert bilder av hendelsene. Terrorangrepet ble sendt ”live” fra utallige videokamera og

³ Rhiley 2002:16

mobiltelefoner. Sterke bilder av de kaprede flyene som styrter inn i nordtårnet og sørtårnet. Sterke bilder av mennesker som faller på utsiden av bygningene. Sterke bilder av reaksjonene til dem som var øyenvitner til terrorangrepet. Disse inntrykkene som så tydelig vekket avsky og forferdelse var det grunnlaget som journalistene også skulle formidle. Derfor er det viktig å poengtere at 911 genererte til refleksjon, reaksjoner og "sin egen" virkningshistorie.

Ground Zero ga opphav til et mangfold av fortellinger. Angrepene 11. september 2001 genererte videre det som er blitt kalt "krigen mot terror". "Krigen mot terror" som et begrep er i seg selv et omdiskutert ordvalg, og det vil derfor være nødvendig med en forklaring av begrepet. Samtidig vil det også være nyttig å se på noen sentrale emner i forhold til "krigen mot terror" i et virkningshistorisk perspektiv. Emnene er ment som eksempler på meningsforklarende forhold som er blitt belyst i litteratur rundt "krigen mot terror" og "tiden etter" 11. september 2001.

1.2 "Krigen mot terror" - begrepet terror og terrorisme

"Krigen mot terror" som begrep blir satt under søkelyset fordi terror angir en metode og ikke et "krigsmål" i seg selv. Som Odd Einar Olsen, professor i samfunnssikkerhet og risikostyring ved Universitetet i Stavanger presiserer i en artikkel i Stavanger Aftenblad 13.10.2008:

"President Bush erklærte krig mot terror etter 11. september. Men terror er en metode, ikke en motstander. Å erklære krig mot terror er like meningsløst som om britene under andre verdenskrig skulle ha erklært krig mot tomotors bombefly og ikke mot Nazi-Tyskland. Hadde Bush kalt 11. september for tidenes største kriminelle handling, ville mange flere rundt om i verden gitt USA full støtte i jakten på bin Laden."⁴

Poenget er at terror med sine mangfoldige definisjoner er så omdiskutert begrep at "krigen mot terror" blir krigen mot alt det en til enhver tid anser som en mulig trussel. Og det er også slik "krigen mot terror" berører flere områder enn den rent militærtekniske terminologien. Terrorbegrepet, med føringer til terrorisme og terrorister er også et omdiskutert begrep. Med forsøk på en definisjon kan begrepet "terror" i leksikalsk form forklares som:

⁴ Stavanger Aftenblad 13.10.2008: "Retorikk kan både skape og løse kriser"

”Redsel, skrekk, skrekkvelde; betegnelse både på ekstrem frykt og på det som kan utløse slik frykt. Å *terrorisere* er å skape ekstrem frykt ved å utføre redselshandlinger eller ved å true med slike. Den som utfører eller truer med å utføre redselshandlinger, er en *terrorist*.”⁵

Definisjonen er altså knyttet til frykt og redsel, vold og politiske mål, men samtidig åpen for tolkninger. Dette er da også kjernen i diskusjonen rundt terrorbegrepet, fordi det finnes ingen internasjonalt ”anerkjent” definisjon. Anders Romarheim presiserer at begrepet er omstridt:

”Spørsmålet om hvordan terrorisme skal defineres er svært politisert. Ulike aktører har stor interesse av å definere terrorisme på sin egen måte. Derfor er det liten enighet internasjonalt om hva terrorisme er. Terrorisme er et fenomen som er omgitt av gråsoner som flyter over i hverandre former for vold og ødeleggelse. De fleste er likevel enige om at terrorisme innebærer kriminell aktivitet og at angrepene mot Madrid, Sharm el Sheik, London og ikke minst 11. september angrepene er klare eksempler på terrorisme.”⁶

Dernest har det også forsøkt satt opp en definisjon på både ”terrorisme” og det som er omtalt som ”internasjonal terrorisme.” Romarheim definerer ”terrorisme” som:

”... en ikke-statlig aktørs systematiske bruk av vold og ødeleggelse – eller trusler om dette – mot ikke-stridende med sikte på å skape en tilstand av frykt, få oppmerksomhet om en politisk sak og å påvirke atferden også til andre enn de direkte ofrene for terroraksjonen.”⁷

Utvidet blir da internasjonal terrorisme forklart som: ”.. når minst to ulike lands territorium eller borgere er involvert i en terroristaksjon – enten involveringen er som utøver, offer, arena eller planleggingsbase for aksjonen.”⁸ Det er tenkelig at det er en slik type definisjon av terrorisme og det utvidede ”internasjonale” aspektet som ligger bak det retoriske begrepet ”krigen mot terror”. Det er også innen en slik definisjon ”krig” kan bli erklært mot en ”metode”, i betydning en kamp mot visse grupper og territoriale områder, alt etter hvor en mistenker ”terroristene” har sine baser. Og det er også slik ”krigen mot terror” blir en virkningshistorie av 11. september 2001. Som Thomas Hylland Eriksen poengterer:

”Videre var det nytt at krig ble utkjempet uten frontlinjer. Da George W. Bush erklærte krig mot terroristene kort etter angrepene, må det ha vært første gang i historien at en bona fide

⁵ Store norske leksikon, snl.no, 27.05.09, <http://www.snl.no/terror>

⁶ Romarheim HHD 28/11 2005

⁷ Romarheim HHD 28/11 2005

⁸ Romarheim HHD 28/11 2005

krigerklæring ikke er kommet mot et land eller engang et territorium. Da han tilføyde at alle land som hadde støttet terroristene skulle bli straffet, må han ha glemt at terrorister og terror-sympatisører bor i mange land spredt over hele verden.”⁹

Med klare linjer til den ”internasjonale” aspektet som Romarheim tilegger terrorismebegrepet, dreier ”krigen mot terror” seg om krigen mot internasjonale, om ikke benevnelsen globale, nettverk. Disse nettverkene representerte noe nytt etter 11. september 2001. I ”vestlig forståelse” ble gamle motstandere som Sovjetunionen under den kalde krigen erstattet av et nytt ansikt, Osama bin Laden, og krigere med ukjente ansikter.

Terrorangrepene signaliserte en ny metode og en trussel i forhold til hvor og når angrep kunne finne sted. Det nye er altså den ukjente faktoren, som nok også var til stede under den kalde krigen, men forskjellen kan gjerne finnes i begrepet ”terrorbalanse”. Med vekt på balanse representerte ”terrorbalanse” en slags stabilitet under den kalde krigen. Begrepet går ut på en maktfordeling (eller trusselfordeling) mellom de to supermaktene USA og Sovjetunionen som på ”ideologisk” grunnlag støttet regioner og dermed sine interessesfærer. En forklaring av begrepet ”terrorbalanse” i leksikalsk form:

”betegnelse på den form for maktbalanse som under en stor del av den kalde krigen. (...) Balansen bestod i at hver av partene hadde evne til å gjengjelde et angrep (med kjernefysiske våpen) med et tilintetgjørende kjernefysisk gjengjeldesslag. Balansen innebar dermed at ingen av partene hadde en troverdig førsteslagskapasitet, dvs. evne til å knuse motpartens gjengjeldelseevne, annenslagskapasitet, ved ett slag.”¹⁰

Tiden etter 11. september er også blitt karakterisert som en paranoid tid: ”Ved et slag ble verden kastet ut i en uhyggelig og paranoid tid, en krig uten tydelige frontlinjer, en konflikt uten innramming, med en klar begynnelse men uten en klar avslutning.”¹¹

Terrorbegrepet er altså omdiskutert og det samme kan en si om betegnelsen ”krigen mot terror”. Et viktig punkt som følger av denne usikkerheten rundt definisjoner og definisjonsbruk er den tilsynelatende ”paranoide tiden” med like uklare linjer mellom venn og fiende som en ”krig mot terror” representerer. Den type terror og maktbalanse som hersket under den kalde krigen glimrer med sitt fravær i den nye konflikten. Partene i ”krigen mot

⁹ Eriksen 2001:16

¹⁰ Ole T. Berg, Store norske leksikon, snl.no, 27.05.09, <http://www.snl.no/terrorbalanse>

¹¹ Eriksen 2001:14

terror” ble satt (av regjeringen Bush) til ”den som ikke er med oss, er mot oss”¹² Dette bringer saken over på et viktig element både i forhold til selve terrorbegrepet og definisjonen og til hvordan ulike parter i en konflikt, enten denne er samtidig eller fortidig, blir betraktet. Det handler om fiendebilder.

”Krigen mot terror” og fiendebilder

Den norske medieforskeren Rune Ottosen har arbeidet med spørsmål i forhold til fiendebilder og skiller mellom et *situasjonsbestemt* og *disposisjonelt* fiendebilde der førstnevnte er en konkret beskrivelse av en fiendtlig handling, mens det disposisjonelle har en mer generisk karakter som kan defineres som:

”Et disposisjonelt fiendebilde er en negativ stereotyp beskrivelse av en nasjon/stat/religion/ideologi eller regime/statsleder. Fiendebildet kommer til uttrykk gjennom metaforer, billedbruk eller andre språklige, visuelle eller grafiske effekter som skaper forventninger om umenneskelige, aggressive eller fiendtlige handlinger.”¹³

Som definisjonen tilsier er fiendebilder neppe av positiv art. Fiendebildene er ikke tilfeldige, de er med på å forklare og begrunne hvorfor vi er ”oss” og de andre er ”andre”. Og når våre bilder blir til forestillinger i allmenne og kollektive oppfatninger dannes et skille ikke bare mellom ”oss” og ”dem”, men bidrar også til våre forventninger.¹⁴ Når fiendebildene virker til å skille mellom et ”oss” og et ”dem” opererer de i tråd med en sosialpsykologisk forankring. Med det retoriske grepet ”den som ikke er med oss er mot oss” forberedes bakgrunnen for et valg – ”oss” eller ”dem” – ”frigjøreren” eller ”terroristen”. Det problematiske med denne todelingen og konkretiseringen av konfliktparter i ”krigen mot terror” er det som er nevnt over at dette er en krig mot nettopp et så generelt grunnlag som ”terror”. Det første punktet er at denne krigen ikke er territorial, slik ”tradisjonell” krigføring gjerne er, men derimot rettet mot land som tilsynelatende støtter terrorister. Det andre punktet i denne sammenheng er at potensielle terrorister i denne nettverkskrigen finnes og opererer i mange land.

Fiendebildet i form av ”oss” eller ”dem” fungerer dermed som en temmelig løsrevet definisjon av hvem fienden er eller kan være. I tiden etter 11. september 2001 gikk mistanken

¹² Frasen er gjengitt utallige steder. For eksempel Christie sitt bidrag i Eide/Ottosen 2002:13

¹³ Ottosen 2004:218

¹⁴ Forestillinger og oppfatninger henspiller på det Bøe f.eks. 2002:28 sier om historiens todeling; det man vet og det man tror, antar og forventer.

i retning Osama bin Laden og hans nettverk av ”fundamentalistiske muslimer”. Et poeng er at med et så upresist definert fiendebilde og et så utbredt nettverk ”i mange land” ble enhver av de om lag 1.7 milliarder muslimer verden over mulige terrormistenkte, noe som føyer seg inn under definisjonen av det disposisjonelle fiendebildet.

I likhet med fiendebildet av en gruppe mennesker er også mistanken mot land som støtter ”terrorisme” gjort til gjenstand for mistanke. Afghanistans regime ”Taliban” var et av de første som ble en klar konfliktpart i ”krigen mot terror”. Etter hvert ble det klart at ”røverstater” kunne være tenkelige motstandere i ”krigen mot terror” og både Saddam Husseins Irak og Kim Jong Il’s Nord-Korea og Mahmoud Ahmadinejads Iran var en del av denne ”ondskapens akse”. Oppstillinger av fiendebilder av typen ”med oss eller mot oss” eller ”ondskapens akse” er metaforer for det som Ottosen i sin definisjon av disposisjonelle fiendebilder innebærer forventninger om umenneskelige, aggressive eller fiendtlige handlinger. Slik sett er de uttalte konfliktpartene i ”krigen mot terror” skreddersydde som nettopp til et fiendebilde, der en strek er blitt tegnet i kartet over det som blir vurdert som godt og på den andre siden som ondt. Spørsmålet som kan stilles er hva som skjer når disse nettverkene av ”terrorister” ikke bare opererer i land som representerer den andre, for eksempel i ”ondskapens akse”, men kan finnes i alle land. Når begrepet fiendebilder ikke lenger bare gjelder ”den andre” har vi et dilemma. Grensene for hva som definerer ”oss” og ”de andre” er sprengt.¹⁵ De er erstattet av det som gjerne kan betegnes som en fortelling og det gode og det onde, eksempelvis en polarisering av ”terroristen” og ”frigjøreren”. Et temmelig generalisert og polarisert fiendebilde la grunnlaget for det som utgjør ”krigen mot terror” enten denne føres i pennen eller med våpen.

”Krigen mot terror” – en ny tid?

Med dette polariserte klimaet som bakgrunn kommer også tanken om 11. september som en markør for en ny tid, slik Thomas Hylland Eriksen skiller ut 11. september i forhold til globalisering siden avslutningen på den kalde krigen:

”Høsten 2001 gikk globaliseringen inn i sin paranoide fase. Før 11. september gikk de fleste ut i fra at det store tidsskillet i vår generasjon hadde funnet sted

¹⁵ I et perspektiv på hva som egentlig kan skille livsverdener og i et ”normativitetsperspektiv”. Spiller inn på Benedict Andersons ”*imagined communities*” slik den er referert i Eriksen 2004:49 f.

omtrent ti år tidligere, og at vi levde i en epoke som het ”tiden etter den kalde krigen”, ”den globaliserte tidsalder”, ”informasjonssamfunnet” eller noe lignende.”¹⁶

Det paranoide klimaet og vendepunktet som Eriksen skisserer opp her har kanskje noe for seg fordi 11. september og tiden etter var preget av en pessimisme og paranoia i forhold til terrortrusselen. Til dette har Terje Tvedt stilt seg ambivalent, på den ene siden enig i at etablerte verdensbilder ble truet, men at de ikke er knust, noe som årsaksdebatten som fulgte angrepene viste.¹⁷ På den andre siden stiller han seg spørrende til å betrakte 11. september som noe som endret verden, som han presiserer: ”... det spektakulære er ikke alltid synonymt med det epokegjørende.”¹⁸ Tvedt har et godt poeng i at det som spilte seg ut over media den 11. september 2001 gjerne ikke er signifikant nok til å endre eller velte bestående verdensbilder. Samtidig er det kanskje ikke bare flyene som krasjet inn i tårnene, spektakulært som angrepene og de sterke bildene var, som er med på å skape forestillingen om en ny tid, men dertil motaksjonene som fulgte og konsekvensene av disse.

Et første blick på tiden etter angrepene 11. september 2001 må være de mange ofrene for terroristhandlingene og den påfølgende terroristjakten. Som Olav-Gunnar Ballo uttrykker det:

”Etter som tiden har gått, viser de siste oversiktene (medio januar 2002) at omtrent 3000 mennesker mistet livet etter terrorhandlingene i USA. Det er et forskrekkelig høyt tall, selv om det bare er halvparten av det opprinnelige anslaget. Jeg vet ikke hvor mange sivile som har mistet livet etter at bombingene og bakkekrigen i Afghanistan startet. Sammenholdt med det vell av kunnskaper vi har fått om alle aspekter ved terrorhandlingene i USA 11. september, er det påfallende hvor lite vi egentlig vet om hva som har foregått i Afghanistan etter den 11. september 2001. Og selv når tap av sivile liv beskrives, gir det oss ikke samme opphav til indignasjon som tanken på ofrene for terrorhandlingene i World Trade Center. Det er lett å identifisere seg med passasjerene som møtte sin død i kollisjonen med de to kjente skyskraperne i New York. Det er vår egen sivilisasjon som trues, det kunne vært våre egne liv.”¹⁹

Et første punkt ved denne skisseringen av sivile tap i terrorhandlingene og ”krigen mot terror” er erkjennelsen av at det angår ”vår egen” sivilisasjon og at den er sårbar.

¹⁶ Eriksen 2001:11

¹⁷ Tvedt 2002:102. Angrepet satte for eksempel fattigdomsproblematikk høyere på kartet i forhold til terrorårsaken.

¹⁸ Tvedt 2002:103

¹⁹ Ballo 2002:35

Et annet punkt er understrekingen av indignasjonen, den harmen som WTC ofrene vekket. På den andre siden står ofrene i Afghanistan tilbake som devaluerte bivirkninger, biproduktene av en påstått kirurgisk bombing som det heter på det militærpolitiske språket. Denne marginaliseringen synes også å virke i andre uttalte konfliktparter i Midt-Østen.

Som Elisabeth Eide velger å sette ord på det:

”Mediene har makt til å bestemme hva vi skal tenke på – og hvem. I dette ligger muligheten for å marginalisere. Når vi flere ganger en dag i august 2003 kan høre på radio om hvor mange amerikanske soldater som er drept i Irak siden krigen startet (og etter hvert at krigen ifølge USA tok slutt), uten at tilsvarende tapstall for irakere blir nevnt, er det uttrykk for marginalisering.”²⁰

Eide peker på den sorteringen og vurderingen av hvem eller hva som teller; altså blir fremhevet eller fortiet. Selve vurderingen blir en del av konstruksjonen og videreføring av et fiendebilde fordi et ”oss” mot de ”andre” settes inn i et verdiperspektiv, hvor ”våre” interesser trer frem for alt, også de ”andres” enorme lidelser. Eide nevner utsagnet ”enten er du med oss, eller med terroristene” som et av de siste tiders mest berømte, avgjørende og marginaliserende. Alternativet, et mellomstandpunkt finnes ikke rom til, gråsoner er irrelevante i ”krigen mot terror”.²¹

Ytringsfriheten berøres også av det polariserte klimaet som fulgte angrepene 11. september 2001. Eksemplene over, med fokus på ofre på den ene siden og bivirkninger av jakten på terroristene på den andre, devalueringen av den ”andre” partens rammede, ja selv verdiperspektivet sier noe om ytringsfrihetens kår i krisetider. Ytringsfriheten ble tilsynelatende også innstrammet i forhold til innrapportering av afghanske ofre, der USA-journalister ble oppfordret til ikke å formidle noen tap i Afghanistan uten samtidig å minne om terrorangrepene i USA.²² Ønske om mediekontroll fikk også sitt utslag (om ikke nedslag) i bombingene av den arabiske tv-stasjonen Al-Jazeera’s base i Kabul. Et annet viktig tema i forbindelse med ytringsfrihet er det som må betraktes som en fangeleir, nemlig Guantanamo basen på Cuba, der hundrevis av mennesker betraktet som terrormistenkte er blitt anholdt uten en normalt vurdert bevisbyrde. Med Guantanamo som bakteppe berører ”krigen mot terror”

²⁰ Eide 2004:243

²¹ Eide 2004:245

²² Eide 2002:40

også menneskerettigheter og rettsikkerhet på et grunnleggende nivå.

1.2.3 ”Krigen mot terror” – Oppsummering

Fortellingene om 11. september er varierte, og det er flere som har engasjert seg for denne spektakulære hendelsen. Formidlingsarenaene er mange, for eksempel gjennom tv-programmer, herunder nyhetssendinger og underholdningsprogram, gjennom de trykte media, herunder dagsaviser, ukemagasin og faglitteratur og gjennom den utbredte informasjonen som er publisert på internett, gjennom blogger og egne nettsider om temaet. Noen av temaene tilknyttet den voksende debatten i kjølvannet av angrepene 11. september er presentert over. De gir en pekepinn på den refleksjon og er en påminnelse på det meningsløse og det meningskapende som kan komme ut av en slik konflikt. Ja en kan gjerne si at denne litteraturen ikke hadde vært aktuell om ikke noen av dens forfattere eller aktører forsøkte å skape eller finne mening med terrorangrepene og de påfølgende temaene tilknyttet ”krigen mot terror”. Like fullt er disse meningsytringene og meningskonstruksjonene fortellinger, små brikker i en større sammenheng. Bidragsyterne aktualiserer, tolker og tematiserer det som blir fremhevet og gjerne blir ”glemt” i en konflikt som ”krigen mot terror”. For denne oppgavens formål er de anvendt som eksempler av fortellinger om fortiden.”Krigen mot terror” slik begrepet stadig blir anvendt om tiden etter 11. september 2001 har noe for seg, på tross av begrepsforskyvningen fra metode til noe å krige mot.²³ Dette er gjerne fordi fokuset på konsekvensene av angrepene 11. september, under terminologien ”krigen mot terror”, er gjenstand for stadig debatt, slik den føres under temaene fiendebilder, ytringsfrihet og menneskerettigheter og ikke minst under perspektivet om at dette representerer en ny tid.

1.3 Historie – fortiden og fortellingen, bevissthet og bruk

”Fortiden” er historiefagets og historikerens virkeområde og det er i spenningen mellom tidsdimensjonene at forskningsgrunnlaget og kildene ligger. Knut Kjeldstadli fremsetter at historien er tretydig, fordi den betegner for det første en fortid, den fortidige virkelighet som vi søker kunnskap om, for det andre en vitenskap om fortiden slik denne virkeligheten blir forsøkt undersøkt og et tredje punkt i fortellingen om fortiden, altså formildingen av fortiden

²³ Stavanger Aftenblad 13.10.2008: ”Retorikk kan både skape og løse kriser”

basert på den kunnskap vi søker og den vitenskapelige undersøkelsen.²⁴ Det første punktet representerer historie som fortid og betegner den fortidige virkeligheten som er ”forsvunnet”. Det andre punktet er restene etter denne fortidige virkeligheten som ikke direkte kan nås.

Som Bøe poengterer: ”Dette er dilemmaet for alle fortellinger om fortiden: Den faktiske fortiden er forbi, vi har fragmenter tilbake som setter oss i stand til å – bare til en viss grad – konstruere fortiden på ny.”²⁵ Altså er sporene/restene gjenstand for undersøkelse. Det tredje punktet er historikerne som for å benytte seg av sporene etter fortiden er nødt til å stille spørsmål til dem og dette innebærer historisk forskning. En forening av det andre og tredje punktet er altså historie som vitenskap hvor det skjer en tolkning av de tilgjengelige spor av den fortidige virkeligheten, historien. En kan gjerne si at de arbeider sammen for å gi en fremstilling av historien som er det fjerde punktet. Fortellingen om fortiden er ikke det samme som fortiden, men et produkt av en prosess av spørsmål, tolkning og stillingstakning til sporene eller restene fra den. Som Bøe presiserer:

”Historiefagets fremste oppgave har vært å finne sannheten om fortiden: Hva var det som faktisk skjedde? Den absolutte sannhet om fortiden finnes ikke; forventningen består i å lage de fortellinger om fortiden som lar seg forene med kilder, innsikt og fagets vitenskapelige metoder. Men ønsket om sannhet er ikke det eneste ønsket. I tillegg kommer søken etter mening: var det slik det hang sammen? Den beste fortellingen om fortiden skal både være sann og gi mening; i mange tilfeller vil det nettopp det å vite hva som skjedde, være det mest meningsfulle. I andre tilfeller kan det være spenning mellom det man tror, ønsker og mener, og det som sant er.”²⁶

Både sannhetskriteriet og meningskriteriet er en del av det å fremstille, fortelle om fortiden. Men det er ikke bare i det vitenskapelige historiefaget og forskningen slike meningsdannende prosesser finner sted. Et sentralt punkt er historien som en (all)menneskelig aktivitet, som Bernard Eric Jensen forklarer: ”Historie forstås som de prosesser, som mennesker gjennom deres handlinger er med til at frembringe, og mennesker betraktes som så vel historiefrembrakte som historiefrembringende.”²⁷

²⁴ Kjeldstadli 1999:37

²⁵ Bøe 2006:29

²⁶ Bøe 2006:15

²⁷ Jensen 2006:67

Historiedidaktikk, historiebevissthet og formidlingsrom

Historiedidaktikk er beskrevet som ”studiet av møtet mellom fortiden og dens brukere, og av hvordan dette møtet kan tilrettelegges”²⁸ Tanken om at mennesket både er ”historieskapt og historieskapende” er en grunnsetning i fagets tilnærming til forskning, enten denne er av kvantitativ eller kvalitativ art. Det handler også om hvordan vi oppfatter fortiden slik den er fremstilt, hvordan disse kan spores i dagens samfunn og er med som byggesteiner i et perspektiv på fremtiden. En metavitenskap, i tillegg til at også tverrfagligheten er et kjennetegn på historiedidaktikkens virkeområde. Mennesket som ”historieskapt og historieskapende” spiller på et sosialiseringsspektiv, noe som både er sentralt i sosialantropologi, pedagogikk, sosiologi og psykologi for å nevne noen. Hvis historien kan betegnes som en ”kjøter”²⁹, slik Kjeldstadli fremsetter historie i sin innføring til historiefaget, er det likedan med historiedidaktikken, som ved sin bruk av mangfoldige fagdisipliner, nettopp er det; en kjøter. På den andre side, hvilket fagområde er vel ikke det?

Historiedidaktikk bygger på, eller skjer *i møte med*, fire kunnskapsområder; atferdsfag, læreprosessdidaktikk, historievitenskap og historiebruk. Med et bredt nedslagsfelt for empiriske og teoretiske undersøkelser som ligger i disse fire kunnskapsområdene ligger også at faget må presiseres som ”studiet av møtet mellom fortiden og dens brukere, og hvordan dette møtet kan tilrettelegges.”³⁰ Med tanke på det didaktiske aspektet ligger gjerne grunntanken i hvordan en kan tilrettelegge undervisning slik at fortiden skal bli håndgripelig for elever i en opplæringsammenheng. Foruten den historiske forskning og undervisningslære dreier historiedidaktikk seg også om fortiden slik den utfolder seg og blir brukt utenfor skolen. Og det er også slik faget i sin ”moderne” utforming, med vekt på studiet av møtet og tilretteleggelse av fortiden, handler om tid og individ/kollektiv.

Historiebevissthet

Historiebevissthet kan defineres som:

”Historiebevissthet er i enkleste forstand vissheten om at mennesket er et historisk vesen, at dets tolkning av fortiden, forståelse av nåtiden og oppfatning av fremtiden har avgjørende betydning for hvem de er og hva de gjør.”³¹

²⁸ Bøe 2002:16

²⁹ Kjeldstadli 1999:30f.

³⁰ Bøe, 2002:16

³¹ Bøe 2002:26

Historiebevissthet dreier seg altså om identitetsmessige vilkår, hvor tolkningen av tidsdimensjonene er et viktig punkt. Men det er ikke en løsrevet tolkning av fortiden, nåtiden og fremtiden, men et samspill mellom de tre tidsretningene som spiller inn på historiebevisstheten. Nåtidforståelsen er altså knyttet opp til tolkningen av fortiden og forventning om og perspektiv på fremtiden. Historiebevissthet i et slikt perspektiv handler om mennesket som både ”historieskapt og historieskapende”.³²

En figur for å vise forholdet mellom tidsorienteringen vil se slik ut:³³

Tidsmoment	Funksjon
Fortidstolkning	Erindrende
Samtidsforståelse	Diagnostiserende
Fremtidsforventning	Antesiperende

Funksjonene erindrende, diagnostiserende og forventende innebærer to tilnærminger til historie (som fortid), nemlig den *pragmatiske* og *antikvariske*.³⁴ Den *pragmatiske* tilnærmingen går ut på å se fortiden som et forrådskammer som kan brukes til å se fortidens erfaring i sammenheng med nåtidens ”problem”. Den *antikvariske* tilnærmingen er basert på en fascinasjon av fortidens spor, gjerne gjennom å samle på gamle gjenstander. De to interessetilnærmingene til historie er ikke skarpt atskilt, men berører hverandre fordi de nettopp på hver sin måte bidrar til mennesket som ”historieskapende og historieskapt”.

Innenfor et slikt samspill vil tidsorientering skje som følger av fiktive og faktabaserte tolkninger, forståelser og forventninger slik Halvdan Eikeland stiller historie opp som syntese:

”Historie blir dermed en syntese av det ytre og det indre, av ”reelt” og ”fiktivt”, av det faktiske og ønskede, av det empiriske og det normative. En kan karakterisere prosessen som skaper historiebevissthet som en tankeprosess knyttet til tidserfaring. Prosessen er samtidig både reseptiv og produktiv. På den ene siden inngår erfaring og iaktakelse, og på den andre siden foregår tenkning, tolkning og skapning av forventninger.

På denne måten skjer tidsorientering knyttet til menneskets livspraksis.”³⁵

Erindringsprosessen er altså sammensatt av en reseptiv og produktiv tidsorientering. Historiebevissthet bygger altså på både det empiriske og faktabaserte og det normative, som

³² For eksempel Jensen 2006:67

³³ Jensen 2006:68

³⁴ For eksempel i Jensen 2006:67 og Bøe 2006:15

³⁵ Eikeland i Bøe 2002:28

igjen blir tolket, forstått og satt i perspektiv av individet. Med tanke på det faktiske og ønskede dukker et normativt forhold opp, nemlig historiebevisstheten som: ”noe som gir mening og er i samsvar med sannhet og andre verdeier vi ønsker å bygge verden på, og på den andre siden noe som leder helt galt av sted.”³⁶

Historiebevisstheten har med identitets skapende prosesser å gjøre og er slik sett individuell for det enkelte, men den kan nok ikke isoleres fra omverdenens ”større” fortolkning, forståelse og forventning. Hvis historiebevisstheten i nåtiden bygger på tolkning av fortiden og forventning om fremtiden foregår det neppe i et individuelt tomrom, men i samspill med omgivelsene og i sammenheng med det fiktive og fakta fordi forestillingsevnen er nært knyttet opp til nettopp, det sosiale liv og forventninger skapt i en sosial sammenheng:

”Mennesker bruker ikke kun historier til å skape sammenheng og mening i deres eget liv; de bruker dem også i deres omgang med andre mennesker – og det gjelder, enten det er tale om å samarbeide eller å være i konflikt med andre. Det er ved å fortelle og høre historier, at mennesker søker å etablere betydningssammenhenger mellom deres egne (og andres) intensjoner, handlinger og handlingenes resultater.”³⁷

Fortiden er altså foruten et enormt forskningsfelt også et erfaringsfelt hvor mennesket både på det individuelle og kollektive plan deler det som er omtalt som *erindringsfellesskap*. Denne tilnærmingen til fortiden grunner i teorien om forestilte fellesskap. Begrepet nasjon er et eksempel hvor teorien om et forestilt fellesskap er blitt prøvd på. Da er det selve grunnlaget for at mennesker i et gitt område kan betrakte seg som medlemmer eller ”borgere” av samme ”nasjon” som belyses. Mer utvidet er dette fellesskapet også et kollektiv som deler en erindring gjennom for eksempel en felles historie og opprinnelse. Begrunnelsen for dette kollektivet, ligger i det å skille mellom det som er innenfor og det som ligger utenfor grensene av fellesskapet.³⁸ Det identitetsmessige på individuelt plan er på mange måter avhengig av disse ”grensemerkene” som rammene for det forestilte fellesskapet gir – et rom for orientering rundt holdning og meningsdannelse.

”Fortiden har mange og grunnleggende forskjellige representasjonsformer i nåtiden. Vi formidler fortiden gjennom tekster og muntlige fortellinger, vi omgir oss med den i form av vaner, ritualer og tradisjoner, den er innskrevet som materialitet i landskapsformer

³⁶ Bøe 2002:29

³⁷ Jensen 2006:72

³⁸ Anderson 1996:18-21

og arkitektur, og vi knytter den til oss i form av identifiseringer med slekt, sted, folk og nasjon. Vår selvopfatning er grunnlagt på fortidige opplevelser, handlinger og virksomheter, nedfelt i vår hukommelse.”³⁹

Det forestilte fellesskap utgjør altså et erindringsfellesskap på den måten, i et sosialiseringperspektiv, at individet har et orienteringspunkt rundt (eller rom for) sin holdning og meningsdannelse. Samspillet med omgivelsene i dannelsen av historiebevissthet kan i tillegg til et orienterings punkt altså kalles et formidlingsrom. Først og fremst de arenaene som i sitt grunnleggende virke legger til rette for utviklingen av historiebevissthet og dertil forestilte fellesskap.

Historiebruk

Fortellingen om fortiden, altså tolkningen og forståelsen i nåtiden og perspektivene på fremtiden er også et sentralt tema for dem som formidler historie på hverdagsbasis. Det som tidligere er beskrevet om det empiriske og normative blir på mange måter tilrettelagt via disse kanalene. Det er jo ikke et forestilt fellesskap som en fysisk størrelse der ute en kan spørre til råds, fordi dette fellesskapet nettopp er et forestilt prinsipp. Derfor er tilgangen til fellesskapet tilgjengelig gjennom det som samfunnet deler på hverdagsbasis. Skolen og lærere, fagmiljø, massemedia, politikere og andre er derfor en viktig medspiller i samfunnslivet og forbindelsen mellom individets og kollektivets forestilte fellesskap. For å fremheve og grunnngi det man vil bygge videre på og på den andre siden det som ville lede galt av sted blir til i, ifølge historiedidaktiske teorier, mennesket som ”historieskapende og historieskapt”.

Mennesket bruker historien som orienteringspunkt, som en rettesnor.

For å plassere historiebruk innen for det historiedidaktiske området, vil jeg se på Bøe sin beskrivelse historiebruk og fortellingen som et produkt av strukturelt kaos:

”Når mennesker kommer sammen, er samhandlingen et kaos; mange ord og meninger, mange tanker, en rekke ansikts- og kroppsbevegelser, aktivitet av så mange slag – alt skjer innenfor et lite tidsrom. Når mennesker møtes, skjer mange ting samtidig og parallelt; dess flere mennesker, dess mer er det som skjer. Dette kaoset er ikke usammenhengende tilfeldig; det som finner sted, skjer etter en hensikt og etter en godtatt måte å forholde seg til hverandre på, i større eller mindre grad. Det er et strukturelt kaos.”⁴⁰

³⁹ Thuen, 2001:5

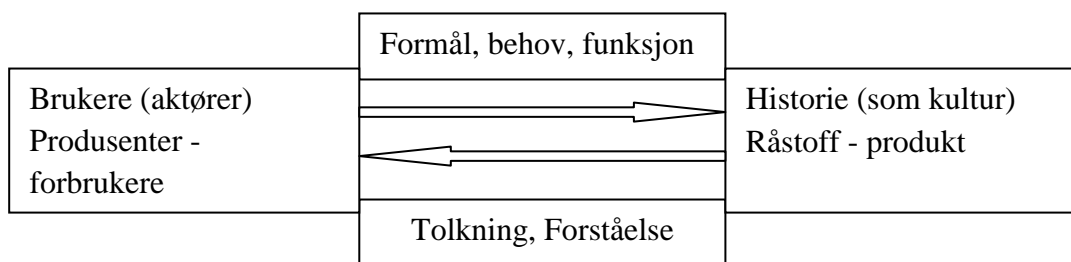
⁴⁰ Bøe 2006:14

Hvis ikke denne struktureringen av kaoset hadde funnet sted, hadde individet hatt et rom for tolkning som på det beste hadde vært en fragmentert rekke av begivenheter og tanker. Når mennesker møtes, i kakofoni av stemmer og meninger og tanker gjør det bruk av det som er beskrevet over, av et forestilt fellesskap, som et felles referanse- og utvekslingspunkt. Det er nettopp med tanke på at kaoset ikke er usammenhengende og tilfeldig, men at det som finner sted, skjer etter en hensikt og en godtatt måte å forholde seg til hverandre på som utgjør denne kollektive ordningen av helhet og sammenheng. Nå er jo denne samhandlingen av kaos oversatt i sammen av møtet mellom mennesker og deres ord og meninger, tanker og bevegelser. Tolkning, holdnings og meningsdannelse er et sentralt punkt i det som er betegnet som strukturelt kaos. Denne struktureringen kan omformes til en lineær framstilling, altså begivenhetene ordnes i rekkefølge og etter viktighet.

Denne fortellingen, fra kaos til ordning, får dermed en strukturerende funksjon. Men det er dermed ikke sagt at den er en absolutt sann, men heller en meningskapende virksomhet. Dette kommer jo av at det er mange stemmer, tanker, ord og meninger som bidrar til denne fortellingen. Og det er i dette spennet mellom sannhetssøken og meningssøken en finner historiebruk.

Historiebruk kan defineres som et metafag, fordi det ikke er fortiden, nåtiden og fremtiden i seg selv som er interessant, men fremstillingen av denne. Det er tolkningen, forståelsen og perspektivene – rommene imellom – som er av interesse.⁴¹

Historiebruken tar høyde for konsekvensene av at historie står i spenningsforholdet mellom det reelle og fiktive, det empiriske og normative og at prosessen som leder til historiebevissthet er både reseptiv og produktiv. Og hvis en ser tilbake på ordningen av kaos, strukturelt kaos, vil historiebruk som forskningsområde være opptatt av hvordan denne fremstillingen, fortellingen blir, ja nettopp, strukturert eller tilrettelagt. Med andre ord; hvordan fortellingen er bygd opp, hvilke elementer er med og hvilke siktemål de har. Elementene i historiebruksfeltet kan illustreres slik:⁴²

⁴¹ Bøe 2006:16

⁴² Stugu 2008:15

Figuren over er todelt mellom produsenter (forbrukere) og produkt (råstoff). Prosessen som foregår mellom disse er på den ene side til hvilket formål og behov hva slags funksjon man vil bruke historien til og på den andre den tolkning og forståelse som skjer som følge av selve prosessen og resultatet som kommer ut av denne. Historiebruk innebærer dermed en anvendelse av nettopp reseptive og produktive kvaliteter, slik det fremsettes i grunnsetningen *historieskapende og historieskapt*.

Bruk og brukere av historie ut ifra behov og funksjon vil også være forskjellig. Behovene kan variere fra å oppdage og rekonstruere, huske, gjenoppdage, oppfinne og konstruere og glemme. Funksjonene vil variere fra det å verifisere, falsifisere, tolke, forankre, orientere, restaurere, rehabilitere, rasjonalisere og legitimere.

For å systematisere de ulike områdene bruken av historie berører, vil Klas-Göran Karlssons typologi og inndeling i kategorier for historiens funksjoner og behov være et nyttig redskap.⁴³

BEHOV	BRUK	BRUKERE	FUNKSJON
Oppdage Rekonstruere	Vitenskapelig	Historikere Historielærere	Verifisering/Falsifisering Tolkning
Huske	Eksistensielt	Alle mennesker	Orientering Forankring
Gjenoppdage	Moralsk	Breie befolkningsgrupper	Restaurering Rehabilitering
Oppfinne Konstruere	Ideologisk	Intellektuelle og politiske elitegrupper	Rasjonalisering Legitimering
Glemme Fjerne	Ikke-bruk	Intellektuelle og politiske elitegrupper	Legitimering Rasjonalisering
Illustrere Debattere Offentliggjøre	Politisk Pedagogisk	Intellektuelle, politiske elitegrupper og pedagoger	Politisering Instrumentalisering
Øke historiens verdi	Kommersielt	Virksomheter innen reklame og økonomi	Kommersialisering

⁴³ Karlsson 2009: 59

Ulike behov tilsvarer altså forskjellige funksjoner for de ulike brukergruppene.

Brukergruppene deles igjen inn i syv grupper etter hva slags anvendelse de har av historie:⁴⁴

1. *Den vitenskapelige historiebruk:*

Dreier seg om å oppdage nye kilder og granske dem og tolke fakta ut fra samtidshistorisk sammenheng, også kalt ”internvitenskapelig historieformidling”.

2. *Den eksistensielle historiebruk:*

Utgangspunkt i det allmenmenneskelige behov for å orientere og forankre seg. Begrepet eksistensiell historiebruk er en allmenn kategori.

3. *Den moralske historiebruk:*

Utgangspunkt i en kulturell ønskelig oppdagelse, gjenoppdagelse av historiske sammenhenger for å tjene fellesskapets oppfatninger om et fortidig emne i samtiden.

4. *Den ideologiske historiebruk:*

Denne historiebruken er også ønskelig ut ifra fellesskapets interesser for å hente frem visse historiske komponenter som kan tjene det formål å oppdage, gjenoppdage, orientere og forankre felles verdier. Funksjonen er å legitimere eller rasjonalisere fellesskapets form. En variant av den ideologiske bruk i forhold til den moralske bruk av historie er politisk historiebruk, altså historisk ønsket konstruksjon rettet mot å appellere til fellesskapets verdigrunnlag og endre eller bevare dette.

5. *Ikke-bruk av historie:*

Innebærer nettopp ikke-bruk. Det man ikke forteller eller opptar i den allmenne ”kanon” får sjelden oppmerksomhet. En ikke-bruk av historie legger vekt på å nedtone eller fjerne en bestemt historisk fortid ut ifra ønsket om å ikke-fortelle eller fortrenge. Denne ikke-bruk kategorien kan også sees fra det eksistensielle, moralske og ideologiske bruksområdet. Som eksistensiell fordi det er kun visse emner man vil orientere eller forankre seg til. Den moralske fordi det er kulturelt ikke ønskelig å fremheve verdier man ikke kan eller vil forsvare. Det samme gjelder det ideologiske området, fordi en vil fremheve de positive sidene ved en felles historie og nedtone de negative.

6. *Politisk-pedagogisk bruk av historie:*

Innebærer en metaforisk, symbolsk og sammenlignende historiebruk som tar sikte på å se forholdet mellom en sak i fortiden og nåtiden som en forenklet og uproblematisk

⁴⁴ Bøe 2006:20f. og Karlsson 2009:59ff.

sak. En fremheving av tilsynelatende likheter mellom to fenomener og en nedtoning av ulikheter mellom de samme gjør den pedagogisk-politiske bruken av historie til en egen kategori. Den kan likne den vitenskapelige bruken, men her vektlegges og fremstilles likhetene og ulikhetene på en annen måte. Det pedagogiske ved denne bruken av historie tar også opp likhetene uten å tilsvarende se på det som skiller fenomener. Som en pedagogisk bruk er derfor biter av historien brukt som avskrekkende eller oppmuntrende. Med vekt på behovene for å illustrere, debattere og offentliggjøre er denne stykke og delvise bruken av historiske elementer kjennetegnet ved selve punktutvalget av likheter og ”paralleller” i ”historien”.

7. *Kommersiell bruk av historie:*

Innebærer bruk av historie som et ledd i markedsføring. Det kan være en kjent historisk hendelse, en historisk gruppe, et sted eller at det lages en historie rundt en person med tilknytning til varen som skal markedsføres. Eksempel på slik historiebruk finnes i bruk av ”vikingen” som et salgsprodukt, en nærmest nasjonalromantisk fremstilling av Hardanger⁴⁵ for å markedsføre stedet som et reisemål eller markedsføring av meieriproduktene til Synnøve Finden ved å fortelle om og fremstille personen Synnøve Finden som en ysterigründer.⁴⁶

Et åttende punkt kunne vært stilt opp er det meget omdiskuterte skillet mellom *bruk og misbruk* av historie. Som det er nevnt under det femte punktet ville gjerne misbruk av historie grenset opp til det som er ikke-bruk ut ifra den funksjon å glemme eller utelate viktige element i et grunnlag for et fellesskap. I den sjettede kategorien kommer det også frem at bruk av likheter mellom fenomener er en måte å bruke historie på.

Misbruk av historie kan også være et legitimerende middel, fordi bruken av historie som legitimerende element kan få uheldige konsekvenser fordi det å bruke historien som et legitimerende element kan også tolkes som det å misbruke historien. Et eksempel på dette finnes i politisk retorikk og et nyere eksempel er hvordan den serbiske presidenten Slobodan Milosevic i en tale fra 1989 brukte slaget om Kosovo i 1389 som et grep for å minne publikum om tapet og at dette ikke skulle skje i fremtidens Serbia under hans ledelse.⁴⁷ Grunnen til at denne *legitimeringen* av historie samtidig er *misbruk* av historie er handlingene

⁴⁵ Fossåskaret 2008:17-19

⁴⁶ Bøe 2006, kapittel 5: ”Vikingen” og kapittel 6 ”Synnøve Finden”

⁴⁷ Slik Milosevic er beskrevet i for eksempel Stugu 2008:10

og holdningene det førte til, nemlig massakre på folkegrupper, senere internasjonalt fordømt som etnisk rensing.⁴⁸

Historiebruk er et teorifelt som systematiserer historiens funksjoner og behov, slik fellesskapet og den enkelte har behov for å strukturere det kaos, gjennom tolkning og forståelse - å opprette et orienteringspunkt. Historiebrukens systematiserte bruks og funksjonskategorier slik de er beskrevet over, gir et innpass til hvordan disse prosessene fungerer. Historiebruk vil da defineres følgende i et allmennmenneskelig perspektiv som:

”Å forklare et fenomen kommer gjerne av det å gi mening til historien gjennom tolkning og forståelse: Å sjå historie som meining inneber å leggje hovudvekt på dei eksistensielle og emosjonelle funksjonane. Her er hovudspørsmålet korleis førestillingar om fortid og utvikling inngår i mentale og kulturelle prosessar i ulike grupper og samfunn, og korleis historie blir eit hjelpemiddel så vel for individ som for kollektiv til å ordne og skape meining i tilværet.”⁴⁹

Med vekt på det som er hovedmålet i historiedidaktikk, nemlig: ”studiet av møtet mellom fortiden og dens brukere, og av hvordan dette møtet kan tilrettelegges” kan denne definisjonen utdypes ved at fortiden blir formidlet av en rekke aktører. Det må understrekes at disse igjen har sine forutsetninger fra et forestilt fellesskap.

Massemedias kommunikasjon av det som skjer, enten dette er i våre nære omgivelser eller i et globalt perspektiv er en slik møteplass. Massemedia kan deles inn i mange kategorier og uttrykk. Det billedlige media strekker seg fra film og tv-serier til nyhetssendinger og dokumentarserier. Det tekstlige medium på sin side strekker seg fra aktualitetsmagasin og tegneserier til faglig litteratur og aviser. Det som er felles for massemedia er nettopp det at de forteller historier, enten de er grunnet på fiktivt eller empirisk grunnlag.

1.4 Media som leverandør av fortellinger – noen teoretiske betraktninger

Knytningen mellom historiedidaktikk og medievitenskap ligger nettopp i fortellingen, nærmere bestemt hvilken fortelling og hvilke elementer de inneholder og anvender for å formidle det til enhver tid aktuelle budskap. Et annet viktig moment er forholdet mellom

⁴⁸ Stugu 2008:10

⁴⁹ Stugu 2008:13

budskap og dets publikum, mediebrukerne i det at identitet og sosialisering er også et felles interesseemne for de to forskningsfeltene.

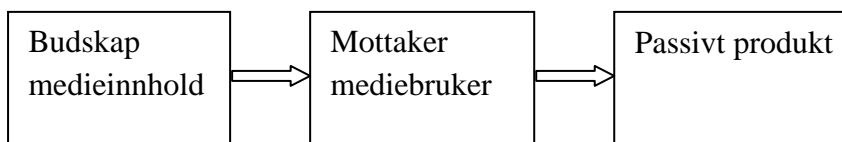
En kommunikasjonsmodell i tradisjonell utforming kan illustreres som en sender – budskap – mottaker modell. En slik modell vil innebære en enveiskommunikasjon fra sender, via budskap til mottaker. Men som det er presisert over om at historiebevissthetet ikke dannes i et tomrom, skjer heller ikke kommunikasjon det.

Et punkt for dette er fordi kommunikasjonen skjer innenfor et fellesskap, et kollektiv – det publikum det kommuniseres med. Et annet punkt er at mottakeren som regel, hvis kommunikasjonsprosessen skal være begripelig, tilpasser sitt budskap til publikum. En slik sammensetning vil innebære et nærere forhold mellom mottakere – sender – budskap. Det må understrekes at selv om retningen fra mottakere, via sender, til senderens budskap er ikke prosessen avsluttet, fordi som grunnsetningen i historiebevissthetsteorien angir, mennesket er både ”historieskapt og historieskapende”. Kommunikasjonsprosessen er derfor en dialektisk aktivitet som også innebærer dimensjoner av forståelse og tolkning, i alle ledd.

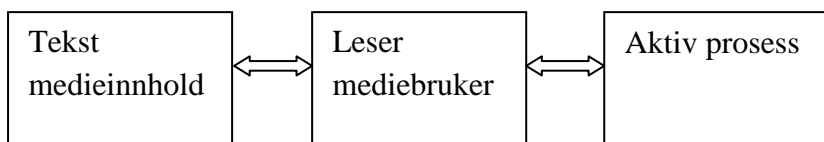
Kommunikasjon er en meningsdannende bedrift.

Med mening i kommunikasjonsmodellene er det vanlig å skille mellom to typer.⁵⁰

Den ene er *overføring* av mening:

Den andre er *etablering* av mening:

Meningsdannelse som en del av en kommunikasjonsprosess, og media som *leverandør av fortellinger* er et sentralt område for denne oppgavens formål. Derfor vil dette videre bli belyst gjennom fire punkter der mening er (i forbindelse med kommunikasjon og tekst):⁵¹

⁵⁰ Waldahl 2001:49

1. *Lokalisert hos publikum:* Mening er skapt og ikke overført. Den skapes av den enkelte bruker i en konkret situasjon gjennom konstruktiv mental virksomhet. Publikum og hvert individ har gjennom et erfaringsgrunnlag et *fortolkningspotensial* før teksten foreligger. Tekstens innhold har føringer for meninger det gir opphav til. Teksten har et *meningspotensial*.
2. *En sosial konstruksjon:* Meningsdannelsen skjer i en bestemt kontekst. Konteksten, enten av materielle og sosiale omgivelser eller et sosialt klima eller mentale forventninger, setter rammer for innholdet og gir teksten dens særegne karakter.
3. *Mening er en dynamisk egenskap:* Mening er ikke statisk og uforanderlig, men i stadig utvikling. Tekstens meningspotensial er nettopp et potensial og ikke en overføring av mening, der meningen med et emne en gang for alle er ”slik eller sånn”. Tekstens meningsinnhold suppleres og inkluderes i videre tankevirksomhet og i konfrontasjoner med andre og nye inntrykk og opplevelse. Meningsdannelsen på denne måten er en flyktig prosess, der meningen er en genererende egenskap.
4. *En interaksjon:* Den mening mediene eller teksten presenterer og den mening publikum konstruerer skjer i en interaksjon der en konkret mening er resultatet av en bestemt kombinasjon av et medieinnhold og en mediebruker.

Meningsdannelsen er altså en prosess der publikums fortolkningspotensial møter tekstens meningspotensial og sammen danner de en kjedereaksjon, en basis for generering av meningsinnhold. Mening er altså et produkt av interaksjonen mellom presentert mening og konstruert mening. Som Waldahl fremsetter det:

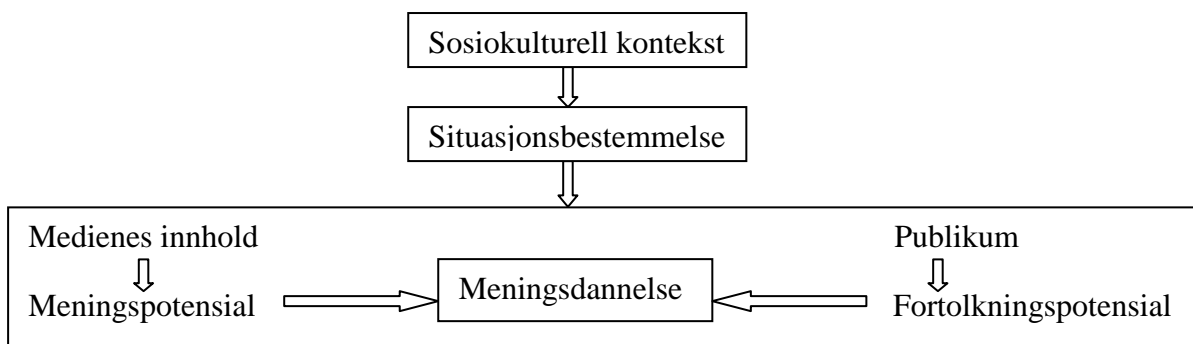
”Meningsdannelsen knyttet til medienes virke i samfunnet omfatter med andre ord både den skapende aktiviteten som ligger bak utformingen av medieinnholdet, og den mentale virksomheten publikum utøver i sitt møte med innholdet.”⁵²

I likhet med at dannelse av historiebevissthet er en reseptiv og produktiv prosess er også meningsdannelsen det. Mer presisert foregår dannelsen av mening i forbindelse med de sosiale omgivelsene og den sosiokulturelle konteksten. Forholdet mellom medienes innhold og medienes publikum ligger i det potensialet for dannelse av mening.

⁵¹ Waldahl 2001: 50f.

⁵² Waldahl 2001: 52

En figur som kan illustrere dette forholdet.⁵³

Fortellingens innholdsplan (historie eller fortelling) blir på denne måten delt mellom mediens innhold og meningspotensial og publikums fortolkningspotensial. Dette innebærer at historiedidaktikkens vekt på ”studiet av møtet mellom fortidens og dens brukere, og av hvordan dette møtet blir tilrettelagt” som det er beskrevet tidligere også får en tosidig inngang. Det ene punktet er at man kan studere fortidens brukere i forhold til deres utvikling av historiebevissthet, altså fra et brukerståsted hos den enkelte. Det andre punktet er å studere hvordan dette møtet blir tilrettelagt gjennom formidling av fortiden gjennom fortelling, som i dette tilfellet vil være *avisenes tilretteleggelse* og *bruk av historie* i fremstillingen. Det er derfor *mening* som potensial, innhold og utvikling mellom fortellingene som er vesentlig videre. Endelig er også medias budskap et resultat av en tolkningsprosess hvor journalisten har foretatt et utvalg av informasjon blant de tilgjengelige kildene eller materiale.

Nyheter og avisenes fortellinger tilbyr et ”vindu mot verden” slik Sigurd Allern fremhever:

”Utsynet avhenger av om vinduet er stort eller lite, om det har mange ruter eller få, om glasset er klart eller farget – og av om det vender mot veien eller en bakgård. Ja, hva vi ser, avhenger av vår egen plassering i forhold til vinduet.”⁵⁴

For som historikere bruker kildemateriale, spor etter en fortid til å konstruere og fortelle om fortiden gjør også journalister det samme. Nyhetene de presenterer er ikke ”virkeligheten” i skriftlig versjon, her foregår det også en fortolkning og forsøk på en rekonstruksjon av en situasjon. Virkeligheten slik den foreligger i teksten er altså et bearbeidet og tolket materiale, derav kan denne utvelgelsesprosessen gjerne betegnes av et valg mellom ”å velge

⁵³ Waldahl 2001:70

⁵⁴ Allern 1996:20-21

virkelighet”⁵⁵. Selv om skillet mellom historikere og journalister kildemessig er hundrevis av år, må de forholde seg til at fortiden/samtiden kun kan fortelles om gjennom spor og kilder.

Det grunnleggende ved avisens fortelling er dermed ikke å avspeile, men å strukturere virkeligheten. Det er et like sentralt punkt ved å strukturere virkeligheten som det å strukturere kaos som det ble forklart over i sammenheng med historiebruk. Fra løse fragmenter og et kaos av røster vokser det frem en struktur – fortellingen – som et resultat av tolkning. Som det meningspotensialet produktet innehar driver tekstens produsent en meningskapende virksomhet. Dette journalistiske produktets struktur kan sees som en avlang beholder som kan være sammensatt av mange elementer, som Jo Bech-Karlsen beskriver (den journalistiske) fortellingen:

”Beholderen holder innholdselementene sammen. Den gir teksten helhetlig form og struktur. Den journalistiske fortellingen er ikke ”ren” på samme måte som en formfullendt novelle. Den er snarere ”uren” i betydningen sammensatt. Den tar glupsk for seg av det den har bruk for. Den skal gi både innlevelse og opplysning. Den er altså en type litteratur, som skal formidle kunnskap og innsikt. Det er dens eksistensgrunnlag. Formen må tilpasses den virkeligheten den handler om.”⁵⁶

Media som leverandør av fortellinger gjør dermed en utvelgelses og vinklingsprosess som svarer til saken eller situasjonen det skal berettes om. I dette komposisjonsarbeidet blir meningen ikke direkte overført, men sammensatt av flere elementer som den enkelte skribent mener hører til under den enkelte situasjon som skal beskrives. Tolkningen og tilretteleggelse av virkeligheten blir gitt et meningsinnhold og favner om eller peker på forhold også utover den aktuelle sak som belyses.

Tekstanalyse som metode – analyse og utviklingstrekk

En grunnleggende oppfatning som angår tekstteori og tekstanalyse er at det å lese ikke skjer i en kronologisk rekke. Riktignok vil vi lese teksten fra høyre til venstre, fra topp til bunn og videre over på neste side, men selve tolkningen og forståelsen av teksten skjer i samspill med informasjonen som (1) allerede er lest og (2) forventning om hvordan den fortsetter. Et tredje punkt er (3) hvordan teksten leses videre og hvordan den foregående informasjonen og forståelsen av denne endrer seg i leseprogresjonen. Dette kalles et *bevegelig synspunkt*, som Peter Larsen uttrykker det: ”Tekster er forløp av meddelelser som vi tilegner oss i et

⁵⁵ Fossum og Meyer 2008:27

⁵⁶ Karlsen 2007:83

tidsmessig forløp.⁵⁷ Et annet begrep og en metode er hermeneutikken. Oppfatningen om et *bevegelig synspunkt* vil gjerne føye seg inn under den hermeneutiske prosess. Det handler om å forstå og å finne mening. Lesningen er en aktivitet i denne meningsøkende prosessen, der det skapes en mening i møtet med tekstens elementer og leserens hode. Det er også et blandingsprodukt av de erfaringer, kunnskaper, meninger, holdninger som allerede var til stede i dette ”hodet” før lesingen og meningsdannelsen startet. Dette blir kalt en forståelseshorisont, som Jostein Gripsrud presiserer: ”En hermeneutisk samlebetegnelse på alle de forutsetningene vi har når vi prøver å forstå en tekst, er forståelseshorisont.”⁵⁸

Med tanke på hermeneutisk innholdsanalyse med vekt på innhold, vil det narrative begrepet *historie* dreie seg om fortellingens innhold eller innholdsplan. Innenfor dette igjen kan det skilles ut lesning og undersøkelse som *autonom*, å lese en tekst som selvstendig størrelse eller objekt. Den andre lesningen foregår på et intertekstuel nivå, at den enkelte (autonome) teksten har forbindelse med andre tekster, og da er behandlingen eller analysen av tekst inne på kontekstuelle forhold. Det ”blandingsprodukt” en sitter igjen med etter å ha lest en tekst, enten som selvstendig størrelse eller som tekst i rekkefølge er ikke lukket for forutsetninger og forforståelser leseren brakte med seg inn i møtet med teksten. Møtet mellom teksten, leseprosessen og forståelseshorisonten veksles mellom å stille spørsmål og å svare og slik er møtet en form for dialog.⁵⁹

I tråd med denne formen for dialog vil en nærlesing og analyse skille seg fra den ”dagligdags” tekstlesingen, fordi fokuset det letes gjerne mer presist etter flere elementer enn det som ville vært resultatet ved en ”dagligdags” lesing. Ved å nærlese og systematisere er man mer oppmerksom på nye trekk ved teksten, det bygges opp en samlet forståelse. ”Man ser mer, eller man ser det velkjente på en ny måte”⁶⁰, som Peter Larsen uttrykker det.

En analyse og nærlesing skilles altså fra den ”dagligdags” lesningen fordi oppmerksomheten er mer rettet mot å bekrefte eller avkrefte et problem eller et teoretisk perspektiv. Fra å nærlese den enkelte tekst som en *autonom* størrelse vil plasseringen av denne inn i en større ramme være av betydning. Dette er fordi meningspotensialet i en enkelt tekst neppe gir en utbrodert mening i seg selv, uten å se forbindelsene til andre tekster som tilhører samme sak

⁵⁷ Larsen 1999:15

⁵⁸ Gripsrud 2007:139

⁵⁹ Gripsrud 2007:139

⁶⁰ Larsen1999:29

eller referanseramme, artikkelens kontekst er altså like viktig for analyse og perspektiv som bestanddelene i den enkelte artikkel:

”På de ene side er enhver form for kommunikasjon vevd inn i en bredere sosial og kulturell sammenheng, og publikums fortolkning av medienes innhold finner aldri sted i sosial isolasjon. På den annen side fremstår enhver tekst som en del av en større tekstlig enhet, og et mediebudskap er aldri den enkelte tekst alene, men teksten presentert i en bestemt sammenheng.”⁶¹

Så medienes innholdsplan og meningspotensial er knyttet til dens omliggende sosiale faktorer, dens meningsinnhold er i en kontekst med utenomtekstlige faktorer – den sosiokulturelle kontekst. Et fokus på nærlesingen av hver enkelt kilde eller i dette tilfellet en artikkel må derfor skje i en større tolkningsramme, den kontekstuelle, der sammenhengen mellom artiklene, forbindelsen må til en viss grad konstrueres. Men som det er understreket tidligere; kildene taler ikke til oss, vi må stille spørsmål til kildene for å finne svar. Og det ut fra svarene en kan konkludere og sette i perspektiv de funn som er gjort.

1.5 Stavanger Aftenblad

Stavanger Aftenblad ble grunnlagt i 1893 av presten og venstremannen Lars Oftedal. I dag er den trykte utgaven av Stavanger Aftenblad en av mange formidlingskanaler som denne store mediebedriften har. Stavanger Aftenblad består av morselskapet Stavanger Aftenblad ASA, som utgir den trykte avisen Stavanger Aftenblad, driver nettutgaven Aftenbladet.no, Nettradio.no og Aftenbladet Mobil. I tillegg er TV Aftenbladet (tidligere TV Vest) en nysatsning innen tv-mediet som distriktskanal. Stavanger Aftenblad har hovedkontor i Stavanger, nytt fra 2008 og avdelingskontor i Oslo, Sandnes, Haugesund, Egersund, Bryne, Flekkefjord og Jørpeland. I 2006 gikk den trykte utgaven fra fullformat og over til tabloidformat. Stavanger Aftenblad er en del av Schibsted ASA, et av Norges største mediekonsern og en av Skandinavias ledende medieaktører.

Valget av Stavanger Aftenblad som kilde og analysemateriale ligger for det første i avisens lokalitet i Stavanger sentrum; det er enkelt tilgjengelig i forhold til innsamling av kilde- og analysemateriale. Et annet grunnlag for valget er kjennskap til avisen gjennom lesing, tidligere i den trykte avisutgaven og nå i nettutgaven. Et tredje punkt er kjennskap (gjennom

⁶¹ Waldahl 2001:62

lesning) til hvordan avisen formidler sine saker, nyheter, artikler, kommentarer, leserbrev og tegninger. Gjennom nettavisen er kjennskap til problemstillingens emner innunder ”krigen mot terror” blitt fulgt siden septemberdagene i 2001 og det ble straks interessant å se på enten denne (nettutgaven) eller det trykte mediet når problemstillingen skulle besvares.

I en samtale med journalist og utenrikskommentator Harald Maaland på Stavanger Aftenblads nye hovedkontor i Stavanger kom det frem noen viktige holdepunkter som på mange måter satte problemstillingen inn i sin videre sammenheng. Presentasjonen av den foreløpige problemstillingen og saken 11. september satte samtalen inn på et spor som ledet til en mengde valg. Hvilken periode eller hvilke perioder som kunne velges, om analysen skulle dreie seg om både ledere, nyhetsartikler, nyhetsbyråstoff, leserbrev og/eller kommentarer og om analysen skulle gjelde den trykte utgaven eller nettutgaven og en rekke andre faktorer. Aktuelle svar på disse innledende spørsmålene kunne finnes i at perioden eller periodene dreiet seg om 0-2 uker etter angrepet, 5-årsmarkeringen for Ground Zero eller alle årsdager. Aktuelle emner i kjølvannet av 11. september kunne være USAs politikk etter 911, krigen mot terror, sikkerhetspolitikk, overvåking av e-post. Ja, stort sett var stofftilfanget en uendelig strøm av informasjon og måter å vinkle problemstillingen og oppgaven på. Etter denne positive og nokså avklarende samtalen (som ledet til en mengde valg blant en stor mengde av mulig analysemateriale) gikk turen til det digitale arkivet. Kari Hølland i arkivet viste hvordan søkemotoren fungerte og søkeprosessen var i gang. Noen timer samme dag og dagen etter ble viet til mange timer med søk i det digitale arkivet og resulterte i en mengde artikler fra en mengde perioder. Artikkene som ble lagret under eget søk ble sendt fra arkivet til min e-post adresse, der det videre utvalget av relevant stoff foregikk utenfor arkivet. Det ble også foretatt søk etter som analyseperiodene ble fastsatt. Som et resultat av dette ble fikk problemstillingen et innhold, en retning og analyseperiode.

Det er materialet fra den trykte utgaven av Stavanger Aftenblad som videre er gjenstand for analyse. For å rydde i den mengden kilder og artikler som ble resultat av søkeprosessen, ble det valgt å se på ledere og kommentarer som ble publisert i analyseperiodene. Dette valget ble truffet fordi lederen og kommentarene nok inneholder mer grad av nyansering av saken enn de rene nyhetsartiklene eller byråmeldingene. En annen type nyanserende stoff kunne vært å se på leserbrev omkring saken innen analyseperiodene, men dette ble valgt bort for å fokusere på det som Stavanger Aftenblads egne skribenter (som en formidlingsarena av fortellinger) satte fokus på. Kommentaren har dessuten et nærere forhold til lederartikkelen og det

politiske stoffet. Som Jo Bech-Karlsen poengterer⁶² er det en tradisjon for at kommentaren på sjangermessig vis deler avisens grunnsyn, og slik oppnår kommentaren en autoritet og status.

Det er ikke innen denne oppgavens problemstilling eller en tilsiktet hensikt å proklamere et helhetlig syn på hva Stavanger Aftenblads ”offisielle linje” innebærer, ei heller å påberope resultatet av tolkningsprosessen noen generaliserende og direkte overføringseffekter (men dog etterprøvable) fra det utvalget av artikler som faktisk er gjenstand for analyse i forhold til det som ble valgt bort. Det er, som beskrevet over, en nærlesing av noen utvalgte artikler fra to perioder som tar sikte på å få et innblikk i hvilke fortellinger (blant mange) som kan finnes og hvordan disse er oppbygget på bakgrunn av tidsperspektiv, herunder retrospektiv og prospektiv ut i fra et samtidsblikk, tematisk perspektiv og dernest hvilken type historiebruk som kommer til syne. Dessuten er et utviklingsperspektiv på fortellingene, tidsmessig og temamessig et av de sentrale punktene. Disse spørsmål til kildene for å finne et svar innebærer dermed liten grad spørsmålet om *sannhetsgehalten* og ”virkelighetsnærheten”, men heller hvordan *virkeligheten* blir strukturert gjennom å tilrettelegge og bygge opp en fortelling som skal danne et *meningsgrunnlag og meningspotensial* for det publikum budskapet rettes mot.

1.5.1 Analysemateriale, perioder og artikler

Grunnlaget for å se på Stavanger Aftenblads dekning ”alene” og ikke et komparativt perspektiv til for eksempel Dagbladet, Aftenposten eller andre norske aviser ligger i at fortellingene som kommer frem av mange aviser antakelig hadde krevd mye mer plass enn det som ligger innenfor denne oppgavens rammer.

Det kan dessuten stilles et spørsmål om det i vårt lille land Norge er så stor grad av variasjon i nyhetsdekningen. Et punkt i besvarelse av et slikt spørsmål kunne handlet om de produksjonsvilkår og dertil rammevilkår som foreligger, mer presisert eierforhold og dennes interesse. I dette ligger også at en avis i kommersielt henseende er et salgsprodukt som gjennom sin nyhetssentrering skal være et attraktivt kjøpsobjekt. Med andre ord, en slags *monopolisering* av formidlingsmarkedet. Som Sigurd Allern presiserer er eierforholdet avgjørende, eller har redaksjonene i konserner en dominerende innflytelse på hvilke nyheter som blir *nyheter* i Norge.⁶³ Dette spiller igjen inn på de potensielle kjøpernes og lesernes

⁶² Karlsen 2007:148f.

⁶³ Allern 1996:143 om (makt)forholdet mellom avisene og mediakonsern

behov for å holde seg oppdatert om en aktuell sak. Det ligger her et forbehold om avisenes, redaksjonenes og ikke minst journalistenes rolle i denne produksjonslinjen ikke er frarøvet all makt, men heller har rammevilkår for sin formidlingsvirksomhet. For å komme tilbake til spørsmålet om det i Norge er stor variasjon i nyhetsdekningen så er neste punkt bundet til publikum og dermed det tallmessige grunnlaget for å ”hente” aktuelle og nyhetsverdige saker. Det er det nære forholdet mellom sender og mottaker som utgjør et viktig utgangspunkt, og som er medvirkende til hva som blir nyhet. Det er ikke bare utgangspunktet i det kollektive meningsgrunnlag, slik dette forholdet er beskrevet over, men også i den (dags)aktuelle interesse salgsargumentet ligger, der mottaker og publikum i stor grad er med på å forme, eller i alle fall er retningsgivende til hva disse konsernene anser som salgbare nyheter.⁶⁴ Et tredje forhold gjelder nisjeavisene, hvor for eksempel *Klassekampen* skiller seg ut med et nokså åpent syn og vinkling på sakene de selv skriver og skribentene som blir publisert og selve navnet *Klassekampen* avslører dette forholdet. Det kunne vært interessant å se Stavanger Aftenblad og *Klassekampen* i en komparativ lupe, men vekten på et så variabelt utgangspunkt kunne ført til rent metodiske problemer med hensyn til den disponible oppgaverammen, og dertil hvilke analysekriterier som skulle vært satt i forbindelse med det komparative aspektet.

Disse punktvisе besvarelsene av et heller sammensatt og omdiskutert (makt)forhold mellom media, mediakonsern og publikum dekker bare en liten del av argumentasjonen rundt den pågående debatten. I denne forbindelse er det overordnede spørsmålet om den norske nyhetsdekningen er så *ulik og signifikant forskjellig*, med noen unntak (for eksempel *Klassekampen*), at det er grunnlag for et komparativt analysearbeid. På et slikt grunnlag kan det gjerne være like fruktbart å se på Stavanger Aftenblad sine fortellinger gjennom en nærlesing av utvalgte artikler enn å sammenlikne mange norske aviser på overflaten.

Til å begynne med hadde analysedelen av oppgaven vært tiltenkt en inndeling i fem perioder, noe som ved et første blikk syntes fornuftig ut i fra sentrale hendelser i tiden etter angrepene 11. september og i ”krigen mot terror”. Den første ville da være tiden rett etter angrepene til terroristjakten i Afghanistan (2001), en andre i hendelsesrekken før og etter invasjonen av Irak (2002-2003), en tredje etter bombene i Madrid og London (2004-2005), en fjerde ved femårsmarkeringen for angrepene (2006) og en femte og siste periode i vår nære fortid, artikler fra 2008 og 2009. Etter hvert ble det imidlertid innlysende at fem perioder var minst

⁶⁴ Allern 2004:144f. om nyhetskriterier

tre for mye. Valget falt dermed på å konsentrere analysen om materiale fra 11. september 2001 og kort tid etter (periode 1) og materiale rundt fem år etter angrepene i 2006 (periode 2).

1.5.2 Analysekriterier – nærlesing og spørsmål til artiklene

Systematiseringen av materialet bidrar til det som over er nevnt, nemlig den hermeneutiske prosessen. For i det hele å starte med en systematisering av materialet (analysen) må kriteriene være satt. Et første skritt mot analysekriteriene vil være å se på hvordan tekstene vil bli bearbeidet. Dette kan gjøres på flere måter, men for å se på fortellingene artiklene inneholder vil en nærlesing av disse være et utgangspunkt. Fra dette vil lesing av teksten foregå både på et *autonomt* og *intertekstuel* nivå med fokus på artiklens innhold (historie). Den autonome lesingen skjer i den enkelte artikkel, mens det *intertekstuelle* nivået peker på at det er en forbindelse mellom de enkelte tekstene og virkningshistorie utenfor – de er dynamiske størrelser i sin egenskap av å følge samme sak:⁶⁵ 11. september 2001 og ”krigen mot terror”. Dernest er det nødvendig å understreke at det er *meningspotensialet* i budskapet – den tilrettelagte dannelse av mening – som vil være gjenstand for analyse. Allikevel vil *fortolkningspotensialet* være selve fremgangsmetoden, fordi tekstenes innhold blir gjenstand for en utvelgelse, tolket og satt i en ny kontekst via analysekriteriene.

Analysematerialet blir sett i forhold til fire kriterier:

1. *Innhold*

Dette kriteriet er det overordnede fordi her undersøkes artiklene fra begge periodene gjennom nærlesing og åpner artiklene for å sette dem inn i ny kontekst i forhold til punktene nedfor. På den ene side er denne analysemetoden autonom i det den behandler den enkelte artikkel hver for seg og oppsummerende intertekstuell fordi det setter den enkelte artikkel inn i en større sammenheng med de andre artiklene fra perioden. Det dreier seg altså om en sakskontekst og innholdsmessig undersøkelse av analys materialet. En slik utlegning av innholdet lar også fortolkningsprosessen være åpen samtidig som den gjør tankegrunnlaget for den videre analysen kjent.

2. *Tidsperspektivet*

Det andre kriteriet vil være knyttet til tidsperspektivet. Med tanke på tidsperspektivet vil de

⁶⁵ Gripsrud 2007:142

tre tidsmomentene fortid, samtid og fremtid med tilhørende fokus på henholdsvis erindrende, diagnostiserende og antesiperende funksjon undersøkes. Spørsmålet er hvilken tidsramme og tidsperspektiv analyse materialet inneholder. Anvendelse av fortiden, beskrivelse av samtiden og et perspektiv på fremtiden vil være sentrale elementer i behandlingen av tidsperspektivet.

3. Utvikling

Det tredje kriteriet vil være å se på om det er en utvikling, et brudd eller en kontinuitet.

Foruten en vurdering av tidsperspektivet vil også de utvalgte tema under ”krigen mot terror” tre frem som førende elementer for å undersøke om artiklene endrer eller eventuelt fører en kontinuerlig vurdering av de tre temaene terror og ”krigen mot terror”, fiendebilder og forestillingen om tiden etter 11. september som en ny tid.

4. Historiebruk

Det fjerde kriteriet vil være knyttet til historiebruk. Det dreier seg om hvilken type historiebruk jfr. Karlssons skjema, fortellingene inneholder eller gir uttrykk for.

Dette punktet er en del av analysen fordi det kan være interessant å se om det er mulig å spore noen av historiebrukens funksjoner og behov. Disse behovene spenner fra å oppdage og rekonstruere, huske, gjenoppdage, oppfinne og konstruere og glemme, mens funksjonene spenner fra det å verifisere, falsifisere, tolke, forankre, orientere, restaurere, rehabiliterer, rasjonalisere og legitimere.

1.6 Oppsummering Forutsetninger

Problemstillingen tar utgangspunkt i fortellinger om angrepene 11. september 2001 i norske aviser og hvilke bilder lages av aktørene. En videre behandling av dette overordnede spørsmålet vil i samråd med at det handler om et utvalg av Stavanger Aftenblads lederartikler og kommentarer i to perioder være rettet mot en norsk avis blant mange. I tillegg kommer kriteriene rundt tidsperspektivet, det tematiske perspektivet og sammenheng med historiebruk inn å være med å konkretisere problemstillingen. Problemstillingen blir formulert følgende:

Fortellinger om 11. september i Stavanger Aftenblad 2001/2006. Hvilke perspektiv og historiebruk inneholder og strukturerer fortellingene? En analyse av utvalgte artikler for å belyse formidlingen av 11. september og ”krigen mot terror”.

Betydningen av å gi en hendelse et meningsinnhold, å forklare det uforklarlige, det uforståelige og ubegripelige blir i hverdagen formidlet gjennom fortellinger.

Det handler om å skape orden i kaoset, å gi perspektiver, men også å videreformidle en historie. Media sin rolle i dette arbeidet er nettopp å fortelle og rapportere om hva, hvordan og hvorfor noe har skjedd. På mange måter skal media formidle og strukturere virkeligheten for sitt publikum. Med utgangspunkt i den store dekningen av det faktiske terrorangrepet i "real time" format er det åpenbart en utfordring å gjøre "råstoffet" om til nyhetsformidling, en utfordring å gi mening og forklaring til den hendelsen som store deler av verden var vitne til.

11. september 2001 og den følgende kjede av hendelser, betegnet (og omdiskutert) som "krigen mot terror" har blitt satt under kritisk søkelys og det er en mengde litteratur som omhandler emnet "tiden etter" ut i fra flere perspektiver. Det er blitt eksempelvis blitt satt fokus på ytringsfrihet, menneskerettigheter og rettsikkerhet på et grunnleggende nivå. Fra et historiedidaktisk perspektiv er problemstillingen, fortellinger om angrepene 11. september 2001 i norske aviser, interessant på grunn av flere forhold. Et første punkt er fortellingene som oppstår i en slik voldsom situasjon og følgene disse terrorhandlingene får. Et annet punkt er det meningssøkende og orienterende arbeidet det legges i fortellingen. Med tanke på historiedidaktikk som "*studiet av møtet mellom fortiden og dens brukere og hvordan dette møtet blir tilrettelagt*" er det flere innganger til å undersøke dette fenomenet. Det første er brukerperspektivet, hvordan historiebevisstheten blir utviklet (holdning, mening, fortolkning) gjennom lesning av fortellinger om angrepene og den videre historien. Det andre punktet, som gjør seg gjeldende i denne oppgaven er hvordan fortellingen blir tilrettelagt, altså på et innholdsmessig plan hvilket meningspotensial fortellingen angir. Det er altså formidlingsrommet for fortellingen, der analyse materialet, i dette tilfellet avisartikler som er møteplassen mellom fortiden og dens brukere som er oppgavens undersøkelsesområde. Innsamlingen av avisartiklene skjedde i forhold til søkekriterier som var innenfor rammen av sakskonteksten angrepene 11. september 2001 og "krigen mot terror". Innholdsmessig vil artiklene bli nærlest og "gransket" for fortellingsmessige brokker som vil være nyttige for å sette dem i sammenheng, enda under samme sakskontekst, men i et lys av analysekriteriene og spørsmålene disse innebærer. Det er disse to forholdene som vil bli behandlet videre i oppgavens andre del, analysen, da med fokus på innholdet i hver artikkel og sammenheng i oppsummering av periodene. Selv om oppsummeringen og sammenhengsforbindelsen i periodene kan inneholde visse utviklingsmessige perspektiver vil dette først bli konkretisert i oppgavens tredje del.

DEL 2 - ANALYSE

2.1 Periode 1 - 12. september - 02. oktober 2001

2.1.1 Analysetekst ”Ingenting blir som før”

Kommentar av Mari Rein Bore, publisert 12. september 2001

”Det som skjer på skjermen kan ikke skje, nummenheten lammet kroppen til noen brøt stillheten, og man klamret seg til virkeligheten i en avisredaksjons travle rutiner: ”Hvem kan dra til USA, når går det fly, hvem har telefonnummer til sjømannskirken i New York, hva skjer på Jåttå, hvor mange sider skal vi sette av?”⁶⁶

Kommentaren til Mari Rein Bore er et eksempel og en beskrivelse av hvordan journalisten selv opplevde angrepene den 11. september 2001. Det beskriver en trykket stemning hvor fokuset på hvordan avisen skal få dekket denne saken er ispedd en beskrivelse av hvor uvirkelig og filmaktig angrepet virket gjennom *de numne sekunder*. Den spektakulære hendelsen vekker avisredaksjonen: ”I disse numne sekundene der eneste tanken var at slikt skjer ikke: Dette er ikke virkelighet, dette er film, det er en dårlig katastrofefilm av den typen jeg vil zappe meg bort fra for ikke å få nattesøvnen ødelagt.” Kommentaren inneholder minst tre elementer som beskriver og forsøker å forklare og nyansere den spektakulære terroraksjonen.

Det første er reaksjonen fra bildene som ble overført fra New York, som viste WTC i brann og senere kollaps. Den beskrivelsen av uvirkelighet som journalisten gir uttrykk for blir avbrutt av at de faktisk skal rapportere om det som skjer: ”Det som skjer på skjermen kan ikke skje, nummenheten lammet kroppen til noen brøt stillheten, og man klamret seg til virkeligheten i en avisredaksjons travle rutiner: ”Hvem kan dra til USA, når går det fly, hvem har telefonnummer til sjømannskirken i New York, hva skjer på Jåttå, hvor mange sider skal vi sette av?” Informasjonssøkning og informasjonskilder blir sentrale i det videre arbeidet med å rapportere om hendelsen.

Det andre elementet er den avanserte terroren og målet for dette angrepet. WTC beskrives som: ”USAs og den globale økonomiens mest potente machosymbol” og hvordan krigshistorien har skiftet retning fra kjente til ukjente fiender.

⁶⁶ ”Ingenting blir som før”

Det tredje elementet tar opp temaet med flykapringer og selvmordsflygere. Det vises til at flykapringer ikke er noen ny strategi, og at flere flykapringer fant sted på 1960-tallet, i Algerie, Mogadishu og Entebbe. Japanske kamikazeflygeres bombeangrep på krigsskip under andre verdenskrig gis som et eksempel og settes i kontrast til uskyldiges liv ”Boston-passasjerer med morgentavisen på fanget og dokumentmappen plassert ved høyre fot.” Det presiseres at flykapringer med sivile passasjerer som et ledd i et selvmordsangrep er et nytt fenomen, selv om verken flykapringer eller selvmordsaksjoner er det. ”Stålspydet”, som de kaprede flyene styrtet inn i WTC beskrives som, er en ny støpning av disse to metodene for terror. Med tanke på det som beskrives som uvirkelig og lamslående blir de nye metodene for terror beskrevet som en utvikling av henholdsvis kamikazeflygere og selvmordsbombere, den ene med mål om å ødelegge det tilsiktede målet, den andre med tanke på å ramme uskyldige sivile i prosessen. Overskriften ”Ingenting blir som før” antyder at denne nye metoden har fått konsekvenser og vil få reaksjoner. Søken etter informasjon om angrepene og reaksjoner på angrepene blir etter ”de numne” sekunder satt i gang.

2.1.2 Analysetekst ”Krig mot ukjent fiende”

Lederartikkel 12. september 2001

”Terrorismen er ein alvorleg trussel, kanskje den alvorlegaste verda har stått overfor sidan den kalde krigen. Nå må alle land gjera sit yttarste for å identifisera, isolera og nedkjempa terrorgruppene.”⁶⁷

Det første som kommer til syne i artikkelen er referansen til ofrene, deres pårørende og til det amerikanske samfunnet i Rogaland som lederen omtaler det. Angrepene løftes ut fra New York og inn til vårt nærområde med dette grepet. Videre blir angrepet beskrevet som ”grufullt og barbarisk” og bakmennene har utført denne udåden med ”kaldt blod og ufattelig fanatisme”. Terrorangrepet beskrives som et av hvis målestokk egner seg for katastrofefilmer og romaner. I det virkelige liv er det utenkelig at noen ville utført et slikt omfattende angrep og ond handling. Lederartikkelen konstaterer at nå så er skjedd og at ”vi” står ved et tidsskille.

Sjokk og raseri hersker både i USA og andre deler av verden og gjengjeldelsesaksjoner vil være en av reaksjonene etter terrorangrepene, selv om fienden ennå ikke er identifisert.

⁶⁷ ”Krig mot ukjent fiende”

Osama bin Laden og hans nettverk blir fremhevet som sannsynlig, men ikke bekreftede gjerningsmenn. Lederen fortsetter med en anskuelse av hvordan gjengjeldelsen vil innebære at uskyldige liv går tapt, og at dette bare vil avle ny terror. Det er gjennom en samordnende innsats terrorismen kan bekjempes, hvor en viktig del beskrives å være forebygging og løsning av konflikter som gir grobunn for terrorisme.

Videre refereres det til en tideligere konflikt i amerikansk utenrikspolitikk: ”Den uerfarne presidenten George W. Bush blir nå sett på den alvorlegaste prøva nokon amerikansk president har stått overfor sidan Cuba-krisa i 1962. Me vil håpa at Bush og rådgivarane hans legg for dagen den same ro og klokskap som Kennedy-administrasjonen viste den gongen.” Angrepene 11. september sees altså som en krise for det amerikanske folket, den amerikanske presidenten og amerikansk utenrikspolitikk. Følgene av angrepene kan altså bli gjengjeldelse og et økt konfliktnivå på den ene siden, den andre siden er om sårbarheten og frykten fører det amerikanske og internasjonale samfunnet ut i et paranoid klima: ”... Dersom det amerikanske samfunnet nå lar seg styra av frykt, kan viktige verdiar stå i fare. (...) Det forundrar oss at det er mogleg for terroristar å kapra fire fly samtidig i amerikansk luftrom. Men sjølv om rutinar og overvaking kan og må betrast, må ein ikkje gå i motsett grøft, og la USA bli gjennomsyra av festningsmentalitet og paranoia. I verste fall kan det smitta over på heile verdssamfunnet. Skulle aksjonane føra til panikk og destabilisering, har terroristane nådd sitt mål.”

Lederen fortsetter med en referanse til den kalde krigens klima med trussel som en sentral indikator: ”Terrorismen er ein alvorleg trussel, kanskje den alvorlegaste verda har stått overfor sidan den kalde krigen. Nå må alle land gjera sit yttarste for å identifisera, isolera og nedkjempa terrorgruppene.” Igjen blir den internasjonale samordnede innsatsen etterlyst i søken etter gjerningsmennene for dette terrorangrepet, men det blir også fulgt opp av en oppfordring til moderasjon, både i forhold til terrorisme og grunnlaget for denne. I det hele er artikkelen en refleksjon og en appell til selve angrepenes nedslagsfelt, dens sannsynlige konsekvenser og det ”tidsskille” som angrepene i New York 11. september 2001 representerer.

2.1.3 Analysetekst ”Frykten er en farlig fiende”

Lederartikkel 13. september 2001

”Det eneste vi behøver å frykte, er frykten selv”⁶⁸

Lederen innledes med å sitere den tidligere amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt i sin tiltredelsestale tilbake i 1933. Med utgangspunkt i det eneste vi behøver å frykte, er frykten selv sees hendelsene på Manhattan som nettopp det motsatte, det er grunn til å frykte fanatisme, hevn og en ny voldsspiral.

Med samme utgangspunkt sees også Roosevelts ord som viktige, fordi i dette angrepet som går utover ”vår fatteevne” og som preges av at konsekvensene er uklare, noe som lederartikkelens spørsmål leder mot: ”Hva skjer nå? Blir det krig? Kan dette skje oss?” Frykten settes inn i en ramme av terrorismens mål, seier via handlingslammelse av frykt for hva ukjente fiender kan gjøre hvis disse fiender får overtaket i form av våres handlingslammelse. Frykten er noe naturlig, men også farlig: ”Frykten er naturlig. Vi skal oppleve frykt, vi skal til og med kjenne godt på den. Men dersom frykten for angrep og ukjente fiender får overtaket, vil frykten i seg selv virke handlingslammende.” Frykten, sinnet og uvirkelighetsfølelsen som bildene fra Manhattan tilsynelatende har skapt kan ifølge artikkelen sammenlignes med en sorgreaksjon. Det fokuseres på at det er viktig å fortsette hverdagen med normal livsførsel og opprettholde aktiviteter som er vanlige. Dette for på mange måter å motvirke gruppenes siktemål, å terrorisere den frie, demokratiske verden.

Det handlingslammende og uvirkelige, sammenlignet med en sorgreaksjon, må ikke få fotfeste: ”Det er en velprøvd og anerkjent kunnskap at å delta i konstruktive gjøremål, er den beste kur mot frykten. Latteren og gleden er ikke upassende, men nødvendig. Å utføre noe og å oppnå resultater viser at vi behersker vår hverdag.” Men selv om de daglige aktivitetene fortsettes vil ikke dette overskygge eller likegyldiggjøre at tragedien har funnet sted, men heller holde sinnet i ro for å samle krefter for å motarbeide angsten i den urolige tiden. Det er en avsindig oppførsel som vil være et resultat av dette.

Denne avsindige oppførselen fortsettes med et slags fredsbudskap i det at hevn ikke er løsningen på denne ferske konflikten: ”Hevn varsles. Vi tror ikke på hevnen. Vi tror på å

⁶⁸ ”Frykten er en farlig fiende”

forstå og arbeide mot de mekanismene som fører til at terrorisme finner grobunn.” Med et blikk på de mekanismene som fører til at terrorisme finner grobunn inneholder lederartikkelen enda et sitat, denne gang av den romerske keiseren og filosofen Marcus Aurelius: ”Vokt deg for å ha samme følelser overfor umennesker, som umennesker har overfor mennesker.” En avsindig oppførsel i forhold til ytterligere fanatisme, hevn, voldsspiral og ikke bare grobunn for terrorisme i den målestokk angrepet på Manhattan var, men konflikt til i det hele. Lederartikkelen runder av med: ”Vi må holde hjertet varmt, men hodet kaldt.”

2.1.4 Analysetekst ”Forenklet fiendebilde er den største trussel”

Kommentar av Mari Rein Bore 14. september 2001

”De nordmenn som nå løst og upresist snakker om at skylden ligger «i den muslimske verden», er på en farlig vei. Et slikt feilaktig bilde kan føre til at enkeltpersoners forstokkede grums mot innvandrere slippes løs. Allerede nå hører vi om skoleelever med Midtøsten-bakgrunn som gråter av frykt for hva et forenklet fiendebilde kan føre til. Vi hører om menn med muslimsk tro som raker av seg skjegget for å slippe eventuelle ubehageligheter.”⁶⁹

Kommentaren kan deles inn etter tre deler. Den første innledes med at trusselen mot verdensstabiliteten ikke er et nytt terrorangrep, men at hatet, forskrekkelsen og redselen som terrorangrepet 11. september ville føre til et ”forenklet og feilaktig” fiendebilde. Det er en ”rett på sak” innledning i en artikkel som handler om den uroen i virkningene av uroen som en trussel har skapt.

Et punkt er rettet mot det for raskt å fordømme og dømme en stor folkegruppe for terrorhandlingene, noe som blir beskrevet som et løst og upresist og ufeilaktig bilde av at skylden ligger ”i den muslimske verden”. Et annet punkt er rettet mot at personer med bakgrunn fra ”den muslimske verden” allerede har forberedt seg og forebygget grunnlag for dette hatet og at de tilhører de mørkelagte skyggene i dette ”feilaktige fiendebildet”. Eksempler som hentes frem er barn med Midt-Østen bakgrunn som gråter og menn som raker av seg skjegget. Den andre delen i kommentaren handler om å forklare og avgrense. I forbindelse med terrorhandlingene og som motmiddel mot et fiendebilde etterlyses det

⁶⁹ ”Forenklet fiendebilde er den største trussel”

informasjon og forklaringer som kan roe og begrense usikkerheten som er på vei til å skape nye trusselbilder. To punkter blir presisert på denne bakgrunn. Det første er at man foreløpig ikke vet hvem som står bak og det andre er at hvis det er bin Ladens nettverk som er de som utførte ugjerningen så må visse forhold forklares. At bin Laden er muslim, innebærer ikke at alle muslimer er skyldige, heller ikke det afghanske folket, hvis det er her nettverket holder til og et tredje forhold i at Taliban, selv om de tillot nettverket å oppholde seg i det geografiske Afghanistan, ikke har skyld for terroren som ble utført 11. september.

Videre fremholdes det at terroren skal straffes, men da mot de riktige gjerningsmennene og derfor er det nødvendig med en avgrensning av fiendebildet. Kommentarens tredje del peker på at det tilsynelatende var ”greiere før”. Dette er fordi krig var klare skiller mellom venn og fiende, som det står i kommentaren: ”Hær sto mot hær, høvdingen gikk fremst i fylkingen, man visste hvem som var fiende. Seinere sto land mot land i kriger, fiendebildet var rimelig greit.” En ”rimelig og grei” avgrensning av hvem fienden var, er hvordan fiendebildet ”før” beskrives som. En endring av dette forholdet forklares også, da i sammenheng med den kalde krigen, og protestene som krigen i Vietnam brakte med seg. Et punkt er at den kalde krigen defineres som et fiendeforhold mellom øst og vest. Et annet punkt er at Vietnam-krigen ga opphav til protester mot hvem egentlig fienden var, der den offisielle versjonen av fienden var nordvietnamesere. Et tredje punkt er Nato som en konsekvens av den kalde krigen, men med inntreden av nye medlemsland fra østblokkland er fiendebildet endret, også krigsbildet: ”Krigsbildet har endret seg også. På verdensbasis er det ingen tradisjonelle land mot land-kriger lenger. Til gjengjeld er det mange lokale konflikter. Disse lokale konfliktene har til dels forvirrende og uklare fiendebilder. I tillegg kommer terrorangrep, ikke som et nytt fenomen, langt ifra, men stedene, størrelsen og mengden av omkomne gjør tirsdagen til en blodig merkestolpe.” Grunnen til at fiende og krigsbildet har endret seg er altså, ifølge kommentaren at krig ikke føres i den tradisjonelle landkrigen lenger, men at de lokale konfliktene har tatt over. Terrorismen beskrives ikke som noe nytt fenomen, men det pekes på at terrorangrepene 11.september i hvor det ble utført, tallet på omkomne og selve størrelsen på angrepet er noe eget, som det skrives i kommentaren: ”... men stedene, størrelsen og mengden av omkomne gjør tirsdagen til en blodig merkestolpe.”

Feil skaper fiender, fordi forenklete og upresise fiendebilder vil få følger. Det etterlyses altså et presist og klart bilde av hvem fienden er i denne nye konfliktsituasjonen og fiendelandskapet: ” Hvis USA med Nato på slep går til gjengjeldelsesaksjon ut fra et forenklet

og upresist fiendebilde, risikerer man at aksjonene i verste fall gjør fiendebildet til virkelighet.” Kommentaren rundes av med at de som ikke er fiender, kan som konsekvens i et fremtidsperspektiv bli potensielle fiender, på grunn av at ønsket om hevn rammet uskyldiges liv i gjengjeldelsesaksjoner.

2.1.5 Analysetekst ”Terror, politikk og galskap”

Kommentar av Harald Maaland 2. oktober 2001

”Etter at støvet og den verste forferdelsen hadde lagt seg, kom spørsmålene om terrorangrepene i USA: Hvordan kunne dette skje, og hvorfor?”⁷⁰

Kommentaren inneholder minst fem elementer som inngår under temaet terror. Det er en nyansering av hvordan og hvorfor terror hører med i konfliktbilder. De innledende spørsmålene hvordan kunne dette skje, og hvorfor åpner for en rekke av tidligere grunnlag eller forutsetninger for terror, i og utenfor USA. Det første elementet som inneholder disse innledende spørsmålene, handler om terroren i USA som en virkning av landets aggressive utenrikspolitikk. Det hentes frem eksempler på to skribenter som tillegger USA ansvaret for angrepene. Den ene er Gert Nygårdshaug i Dagbladet: ”Terror er symptomer på at noe er fundamentalt galt, noe er hårreisende urettferdig, at noen føler en avmakt som er så stor at det begås desperate, avskyelige handlinger mot overmakten.” Den andre er Per-Aslak Ertresvåg i en VG-kronikk: ”Ellers er akten den rent foreløpige fullbyrdelse av en historisk logikk som Washington og hele Vesten gjerne og lett lukker øynene for, oftest fordi man ikke vet, eller ikke vil vite.” Kommentaren fortsetter med at det ikke kan benektes at USA ved egen og andres støttede innsats har forårsaket mye ulykke, men at dette skal kulminere i direkte terrorangrep på USA er ikke like sikkert (og logisk) som Ertresvåg vil ha det til; som en direktelinje mellom politikk og terrorhandlinger.

Det andre elementet i kommentaren innebærer en forflytning av fokuset over på Latin-Amerika. Med et utgangspunkt i den direkte kontakten mellom USAs politikk og terror trekkes Latin-Amerika frem som et eksempel: ”Hvis det var en direkte forbindelse mellom undertrykkelse og terrorisme, skulle man tro det ville finnes flest terrorister hvor

⁷⁰ ”Terror, politikk og galskap”

undertrykkelsen er verst. Men hvor er terroristene fra Mellom-Amerika?" Terroristene fra "Mellom-Amerika" fremsettes som småskala terrorister fordi de er ansvarlige for mange terrorhandlinger, men at disse aksjonene ender med sparsomme resultater (ofre): "I hele 1999 var det ifølge det amerikanske utenriksdepartement til sammen 169 terrorangrep mot amerikanske mål, 96 av dem i Latin-Amerika noen bortføringer mot løsepenger, noen bomber mot amerikanske forretningsinteresser. Fem døde og seks sårede var de samlede menneskelige tap. Det blekner mot katastrofen i New York." New York og 11. september betegnes altså som en katastrofe, når det gjelder menneskeliv, noe som blir satt i en kontrastfylt ramme med angrepene som opprinner fra Latin-Amerika. Midt-Østen settes opp som et område hvor terrorbegrepet gjelder: "I Midtøsten er der en direkte sammenheng mellom konflikt og terror: Palestinerne som blir terrorister og selvmordsbombere, har følt den israelske okkupasjonen på kroppen, daglig."

Den direkte sammenhengen mellom konflikt og terror grunner i den israelske okkupasjonen. Det tredje elementet i kommentaren fortsetter fokuset på hvem terroristene er. Undertittelen "fra gode hjem" peker på at det denne gangen ikke er representanter fra de "undertrykte masser", men personer med en bakgrunn fra det borgerlige sjiktet. Og selv om kommentaren understreker at bakgrunnen til terroristene ennå ikke er klarlagt, har terroristene sin bakgrunn i "gode hjem" og slik blir terror ikke bare en metode for de "undertrykte masser", fordi terror ikke nødvendigvis trenger å være et symptom på urettferdige forhold. Som det i kommentaren fremsettes: "Som regel finnes det en eller annen konflikt der det oppstår terrorisme. Men terrorismen kan også leve sitt eget liv, uavhengig av reelle konflikter. Hvilken rasjonell forklaring var det på Baader-Meinhof-bandens terror i Tyskland på 1970-tallet? Med hvilken konflikt forklarer man italienske høyreekstremisters bombeangrep på jernbanestasjonen i Bologna i 1980, da 85 mennesker ble drept?" De tilsynelatende manglende motivene for disse terrorhandlingene som hentes frem som eksempler på terror anvendt som metode uten et uttalt konfliktbilde. Dette med konfliktbilde fører saken videre til det neste elementet. "Sinnets irrganger" handler om når konflikter som tilsynelatende er løst er latente voldsspiraler, slik som i Spania eller i Nord-Irland: "Og hva med ETA? For det store flertall av baskerne er konflikten løst; de klarer seg godt med det selvstyret de har. Men terroristene i ETA fortsetter med sine blodige attentater. Den bakenforliggende konflikten i Nord-Irland ville heller ikke ha vært spesielt vanskelig å løse, hvis det ikke var for ekstremister på begge sider som ikke

klarer å komme seg ut av terror-gjørma de har satt seg fast i. Disse terroristene er selvdrevne, de trenger ikke noen faktisk konflikt å nære seg på.”

Fra selvdrevne terrorister går fokuset over på hvilke motiv som kan ligge bak Osama bin Ladens nettverks bruk av terror som metode. Et punkt som nevnes er at bin Laden og tilhengere en gang var en del av gruppen kalt mujahedin som kjempet i Afghanistan. Vendepunktet var Golf-krigen da USA etablerte en militærbase i Saudi-Arabia. Det understrekes altså at det tilsynelatende bakenforliggende motivet ikke er ueffent eller uforståelig som politisk synspunkt, men at metoden for å oppnå dette målet ikke kan forklares ut i fra dette. Det siste elementet i kommentaren tar opp denne tråden av forklaringsselement.

At USAs dominans som den gjenværende supermakten, sammen med den amerikanske (utenriks)politikken kan føre til motstand fiendskap, kan kun utgjøre en delvis forklaring, men ikke fullt forklare handlingene som drepte tusenvis av mennesker i New York: ”Men derfra til slike handlinger som drepte mellom 5000 og 6000 mennesker i New York, er det et så milelangt sprang at det ikke kan forklares bare med konfliktene i seg selv.”

Videre blir det forklart at selve begrepene ideologisk fanatisme og forblindet religiøs ekstremisme kan ha store politiske konsekvenser, men hører til i psykologien. Politiske forhold slik de er beskrevet over kommer i tillegg til undertrykkelse, urettferdighet, ydmykelse og fattigdom som en grobunn for terrorisme. Kommentaren runder av med å peke på at det er disse faktorene som det må trekkes slutninger: ”Politiske forhold er ikke direkte årsak til terrorisme. Men undertrykkelse, urettferdighet, ydmykelse og fattigdom kan gi den bedre grobunn. Det bør naturligvis Vesten, særlig USA, trekke sine slutninger av, i tillegg til bekjempelse av terrorismen i seg selv.” Å være oppmerksom på og forebygge ”symptomene” (undertrykkelse, urettferdighet osv.) er altså ifølge kommentaren like viktig som å bekjempe ”sykdommen” (terrorismen).

2.2 Periode 2 - 20. juli - 11. september 2006

2.2.1 Analysetekst ”Terrorkrigens illusjoner”

Lederartikkel 20. juli 2006

”I den amerikanske presidentens tankeverden ser det ut til at «terrorisme» er en selvstendig virkende kraft, et utslag av den absolutte ondskap. Og med det onde kan man ikke forhandle. Det må bare nedkjempes.”⁷¹

Lederartikkelen handler om hvordan terrorismebegrepet og terrorkrigen er blitt brukt og inneholder minst tre elementer av terrorbegrepets årsak - virkning forhold. Det første handler om de grunnleggende årsakene til terrorisme, ”root-causes”, noe som fremholdes å ha vært et amerikansk tabu emne i forbindelse med 11. september og i ”krigen mot terror”.

På en pressekonferanse skal president Bush ha omtalt dette forholdet og da vektlagt at ”terrorismen” i Midt-Østen skyldes terrorgrupper som får støtte fra Syria og Iran.

Lederartikkelen tar utgangspunkt i et utdrag fra pressekonferansen: ” Hvis bare Syria får Hizbollah til å slutte med denne dritten, er problemet løst”. Bush tillegges en tankeverden der ”terrorisme” er en selvstendig virkende kraft, at den bare er et utslag av den ”absolutte ondskap”, altså uten en bakenforliggende årsak. I samme tankeverden er denne ondskaper ikke en gjenstand å forhandle om, men kan kun nedkjempes. Dette fører saken over til det andre elementet, at Bush tar feil: ”Terrorisme er ingen ideologi. Terrorisme er ikke årsak til noe som helst, derimot har terrorismen årsaker.”

Terror blir også satt i analogi med den tyske general Clausewitz berømte utsagn, at krig er fortsettelsen av politikken, bare med andre midler. Terror er i dette lyset et ekstremt og brutalt resultat av fravær av forhandlinger i politiske konflikter. Dette settes også inn i en større ramme og i et tidsperspektiv: ”Og jo lenger konfliktene får lov til å utvikle seg, med sin onde sirkel av forbitrelse, fornedrelse, uforsonlighet og hat, jo større er faren for at de slår over i vold.” Et ledd i fraværet av løsninger på konflikter er nettopp denne onde sirkelen som kan slå ut i voldelige handlinger. Israel-Palestina konflikten fremheves som kanskje det største eksempelet på hvordan denne onde sirkelen kan føre til: ”Selve kardinaleksemplet er nettopp den 60 år gamle, uløste israelsk-palestinske konflikten, der USA sitter med en nøkkel de ikke vil bruke.”

⁷¹ ”Terrorkrigens illusjoner”

Det tredje elementet handler om presidentens tilsynelatende svart-hvitt tenkning. Det er en oppsummering av hva ”root-causes” slik det tillegges Bushs og hvordan hans tankeverden virker, nemlig terrorisme som en selvdrivende kraft, en absolutt ondskap som ikke kan forhandles med diplomatiske midler, men kun nedkjempes. Svart-hvitt tenkingen går ut på å definere ”terrorismen” som en årsak til alt ondt, uten å ta i betraktning de årsakene som får dette handlingsmønsteret som et resultat.

Lederartikkelen runder av med å peke på at ”krigen mot terror” aldri kan vinnes, men er den beste oppskrift på mer terrorisme. Illusjonen, som overskriften nevner ligger nettopp i at årsak og virkning ikke sees i en sirkelsammenheng, altså slik ”krigen mot terror” føres, er den kun et ledd i en ond sirkel. Forestillingen om hva årsakene egentlig består av, slik at et løsningsalternativ blir lagt på feil grunnlag, ”terroren” nedkjempes, fordi ”terrorårsakene” ikke blir ansett som åpne for forhandling.

2.2.2 Analysetekst ”Terrortrussel”

Lederartikkel 11. august 2006

”Det er ikke godt for utenforstående å gi noen korrekt analyse av hvorvidt det er en bedre og mer effektiv etterretning og kontroll som har ført til avsløringene, eller om det skyldes at terroristene er blitt færre og tydelig svekket gjennom de omfattende tiltakene som har vært satt i gang. Trolig er det en kombinasjon av de to tingene.”⁷²

Lederartikkelen inneholder minst tre elementer som handler om progresjonen og resultatene av bekjempelsen av terrorismen. Lederartikkelen åpner med en aktuell sak, nemlig terrorplanene mot flytrafikken mellom England og USA. Den gir et blikk på hvordan og hvilke mulige konsekvenser terrorplanene kunne fått om de ikke ble avslørt: ”Hadde terroristene lyktes, ville det ha rammet tusenvis av uskyldige, med omfattende sorg, savn og lidelse som resultat.” Den skuer også tilbake til angrepene i London, et år tidligere. Igjen pekes det på det store omfanget dette nylig avslørte terrorangrepet med planer om å involvere 20 fly ville resultert i en katastrofe større enn 11. september i New York. Det er altså en viktig avsløring av et mulig massivt terrorangrep som har funnet sted.

⁷² ”Terrortrussel”

Det andre elementet handler om hvorvidt det er en effektiv etterretning og kontroll eller om antall potensielle "terrorister" har gått tilbake gjennom tiltak mot terror som er grunnen til at terrorplanene ble avslørt: "Det er ikke godt for utenforstående å gi noen korrekt analyse av hvorvidt det er en bedre og mer effektiv etterretning og kontroll som har ført til avsløringene, eller om det skyldes at terroristene er blitt færre og tydelig svekket gjennom de omfattende tiltakene som har vært satt i gang." Lederen angir at det trolig er en kombinasjon av disse tingene.

Artikkelen fortsetter med å betrakte den pågående konflikten mellom Israel og Libanon, der FN er inne for å forsøke å etablere en våpenhvileavtale. Det blir også poengtert at det er i mellom parter i Midt-Østen kjernen til de omfattende terroraksjonene, altså et grunnlag for den terrorisme som har spredt seg utenfor konfliktområdet: "Det betyr at verden står overfor betydelige trusler på grunn av det omfanget denne konflikten nå har fått, noe som gjenspeiler seg i at både Storbritannia og USA har skjerpet sine beredskap betydelig."

Det tredje elementet handler altså om den tilsynelatende "kjernen" til terroraksjoner. Det neste handler om en mulig løsning på den eskalerte (og stadig mer utbredte) konflikten gjennom dialog med fokus på konfliktløsning. Lederartikkelen peker på at eskaleringen av krigshandlinger og vold som middel ikke er veien å gå, derimot er dialog det beste middelet for å oppnå resultater: En eskalering av konflikten grunner i det som avsløringene i England har vist: "Avsløringene i England tyder på at terroristorganisasjoner fortsatt er aktive, også i Europa. Avsløringene er viktige i bekjempelsen av terrorisme, men understreker også behovet for dialog og analyser av konfliktårsakene." Det etterlyses altså en analyse av årsakene til at terrororganisasjoner og terrorisme fremdeles er aktive. Det fremheves at FN er svekket i forhold til å være den som fører dialog og konfliktløsningen. Lederen runder av med å "konkludere" ut fra dette at verden trenger mer samarbeid, ikke mindre og at økt vold ikke er løsningen, som lederens siste setning forklarer og gjentar: "Økt bruk av vold er aldri en god løsning, nesten uansett hvilken konflikttype man står overfor."

2.2.3 Analysetekst ”Krigen som har gjort vondt verre”

Ytring av Tom Hetland 8. september 2006

”Terrortrusselen skal sjølvsagt tas på alvor. Men er det slik at terror er vår tids største samfunnsproblem? Eller blir terrortrusselen forstørret ut over alle proporsjonar?”⁷³

Lederartikkelen handler om en rekke tema knyttet til tiden etter 11. September 2001 og krigen mot terror, den tar også seg for eksempler på hvilke forhold terrorismen berører. Lederen inneholder minst seks elementer, ikke skarpt atskilte, men med fokus på forskjellige forhold. Det første som kommer til syne er referansen til Alfred Hitchcocks ord: ”Terror is not in the bang, but in the anticipation of the bang.” Det dreier seg dermed om frykten for at noe kan skje, den usikkerheten som terrorangrep skaper, ikke selve terroraksjonen.

Det andre omtaler overskriften på oppsummeringer i forbindelse med femårsdagen for terrorangrepene i New York og Washington: ”11. september forandret alt”. Med vekt på forandringen pekes det på at USA og store deler av verden fikk en ny dagsorden etter 11. September, nemlig ”krigen mot terror” som ble satt øverst på agendaen. Konsekvensene av at det er blitt brukt enorme summer øynes i krigene i Afghanistan og Irak, i det store utbygde sikkerhetsapparatet og overvåkingssystemet, rettsikkerhetsgarantier er satt under press og Guantanamo hentes frem som eksempel. Et eksempel i forbindelse med sikkerhetsapparatet og overvåkingssystemet som er til stede i dagliglivet hentes fra Stavanger: ”I Vågen i Stavanger har det kome opp eit ”terrorgjerde”. Dei som skal til USA, må ha elektronisk pass.” Dette konsekvens eksempel følges så opp i det følgende elementet.

Det neste punktet er formulert som et spørsmål omkring terror i et samfunnsperspektiv:

”Terrortrusselen skal sjølvsagt tas på alvor. Men er det slik at terror er vår tids største samfunnsproblem? Eller blir terrortrusselen forstørret ut over alle proporsjonar?” Så settes dette spørsmålet inn i en tallmessig sammenheng, da satt i et kontrastforhold mellom USA og verden: ”USA fører statistikk over menneskelig som er gått tapt i terroraksjonar. I det store terroråret 2001 omkom 2689 amerikanarar som følge av terrorangrep. I heile verda var talet 4379. Til samanlikning var det 23 terrordrepne amerikanarar i 2000, 27 i 2002 og 35 i 2003. I resten av verda låg talet i desse åra på rundt 2500.” Det ”store terroråret 2001” representerer dermed et avvik i forhold til det ”normale” antallet ofre for terroraksjoner.

⁷³ ”Krigen som har gjort vondt verre”

Ifølge lederartikkelen skjedde det en endring i 2004, da amerikanerne endret sin metode for å beregne ofre for terroraksjoner. Definisjonen av terrorisme ble utvidet, slik at antallet ofre steg i forhold til dette, som det står i lederen: "... i rapporten for 2005 opplyser National Counterterrorism Center at 56 amerikanske statsborgere miste livet i terroraksjonar, 14.600 menneske i verda samla." Det neste handler om de 14.600 ofre for terroraksjoner, som i tråd med den nye definisjonen av terrorisme i 2005 settes inn i en videre sammenheng: "Men det er langt mindre, for å seia det forsiktig, enn dei ti millioner barn som årleg døyr av årsaker som kunne vore forhindra (...) Det er bare ein brøkdel av dei liva som går tapt i vanlege krigar, eller i trafikkulykker. Det er færre enn det årlege talet på myrda personer i USA aleine." Tallet på ofre for terroraksjoner blir slik relativisert ut i fra andre statistikker som ender med at mennesker omkommer.

Lederen referer også til det en jurist har satt i et risikoperspektiv: "Og, som den islandske juristen Elias Davidsson skriv i *Le Monde Diplomatique*, risikoen er større for å døy av lynnedslag eller slangebit enn i ei terrorhandling." I forhold til innholdet i spørsmålet om terroren er vår tids største samfunnsproblem, eller om terrortrusselen er blåst ut av sine proporsjoner viser disse tallene til en virkelighet der dagligdagse marginale trusler (drapshandlinger, trafikkulykker, lynnedslag og slangebitt) er større trusler enn den enda mer marginale trusselen i et terrorangrep. Det neste elementet handler om de mulige grunnene til hvorfor terror tilsynelatende representerer en større trussel enn de som møtes i hverdagen. Det første punktet i denne sammenheng, er ifølge lederartikkelen, å finne i terroraksjoner som dramatiske og spektakulære og de er synlige i tv-mediet, altså allment tilgjengelige.

Angrepene på World Trade Center og Pentagon hentes frem som eksempler på terroraksjoner som rammer verdens maktsenter, men det presiseres også at terrorangrep som regel blindt rammer vanlige folk. Det dreier seg om tankemønstre og det meningsløse ved terror: "Terroristane representerer ideologiar og mentalitetar som dei færraste av oss forstår – dei snakkar på alle måtar eit anna språk." Selvmordsmetoden fremsettes som et eksempel på dette annerledes språket. Utslagene av denne "språkbarrieren" får virkninger som skaper en tilstand av frykt, som lederen fortsetter: "Til saman kan dette skapa ein atmosfære av frykt som legg seg over heile samfunnet. "Terroren ligg i å venta på smellet", som skrekkfilmmeisteren Hitchcock sa." Det er altså, ifølge lederartikkelen, i forventningen om en potensiell terroraksjon, og i den spektakulære utformingen og formidlingen som utgjør at den vurderes som større trussel enn dem som møtes i hverdagen.

Så settes USA og Europa inn i en reaksjonsramme. Det pekes på at europeiske land, lenge har levd med terrorisme, eksemplifisert med Spanias trussel i ETA og Storbritannias trussel i IRA. Londonernes insistering av at livet skulle gå videre som normalt, settes opp imot USAs sjokkreaksjon på 11. september: "For USA var 11. September meir av eit sjokk. Og reaksjonane og tiltaka meir dramatiske og hysteriske." "Krigen mot terror" settes slik inn i en ramme av dramatiske og hysteriske reaksjoner, men det påpekes at dette "mantra" også er et resultat av en politisk strategi. Og det er dette som utgjør det neste elementet i lederen." Ein amerikansk president har behov for å visa handlekraft. Det ligg i den amerikanske kulturen. Å vera tøff i kritiske situasjoner blir eit mål i seg sjølv." Handlekraften blir eksemplifisert med Clinton-administrasjonens involvering i Balkan-krisen: "Jamvel i den relativt idealistiske Clinton-administrasjonen kunne ein rådgivar under Balkan-krisa seia at "eg drit vel i bosniarane, eg vil bomba serbarane for å visa styrke." I det at Clinton-administrasjonen var en "relativt idealistisk" type ligger spiren til at Bush-administrasjonen utgjør en mer ekstrem utgave. Som et ledd i denne mer ekstreme utgaven av en administrasjon dreier det neste punktet seg om politisk strategi bygd opp av et bevisst fokus på folks frykt for en fremmed fiende: "Operatørane rundt George W. Bush har forstått at ingenting samlar eit folk meir bak sine leiarar enn frykt for ein framand fiende." Og det som samlar, skiller også ut uønskede elementer. Lederartikkelen peker på at den politiske strategien til dels går ut på å stille kritiske røster under dette samlingskriteriet. Kritikere blir stigmatisert som "upatriotiske": "Forestillinga om at "USA er under angrep" og "USA er i krig" er derfor blitt hamra inn i amerikanerane og kynisk brukt for å stempla Bush-kritikarar som upatriotiske." Dette punktet eksemplifiseres ved en uttalelse visepresident Dick Cheney rettet mot den demokratiske krigsmotstanderen Ned Lamont: "Han vil oppmuntra al-Qaida-typar". Og å oppmuntre påståtte fiender er vel i alle sammenhenger ansett som en upatriotisk handling, slik som Ned Lamont med denne uttalelsen (Cheneys) ble stemplet som. En annen del av den politiske strategien går ut på å appellere til amerikanernes tilsynelatende selvoppfatning som forsvarere av det gode mot det onde: "Den amerikanske sjølvoppfatninga er meir idealistisk enn den europeiske. Amerikanarar vil gjerne sjå seg sjølv som forsvararar av det gode mot det vonde. Når Bush snakkar om å kjempa mot "vondskapens akse" treffer han derfor ei nerve i folket."

Lederen ser situasjonen som at uten terrorkrigen ville Bush ikke ha blitt gjenvalgt i 2004. Som et ledd i den politiske strategien er "krigen mot terror" viktig for å beholde maktposisjoner. Det neste elementet presenterer alternativet til reaksjonene i kjølvannet av 11. september.

Alternativene er listet opp som mer målrettet politiaksjon mot al-Qaida, gjennom forebygging av rekruttering til terrorisme: ”Dei kunne ha definert kampen mot al-Qaida som ein spissa, målretta internasjonal politiaksjon, og elles konsentrert kreftene om å fjerna årsakene, og dermed rekrutteringa, til terrorisme rundt om i verda.” En av disse årsakene finnes i uløste politiske konflikter i Midt-Østen. Og hvis det hadde vært opp til terroreksperter flest, ville de valgt denne strategien, følger lederartikkelen opp med. Det neste punktet henger sammen med det alternativet som ble presentert. Hvis denne muligheten til å løse konflikt ville blitt fulgt opp ville ikke Bush hatt den samme rollen til å være sheriff, og USA måtte se på årsakene til terror, noe som ville involvert en selvransakelse av USAs politiske linje: ”Det var bare ein hake: Den ville ikkje gitt George W. Bush den same sjansen til å spela rolle som sheriff. Dessutan: å gå laus på årsakene til terror kan bety at USA må driva sjølvkritikk. Det likar amerikanske presidentar dårleg, Bush aller minst.” Den politiske strategien innebærer ikke dette selvransakende aspektet, men derimot en ”altomfattende” krig mot terror mot ”ondskapens akse”. Artikkelen ser vidare tilbake på tallene fra National Counterterrorism fra 2005 (det året regnemethoden ble endret): ”Av dei 57 terrordrepne amerikanerane var 46 i Irak. Av dei 14.600 totalt, var 8300 i Irak.”

Det neste elementet er et blick på Irak, hvor krigen mot terror ble fortsatt i forlengelse av terroristjakten i Afghanistan. Det understrekes at Irak gjennom ”krigen mot terror” har blitt et destabilisert område og et tilholdssted for terrorister siden jakten på Saddam Hussein startet. Lederartikkelen rundes av med en konklusjon: ”Om treet skal målast på fruktene, er ”krigen mot terror” ein fiasko.” ”Krigen mot terror” med sine massive investeringer pengemessig, sikkerhetsmessig og lovmessig, samt krigene og terroristjakten i Afghanistan og Irak har tilsynelatende ikke fått det forventede resultatet. Men det pekes på at denne kampen som drives på ikke-amerikansk territorium har vært et indrepolitisk viktig element. Som et samlende kriterium er ”krigen mot terror” og trusselen mot USA spilt en rolle for å fokusere på utenrikspolitiske forhold, fremfor innenrikspolitiske uløste oppgaver. Artikkelen viser til en tidligere president for å sette ord på dette forholdet: ”For som Abraham Lincoln sa: ”Du kan lura folket ein del av tida, og ein del av folket heile tida, men ikkje heile folket heile tida.”

2.2.4 Analysetekst ”Terroren er ikke det største problemet”

Kommentar av Harald Maaland 9. september 2006

”Fem år etter 11. septemberangrepet på USA må det være lov å spørre:
Hva skaper størst problemer - terroren eller USAs reaksjoner på den?”⁷⁴

Kommentaren åpner med spørsmålet om hva som skaper størst problemer, terroren eller USAs reaksjoner på den. Kommentaren inneholder minst fem elementer som utgjør en refleksjon omkring dette spørsmålet. Det første er det voldsomme sjokket som rammet USA 11. september 2001, noe som blir sammenliknet med Pearl Harbour i 1944, da i regi av det japanske militærapparatet. Men det er ikke først og fremst krigen og det militære som hentes frem her, men det som i tråd med sjokket er sentralt, nemlig den mentale virkningen av angrepet. Og reaksjonen på dette sjokket var verdens første territoriale atomangrep.

Det neste elementet handler om Afghanistan der jakten på terroristene fikk sitt startpunkt allerede den 7. oktober 2001: ”Synderne var å finne i fjellene i Afghanistan, beskyttet av den afghanske taliban-regjeringen.” Det påpekes at fem år senere fortsetter kampen i Afghanistan, med amerikanere, styrker fra Nato, deriblant norske. Kampen føres mot Taliban, som fem år etter igjen er i vekst, mot Osama bin Laden, som fremdeles ikke er tatt og som har tilholdssted i fjellområdene mellom Afghanistan og Pakistan. Landet er ikke lenger et fristed for al-Qaida, selv om nettverket og trusselen ikke er fullstendig nedkjempet og eliminert.

Kommentaren fortsetter å peke på at Vesten og USA har et ”afghansk problem”: ”Afghanistan er ikke lenger et fristed og baseområde for al-Qaida, men al-Qaida er ikke knekket, og USA og Vesten sitter igjen med et afghansk problem om viser seg svært vanskelig å løse.” Fra et konfliktområde og ”problem” til et annet beveger fokuset seg over på Irak. Det tredje elementet handler om Irak og de påståtte forholdene som la grunnlaget for okkupasjonen av Irak: ”Uansett hvilke reelle motiver som veide tyngst for Bush-regjeringen - Saddam Husseins angivelige masseødeleggelsesvåpen, hans påståtte forbindelser til al-Qaida og andre terroristgrupper, Iraks oljeressurser, et ønske om full omdannelse av Midtøsten - så har det gått skeis. Irak er i dag et katastrofeområde som enten er i borgerkrig eller er på full fart inn i den, og som er et arnested for terrorister fra både fjern og nær. Dette skal det mye til for å rette opp.” Det som har gått skeis er at Irak er et arnested for terrorister som ikke engang

⁷⁴ ”Terroren er ikke det største problemet”

tilhører det irakiske folket. Et av de påskudd som la grunnlaget for invasjonen, nemlig Saddams forbindelse med terroristnettverk, det fremste og viktigste al-Qaida, har dermed fått en ny arena for å drive med det terroristene gjør, å spre frykt.

Kommentaren fortsetter med å vise til undersøkelser som taler for at terrorfaren er høyere enn foran invasjonen i Irak 20. mars 2003: ”Så er da både krigen og Bush blitt stadig mer upopulær både i USA og utenfor. 60 prosent av amerikanere tror nå at Irak-krigen høyner faren for terror i USA.” Problemaspektet fra det innledende spørsmålet, hva skaper størst problemer, terroren eller USAs reaksjoner på den løftes inn som en konsekvens, for hvis målet for krigen var å bekjempe terrorismen, så er avstanden til målet langt.

Et annet forhold som løftes inn peker på at årsakene til terror ikke har vært ivaretatt: ”Til gjengjeld har ikke Bush og hans folk løftet en finger for å løse problemet som utgjør hovedpåskuddet for de radikale islamistenes angrep mot Israel og Vesten: Konflikten mellom Israel og palestinerne.” I tråd med dette problemspektet antydes også et hovedproblem, nemlig ”krigen mot terrorismen” som en krig som kan løses med militære midler: ”Et hovedproblem ved krigen mot terrorismen er nettopp at den oppfattes som en krig – et problem som kan løses militært. Det er ikke noe unaturlig å se på terrorangrepet i New York og Washington som en slags krigshandling. Men hvordan vinner du en krig mot en fiende som er skjult, som kan være over alt, og som tar alle slags midler i bruk – mot mål som ikke på noen måte kan anses for militære. En slik krig vinnes ikke med bombefly og tanks.” Hovedproblemet er altså at fienden ikke oppfører seg som en vanlig fiende, som kan bekjempes med tradisjonelle militære midler. Det at fienden i denne krigen er skjulte, kan finnes overalt og ynder ethvert mål, enten det er militært eller sivilt innebærer et stort problem. I en krig er endepunktet til vanlig delt mellom en vinner og en taper, i denne krigen derimot, er det ifølge lederen et usikkert punkt angående fiendens egenskaper til å gi seg over. Tanken om at krigen kanskje ikke kan vinnes er sentral: ”Den [krigen] vinnes kanskje ikke i det hele tatt, for det finnes ingen fiende som kan underskrive en kapitulasjonserklæring. Det er en fiende som alltid vil være der i større eller mindre grad, og som må bekjempes som det den er: En egenartet form for kriminalitet.” Det neste punktet angår dette å se på terroristaksjoner og terrorister som en ”egenartet form for kriminalitet”. Kommentaren peker på at det er denne delen av kampen som har vært vellykket, nemlig etterretning og politiarbeid som gir resultater. Det nevnes avsløringer i Storbritannia og Danmark og det faktum at det

ikke har vært terroraksjon på amerikansk jord siden 11. September 2001. Men terroristene har i noen sammenhenger lykkes og det er dette som er det neste fokuset i kommentaren.

Angrepene i Madrid og London hentes frem som europeiske eksempler på terror og andre eksempler finnes i Tyrkia, Egypt og Indonesia. Dette knyttes igjen til at fienden er skjult og kan finnes overalt, også i Europa. Et spørsmål om hvorfor dette arter seg slik er sentralt videre i kommentaren: ”Vi er nødt til å spørre og finne ut hvorfor – hva er det som får tilsynelatende alminnelig engelsk ungdom med islamsk bakgrunn til å ville sprengte seg selv og en bråte andre mennesker i luften? Det er det mye viktigere å finne svaret på enn å sende flere soldater til Afghanistan.” Spørsmål omkring virkningene av antiterrorpolitikken med økt sikkerhet, overvåking, utsiktene til innskrenket rettsikkerhet løftes opp til et samfunnsnivå.

Kommentaren nevner tre spørsmål i tråd med dette. Det første er: ”Hvilket inntrykk gjør krigene i Afghanistan, Irak og Midtøsten på muslimsk ungdom i Europa?” Det andre spørsmålet er: ”Hvilke virkninger får en stadig tettere personkontroll og økt mistenksomhet på forholdet mellom ulike samfunnsgrupper?” Og det tredje spørsmålet er: ”Hva gjør det med våre multikulturelle samfunn på sikt?” Dette er alle samfunns spørsmål som har sin bakgrunn i økende etterretning og sikkerhetspolitikk. Kommentaren peker også på et fjerde og spørsmål: ”Hvordan forholder vi oss i det hele tatt til islam og islamismen?” Disse spørsmålene blir stående ubesvarte, kanskje fordi de peker på hvilke konsekvenser både individuelt og samfunnsmessig som ligger i ”krigen mot terror”? Det neste punktet i kommentaren angår spørsmål omkring terrortrusselen og risikovurderingen som ligger til grunn: ”Er ikke andre trusler større og viktigere? Trafikken, for eksempel? Og hva med miljøspørsmålene? Drivhuseffekten, den globale oppvarmingen? Og hva med fattigdommen som driver titusener av afrikanere til å krysse havet på synkeferdige farkoster for å søke lykken i Europa?”

Kommentaren runder av med å peke på at det ikke er noen grunn til å glemme terrorfaren, men fem år etter ”11.september-sjokket” anses det som mulig å tone terrorfaren ned og åpne for andre perspektiver. For som spørsmålet kommentaren begynte med antyder, om hva som skaper størst problemer, terroren eller USAs reaksjoner på den, er dette en etterlysning av en differensiering av trusselen som terrorismen utgjør og årsakene som fører til dens utbredelse.

2.2.5 Analysetekst ”Fem tapte år”

Lederartikkel 11. september 2006

”I dag er det fem år sidan terrorangrepa på World Trade Center og Pentagon. Den dramatiske tragedien, direkte overført på fjernsyn, vil for alltid stå etsa inn i minnet til menneske over heile verda.”⁷⁵

Lederartikkelen innledes med et blikk tilbake på angrepene 11. september 2001. Det blir beskrevet som en dramatisk tragedie som for alltid vil vær etset inn i minnet til mennesker over hele verden. Terroren ble direkte overført på fjernsyn. Lederartikkelen inneholder minst to elementer som er delt som en tosidig sak mellom mål og resultat.

Det første elementet er det preventive målet med ”krigen mot terror”, det andre elementet er konsekvensene som følger av ”krigen mot terror”. Det preventive aspektet ligger i den sympatien og solidariteten som angrepene 11. september skapte: ”Viljen var sterk og klar til å stå saman mot terrortrusselen, til å finna og straffa dei skuldige, til å forhindra nye angrep.”

Lederen forsetter med å fastsette at dette målet langt fra er blitt innfridd: Men etter fem år med «krig mot terror», må me dessverre konstatere at resultatene ikkje står i forhold til den enorme innsatsen. Osama bin Laden er stadig på frifot. Dei to krigane som er starta i kjølvatnet av 11. september, i Afghanistan og Irak, har styrta tyranniske regime, men har samtidig rekruttert fleire terroristar enn dei har tatt knekken på.” Det som skulle tjene som et felles prosjekt mot terrorister og terrorisme har altså, ifølge lederen vært et feilslått grep fordi rekrutteringen til terrornettverk har økt, i stedet for å bli redusert.

Det er også et blikk på krigen i Irak som ett av de nye tilholdsstedene og angrepsmål for terrorister: ”55 prosent av alle terroraksjonar i 2005 skjedde i Irak, eit land som ikkje hadde noko med 11. septemberangrepa å gjera.” Det konsekvensmessige aspektet er dermed introdusert, men på ingen måte ferdig forklart. Kampen mot terror har ifølge lederen skjerpet motsetningene mellom Vesten og den islamske verden og dette delvis på grunn av fryktatmosfæren og sikkerhetstiltakene bekjempelsen av terror har ført med seg. Målet er langt fra nådd: ”Me er stadig like langt frå å forstå – og dermed førebyggja – at unge islamske menn er villige til å sprenga seg i lufta og ta uskuldige sivile med seg i døden.”

Det fremheves at det retoriske begrepet ”ondskapens akse” er et dekke for de egentlige årsakene til terrorisme, politiske konflikter, først og fremst i Midtøsten: ”Men på fem år er det

⁷⁵ ”Fem tapte år”

lite eller ingenting gjort for å finna ei løysing på ”alle konflikters mor” mellom Israel og palestinerne.” Konflikten mellom Israel og palestinerne hentes dermed frem som et preventivt alternativ som kunne vist en løysing i stedet for ”krigen mot terror”.

At rettstatsprinsippene er blitt satt under press i det som kalles ”krigen mot terror” eksemplifiseres med at terrormistenkte holdes i fangeleiren Guantanamo og det den mishandlingen i som fant sted i det irakiske fengselet Abu Graib hentes også frem. At dette har ”satt stygge flekkar på USAs omdømme” er i tråd med det lederen omtaler som: ”Den einaste supermakta i verda byggjer i stadig større grad sin posisjon på militærmakt, i staden for moralsk leiarskap og målretta diplomati.” Lederartikkelen fortsetter med å betrakte USAs militære posisjon og ”krigen mot terror” med et kritisk blick for manglende vilje til å se på årsakene og bakgrunnen for terror: ”Men ”krigen mot terror” kan ikkje vinnast med militære middel. Militærmakt kan vere vera ein del av ein langt breiare strategi, der det å angripa årsakene til terroren står sentralt. ”Det etterlyses i lederartikkelen andre midler enn de militære og det pekes på at de militære midler har skjerpet motsetningene i stedet for å bygge diplomati.

Det fremheves at USA ikke har forstått at ”krigen mot terror” ikke kan vinnes med militære midler alene og at dette kun kan være et middel i en bredere strategi. Dette forholdet viser ifølge lederen USAs ”avmakt” i møte med en slik utfordring som terrorismen innebærer. Lederen rundes av med et blick på George W. Bush sin rolle i dette: ”Som det er sagt: Sjeldan har nokon sett over styr så mykje politisk kapital på så kort tid som George W. Bush har gjort sidan 11. september 2001.”

Overskriften ”Fem tapte år” handler om resultatene som har uteblitt, men dertil drevet frem med metoder som har skjerpet konflikten, økt rekrutteringen til terrorisme økt de sikkerhetspolitiske tiltak og fremsatt retoriske grep som skjuler den virkelige årsaken til terror. En revidert og ny strategi etterlyses, et mer utbredt syn på konflikt, med hovedfokus på den lange og pågående konflikten mellom Israel og palestinerne.

2.3 Oppsummering Analyse

Periode 1 er en fortelling om 11. september med fokus på det sterke inntrykket selve terrorangrepet lagde, men også en fortelling om det som kan komme som følger av angrepet. På den ene siden preges perioden av en blanding av sjokk, sorg, frykt, uro, usikkerhet, uvirkelighet og dystre utsikter til konflikt. På den andre skimtes det et håp i form av nyansering av fiendebilder, differensiering av terrorister og terrorismens grunnlag, men det tegnes også et riss av hva forenklete fiendebilder, gjengjeldelsesaksjoner og utvidelse av konflikt kan bety i sin ytterste konsekvens.

At angrepet kunne skje i USA, og den globale økonomis machosymbol, World Trade Centre gir et urovekkende signal. Det ubegripelige og uvirkelige har skjedd, ofrene er anslått til å være tusenvis av uskyldige mennesker, terrorismen må motkjempes med samarbeid på alle fronter. Men frykten må ikke få taket, og det å føre et normalt liv, å trosse trusselen oppfordres. Men frykten må ikke settes opp mot behovet for trygghet, rettsikkerhet må ikke vike for individuelle (menneske)rettigheter, fiendebilder må ikke bli så uklare at landskapet blir ugjennomtrengelig av potensielle motstandere.

"Ingenting blir som før" sier noe om den type sjokk, vantro og scenario av uvirkelighet som ble formidlet "live" denne tirsdags ettermiddagen. Terrorismens siste krumspring ble brakt i levende live inn i våre stuer og på arbeidsplasser, grusomhetene som ble formidlet via media førte til "numne sekunder" som kommentaren omtaler det. En ny type usikkerhet og terrorisme blir satt i analogi med kamikazeflygerne som ofret sitt liv i kampen for sin nasjon, her er den i ny drakt, ikke rettet mot militære mål, men uskyldige menneskers liv. Behovet for å forstå og forklare kulminerer i hektisk aktivitet med å fremskaffe informasjon og aktuelt stoff starter. Dette angrepet vil få en reaksjon.

"Krig mot ukjent fiende" fortsetter med å betegne angrepene som en uvirkelig hendelse, noe som blir karakterisert som noe som skjer i format av romaner og katastrofefilmer. Sjokk og raseri vil bli konsolidert gjennom gjengjeldelsesaksjoner. Det påpekes at en rask skyldfordeling kan avle og gi grobunn for enda mer terrorisme, og slik må forebygging være et tema, ikke bare hevn. Den største prøvelsen for en amerikansk president siden Cuba-krisen og den alvorligste trusselen siden den kalde krigen blir terrorismen i sin nye form vurdert som. Angrepene representerer, ifølge lederen et nytt tidsskille på grunn av angrepets

målestokk. Denne nye tiden er preget av et landskap med ukjente fiender og dermed ukjent motstander å slå tilbake mot.

”Frykten er en farlig fiende” dreier seg nettopp om dette ukjente elementet som, i tråd med terrorismens mål, sprer frykt og usikkerhet og som kan føre til handlingslammelse. Usikkerhet i hva som vil komme, nye terrorangrep og gjengjeldelse er tema, også at hevn kan lede til en voldsspiral og økt konflikt. Selv om angrepene i form av sorgreaksjon kan slå ut i en tilstand av handlingslammelse, veies det høyt å føre en normal livsførsel, dette for å motvirke terroristenes mål, å spre frykt. ”Hjertet varmt og hodet kaldt” er lederens uttrykk for å bevare avsidig oppførsel og hva som bør være reaksjonen, selv om hevn er varslet. For med for raske og hodeløse beslutninger kan situasjonen utarte seg og mennesker blir mistenksomme.

”Forenklede fiendebilder er den største trussel” fordyper denne tankerekken om hva mangel på avsidig oppførsel kan føre til; forenklede fiendebilder. Forklaring av terrorangrepene settes frem som kanskje det viktigste arbeidet for at fiendebildet ikke skal få en uhyggelig skygge. Å motvirke at det tegnes et bilde av alle muslimer som potensielle farlige mennesker, eller afghanere med Taliban-regimet er en viktig sak. En avgrensning av fiendebildet til å inneholde de som faktisk utførte udåden etterlyses. At fiendebildet var greier før, med klare avgrensede konflikter mellom land, eller øst og vest for den saks skyld, er nå utviklet til uklare lokale konflikter og nå terrorisme i et stort format og utbredelse. Det er ikke tid for forenklede og upresise fiender, men en klar avgrensning av hvem fienden ikke er. Hvis dette ikke gjøres, kan dagens ”venn” bli morgendagens ”fiende”.

”Terror, politikk og galskap” dreier seg i grunnen om hvem som utpekes som venn og fiende i det nye konfliktlandskapet. Med et kritisk blikk på to skribenter som hevder at terroren har opphav i USAs egen utenrikspolitikk settes konfliktmønsteret og terroren inn i en videre ramme. Terror som følger av undertrykkelse mot terror som kommer fra ”gode hjem”, terror som følger av generasjoners konflikt og okkupasjon mot terror som følger av tilsynelatende manglende motiv, til terror der kilden til konflikt for allmennheten er løst, mens selvdrevne terrorister fortsetter kampen med terror som metode. Linjene som trekkes mellom USAs politikk utad og terrorangrep vinner en viss klang, men er ikke alene forklaringen på hvorfor terrorismen igjen har fått et fotfeste og koreografert i et slikt format. Det settes fokus på det å forebygge ”symptomene” som kommer av undertrykkelse, urettferdighet er minst like viktig som å bekjempe ”sykdommen”, i dette tilfellet terrorismen.

Periode 2 er en fortelling om en feilslått valgt strategi i ”krigen mot terror” slik den har blitt ført på det territoriale området og ikke på et diplomatisk og løsningsorientert nivå. På den ene siden preges perioden av en kritikk mot hva ”krigen mot terror” har brakt med seg, i form av eskalering av krigshandlinger, økt etterretning, overvåking og samfunnskontroll. Det er først og fremst en kritikk mot det at krigene i Afghanistan og Irak har økt motsetningene mellom folkegrupper og samfunnsgrupper, i og utenfor selve konfliktområdene. Men det er også følgene av økt samfunnskontroll og en innskrenking av rettsikkerhet som legger et grunnlag for konflikter. På den andre siden øynes en mulighet for å klare å løse årsaken til terrorismen, der selve kjernen til denne anses for å ligge i konflikten mellom Israel og palestinerne.

Det at ”krigen mot terror” har tatt en slik vending som den har gjort ved femårsmarkeringen brukes som et argument for at det er en feilslått tilnærming til en skjult og ukjent fiende. Å gripe til felleskategorier for potensielle fiender, slik Guantanamo tydelig vitner om, eller mishandling av potensielle fiender slik det ble bedrevet i Abu Graib viser at strategien med å jakte ned terrorister med militære midler i alle fall er en delvis feil metode. For ”krigen mot terror” har også vært det utbredte politisamarbeidet, som har ført til avsløringer av mulige ”terrorplaner”. Det rettes fokus på uløste eksisterende konflikter i Midtøsten, med Israel og palestinerne som ”alle konflikters mor” som viktigste punkt i en begynnende dialog.

”Terrorkrigens illusjoner” sier noe om den vendingen som ”krigen mot terror” har fått med fokus på nedkjempelse og fravær av forhandlinger og dialog. Forståelsen og definisjonen av terrorbegrepet har fått sine konsekvenser i et konfliktfylt landskap. Det gis uttrykk for en type svart-hvitt tenking som går ut på å definere ”terrorismen” som en årsak til alt ondt, uten å ta i betraktning de årsakene som får dette handlingsmønsteret som et resultat. ”Krigen mot terror” settes inn i et tidsperspektiv der en ond sirkel tegnes som en virkning av den forbitrelse, fornedrelse, uforsonlighet og hat som midlene krigen drives med kan være med på å underbygge. Det er et fravær av vilje til å løse årsakene, politiske konflikter, som er den beste oppskrift på mer terror. En aktuell årsak hentes frem som eksempel i konflikten mellom Israel og palestinerne. Terrorkrigens illusjoner bygger på en feilvurdering av terrorens årsak og virkning forhold. Terroren nedkjempes, mens årsakene ligger som uløste politiske konflikter.

”Terrortrussel” fortsetter med å betegne terrortrusselen har sin kjerne i uløste konflikter, nærmere benevnt som konflikter mellom ulike parter i Midtøsten. Men det settes også et spørsmålsteget ved om de siste avsløringene av terrorplaner (2006) kommer som følge av effektiv etterretning og kontroll eller om det kommer av at terroristene har blitt færre og

svekket som følge av de omfattende tiltakene. Det vises til at med avsløringen av terrorplanene at det fremdeles er aktive terrororganisasjoner i Europa. Løsningen finnes derfor ikke i ensidig økt etterretning og kontroll, eller en eskalering av krigshandlinger og økt vold, men gjennom dialog og konfliktløsning.

”Krigen som har gjort vondt verre” dreier seg på mange måter om denne todelte saken, eskalering eller dialog. Den spør om terrorismen er vår tids største samfunnsproblem eller om terrortrusselen er forstørret ut av alle proporsjoner. ”11. september forandret alt” er det blitt uttalt i forbindelse med femårsmarkeringen for terrorangrepene. Rent statistisk og tallmessig utgjør ikke terror like stor trussel som mange andre ulykker som kan ramme når som helst. Men tallmessige risikovurderinger er noe man sjelden legger merke til når faren føles mer truende enn noensinne. For som artikkelen gjengir Alfred Hitchcocks ord: ”Terror is not in the bang, but in the anticipation of the bang”, handler terrortrusselen om forventningen eller usikkerheten om at noe kan skje. Uansett om terroren rammer maktsentre eller blindt helt vanlige folk er det en språkbarriere mellom potensielle ofre og gjerningsmenn; det er to forskjellige mentaliteter. Og til dette hører også forskjellige reaksjonsmønstre. For USA var 11. september et sjokk som kulminerte i en voldsom reaksjon, ”krigen mot terror”, mens Europa lenge har opplevd terrortrusler eksempelvis gjennom ETA og IRA og den dominerende (”folkelige”) reaksjonen på Londonbombene var å fortsette en normal livsførsel, altså ikke la frykten ta overhånd. Den amerikanske reaksjonen var å møte hardt med hardt og blir slik fremstilt som en politisk strategi. En politisk retorikk vokser frem, med motstandere og kritiske røster i egen befolkning som stemples som upatriotiske, fiender som en del av ”ondskapens akse” og ”krigen mot terror” som et påskudd for å ramme gamle fiender. Krigen som har gjort vondt verre har med ”krigen mot terror” ført til lite resultater i forhold til hva målsettingen opprinnelig var. Løsningen av konflikter har blitt gjemt og glemt under en internasjonal massiv terroristjakt, og en krig med en uklar horisont og et uklart tidsperspektiv. Midtøsten blir hentet frem som et område hvor politiske konflikter gjenstår som uløste.

”Terroren er ikke det største problemet” stiller også et spørsmål til hva som utgjør den største trusselen, terroren i seg selv eller USAs reaksjon på den. Et fokus på årsakene til terrorisme blir dermed presentert i et spenningsforhold mellom terroren og den reaksjon som har kommet som følge av den. Etter å ha innledet to kriger, under påskudd av terroristjakt er resultatene heller grimme. En pågående kamp mot Taliban og det nyopprettede terroristredet Irak leder tankene mot om det ikke er en større trussel fra potensielle terrorister nå, enn før

11. september. Å se på årsakene til terrorismen blir dermed en viktig oppgave, og det er en politisk urolighet i Midtøsten, med konflikten mellom Israel og palestinerne i spissen, som foreligger som en mulig nøkkel. Dette er viktig fordi det er vanskelig å føre en krig slik som ”krig mot terrorismen” som en krig fordi fienden er skjult, de kan finnes overalt. Det er ingen som kan underskrive en kapitulasjonserklæring, fordi denne krigen ikke arter seg slik. Det gis også en pekepinn på de samfunnsmessige konsekvensene av en pågående jakt og konflikt på en skjult fiende, noe som fører til spørsmål omkring virkningene av antiterrorpolitikken med økt sikkerhet, overvåking og utsiktene til innskrenket rettsikkerhet. Trusselen som terrorisme representerer blir målt opp mot andre trusler som er viktige og vitale, der iblant klimatrusselen og global oppvarming.

”Fem tapte år” oppsummerer på mange måter de temaene som de overstående lederartikler og kommentarer har gitt uttrykk for. ”Krigen mot terror” slik den har blitt ført har ledet til slunkne resultater i forhold til målsettingen. Derimot har den skjerpet motsetningene mellom Vesten og den ”islamske verden” gjennom å skape en fryktatmosfære og et kontrollsamfunn. Det vises til både Guantanamo-basen og Abu Graib-fengselet for å illustrere hva dette kan innebære. Konflikten mellom Israel og palestinerne hentes frem som et preventivt alternativ til å forebygge årsakene til terrorisme. Overskriften ”Fem tapte år” handler om resultatene som har uteblitt, men dertil drevet frem med metoder som har skjerpet konflikten, økt rekrutteringen til terrorisme økt de sikkerhetspolitiske tiltak og fremsatt retoriske grep som skjuler den virkelige årsaken til terror, generasjonslange politiske konflikter.

En samlet og foreløpig vurdering av fortellingene vil tilsi at den første perioden representerer en fortelling om 11. september og de mer umiddelbare reaksjoner og nyanseringer av reaksjoner, virkninger og en vurdering av konsekvenser i nær tid etter angrepene. Den andre perioden representerer mer en fortelling om ”krigen mot terror” og dermed mer rettet mot den virkningshistoriske retning som reaksjonene, konflikten og trusselbildet 11. september førte med seg. Rent tidsmessig er dette en slutning som svarer til at det er flere vinkler å nyansere konflikten fra i 2006 enn i den nære tiden etter angrepene i 2001. Like fullt er det en interessant innfallsvinkel som ligger i å se på dette tidsmessige aspektet for å se hvordan det i artiklene blir forsøkt forklart, sette i sammenheng og lage et fremtidsperspektiv på det fenomenet som en kan si 11. september representerer i og med selve angrepet og at den følges opp i ”krigen mot terror” med tilhørende konfliktlandskap.

DEL 3 - PERSPEKTIVER

3.1 Tidsperspektivet – artikler og perioder

Tiden er en grunnleggende dimensjon ved den menneskelige tilværelse og en sentral del i kulturelle konstruksjoner.⁷⁶ Å se på tidsperspektivet i artiklene vil innebære det å systematisere tidsperspektivene, for å undersøke hvordan fortellingene gjennom artiklene er konstruert på bakgrunn av tidsdimensjonene. Som Trond Thuen beskriver tid og oppfatning:

”Når vi gjør forsøk på å forestille oss fremtiden, er vi bundet av våre ideer, erfaringer og kunnskaper etablert i fortiden, selv om vi med hjelp av vår fantasi kan konstruere disse fremtidsforestillingene uavhengig av det konkret opplevde.”⁷⁷

Det handler altså om å konstruere et fremtidsperspektiv på bakgrunn av de fortidige erfaringer og kunnskaper på en gitt sak i samtiden, i dette tilfellet 11. september og ”krigen mot terror”. Dermed er fortidens funksjon den erindrende, samtidens funksjon den diagnostiserende og det som fremtiden kan bringe, den antesiperende funksjon. Dette kommer også av at fortellingens struktur og meningsgrunnlag er basert på et spenningsforhold mellom tidsdimensjonene i større eller mindre grad. Som det ”vindu mot verden” avismediet representerer er fortellingen om ”den virkelige verden” en konstruert sak. Hvordan dette ”vinduet og virkeligheten” er tilrettelagt avhenger av hva som vektlegges og beskrives og dette leder mot hvordan mediens innhold bygger opp til tekstens iboende meningspotensial. Å se på tidsperspektivet vil dermed i stor grad også berøre meningspotensialet i teksten. Samtidig vil tekstens meningspotensial med en slik nærlesing som er foretatt i del 2 ikke være uberørt av leserens fortolkningspotensial. Et punkt ved dette som er viktig er fordi en utstrakt utlegning av tekstene over en periode neppe kunne vært mulig med en dagligdags lesning, dette trengs det nærlesing til. Et annet punkt er at tekstene er satt i en ny kontekst ved selve utvelgelsesprosessen og det er konstruert en intertekstualitet via saken artiklene dreier seg om. Det må videre presiseres at tidsperspektivet kun er en vei for få frem tekstens struktur og meningspotensial.

⁷⁶ Thuen 2001:6

⁷⁷ Thuen 2001:6

3.2 Tidsperspektivet periode 1

Tidsperspektivet i periode 1 veksler mellom å se tilbake på tidligere tiders kriser og konflikter, beskriver samtidens sjokk og raseri i forhold til angrepene og gir et perspektiv på hvordan et nytt konfliktlandskap kan komme til å prege fremtiden. Dette settes i sammenheng med samtidens store og uvirkelige hendelse den 11. september.

Fortid – erindrende funksjon

”Ingenting blir som før” benytter fortiden ved å se på metoden angrepene ble utført med. Det er flykapring fra 1960-tallet som hentes frem. Også et blikk tilbake til andre verdenskrig og japanske kamikazeflygere hentes frem som et element for å sette dette 11. september angrepet i en kontekst av selvmordsbombere og flykaprere.

”Krig mot ukjend fiende” gjør bruk av fortiden ved å peke på at den amerikanske presidenten står over en alvorlig krise og det er Cuba-krisen i 1962 som blir hentet frem. Videre hentes Kennedy-administrasjonens ”ro og klokskap” frem som et eksempel som Bush-administrasjonen bør følge i kjølvannet av angrepene og inngangen til en ny krisesituasjon. Terrorangrepene blir sett som en alvorlig trussel, og det siktes til trusselbildet som figureerte under den kalde krigen.

”Frykten er en farlig fiende” anvender fortiden gjennom å se på fortidige uttalelser omkring frykt og fiender. Det er Franklin D. Roosevelt sine ord om ”det eneste vi behøver å frykte er frykten selv” som er utgangspunktet. Dette forklares som i en setting av at vi er vår farligste fiende, og at frykten kan lede galt hen. Dette underbygges med ordene fra den romerske keiseren og filosofen Marcus Aurelius ”vokt deg for å ha samme følelser overfor umennesker, som umennesker har overfor mennesker”.

”Forenklet fiendebilde er den største trussel” legger linjer til hvordan et fiendebilde fungerte i ”tradisjonell” forstand, med hær mot hær, land mot land – altså et kjent trusselbilde. Fiendebildet under den kalde krigen blir også tatt opp som et uttrykt fiendebilde i det balanseforhold mellom øst og vest under den kalde krigen.

”Terror, politikk og galskap” tar i bruk fortiden gjennom å sette spørsmålstegn til årsakene til terror, hvor det vises til det politiske konfliktgrunnlaget Latin-Amerika og Midtøsten. Terrorisme i Europa hentes også frem, og da er det ETA og IRA som er de fremste eksemplene på at terroren som rammer uskyldige liv langt fra er ny. Andre tilsynelatende

ikke-politiske terroraksjoner hentes også frem for å vise at det nødvendigvis ikke er direkte sammenheng mellom USAs aggressive utenrikspolitikk og 11. september. Men det vises til amerikanernes opprettelse av en militærbase i Saudi-Arabia og at dette er et mer ”plausibelt” grunnlag og grobunn for konflikt og terrorisme.

Samtid – diagnostiserende funksjon

”*Ingenting blir som før*” beskriver samtiden som numne sekunder, der førsteinntrykket av det uvirkelige beskrives som en dårlig katastrofefilm, der det fiksjonsaktige kommer av tanken om at dette kan ikke skje. Fokuset i ”de numne sekunder” skifter raskt fra fiksjon til virkelighet der arbeidet med å dekke terrorangrepet tar over.

”*Krig mot ukjent fiende*” skildrer terrorangrepene som grufulle og barbariske, og at terroristene med kaldt blod og ufattelig fanatisme har rettet sine slag mot viktige og synlige maktsenter og sårbare storbyer. Sjokk og raseri beskrives de umiddelbare reaksjonene som. Gjengjeldelsesaksjoner varsles og Osama bin Laden blir raskt utpekt som hovedmistenkt.

”*Frykten er en farlig fiende*” sammenfatter samtiden gjennom blikket på Franklin D. Roosevelt og Marcus Aurelius sitater. Disse to uttalelsene brukes altså som et grunnlag for i samtiden ikke for raskt og tankeløst å handle irrasjonelt. Det å fortsette hverdagen med normal livsførsel og opprettholde aktiviteter som er vanlige kan motvirke frykten som fiende samtidig som det ikke overskygger tragedien 11. september, men bearbeider angsten.

”*Forenklet fiendebilde er den største trussel*” uttrykker en situasjon der frykten for hva gjengjeldelsesaksjoner kan føre til. At menn raker av seg skjegget og barn i Midtøsten gråter gir et sterkt bilde av hvor prekær situasjonen er. Det etterlyses informasjon som kan forklare og å avgrense. I forbindelse med terrorhandlingene og som motmiddel mot et fiendebilde etterlyses det informasjon og forklaringer som kan roe og begrense usikkerheten som er på vei til å skape nye trusselbilder.

”*Terror, politikk og galskap*” viser til to artikler hvor terroraksjonen 11. september settes i direkte sammenheng til USAs utenrikspolitiske gjøren og laden på verdensbasis. Det beskrives at verdens eneste gjenværende supermakt nok har fiender, men ensidig å sette dette i kontakt til terrorangrepet er en unyansert vurdering.

Fremtid – antesiperende funksjon

”Ingenting blir som før” viser til at kombinasjonen av flykapringer og selvmordsbombeaksjoner representerer en nystøpning, der terroren har fått en ny standard, betegnet som ”Stålspydet”. Forandringen ligger i at fly med sivile passasjerer blir benyttet som ledd i selvmordsbomberaksjon. *”Ingenting blir som før”* angir at dette innebærer en ny strategi og et nytt nedslagsfelt for terror og konflikt.

”Krig mot ukjend fiende” retter et søkelys på gjengjeldelsesaksjonen som er varslet og at *”festningsmentalitet og paranoia”* kan smitte over på verdenssamfunnet og spre panikk og føre til ustabilitet, noe som er terrorens målsetting. Bekjempelse av terror vil være et viktig virkemiddel, men måten må differensieres til også å inkludere kampen mot fattigdom og urettferdighet. Ensidige hevnaksjoner kan kun føre en vei; mer hat og grobunn for mer terror. Konsekvensene er hovedfokuset i fremtidsperspektivet. Terrorismen representerer en alvorlig trussel, noe som kan resultere i eskalering av konflikt.

”Frykten er en farlig fiende” peker på at hevntanker og gjengjeldelsesaksjoner kan føre til mer terror. Å bekjempe terroren må foregå på flere måter for å unngå en voldsspiral og grobunn for mer terror. Hjertet varmt, men hodet kaldt er nøkkelord, å motstå frykten og angst kan være forebyggende.

”Forenklet fiendebilde er den største trussel” understreker at usikkerheten som råder må dempes samt arbeidet med å presisere hvem gjerningsmennene er viktig, og det å skille dette fra å gjelde alle tilhengere av en religion, islam og muslimer. En feilvurdering av dette bildet vil få følger i det at de som ikke *er* fiender, kan *bli* potensielle fiender, på grunn av hevn og gjengjeldelsesaksjoner som rammer sivile og uskyldige.

”Terror, politikk og galskap” bemerker at USAs stilling som eneste gjenværende supermakt kan være en delvis forklaring til angrepene. Det som også blir tatt opp er at politiske forhold i tillegg til undertrykkelse, urettferdighet, ydmykelse og fattigdom utgjør en grobunn for terrorisme. De stilles opp som symptomer som kan føre til terror, og at å forebygge disse er like viktige som å utrydde sykdommen (terrorisme).

3.2.1 Skjema tidsperspektivet periode 1

	FORTID erindrende	SAMTID diagnostiserende	FREMTID antesiperende
2.2.1 "Ingenting blir som før"	Flykapring 1960-tallet Kamikazeflygere 2. verdenskrig	Uvirkelig Katastrofefilm Fiksjon Hvem, hva, hvor?	Terrormetode flykapring og selvmordsbombere "Stålspydet" Ny konflikttid
2.2.2 "Krig mot ukjend fiende"	Cuba-krisen i 1962 og Kennedys "ro og klokskap"	Krisesituasjon Barbarisk terror Alvorlig trussel Sjokk og raseri	Gjengjeldelse Panikk, paranoia = destabilisering Hevn = mer terror
2.2.3 "Frykten er en farlig fiende"	Frykten er vår farligste fiende F.D. Roosevelt, Marcus Aurelius	Hverdag, normal livsførsel, ikke å la frykten ta overhånd	Hevn = voldsspiral Vold = mer terror Forebygge terror
2.2.4 "Forenklet fiendebilde er den største trussel"	Fiendebilde tradisjonelt = hær mot hær Kald krig, balanse øst - vest	Frykt for hevn Usikkerhet Sorg og fortvilelse Misforståelse	Betydningen av å forklare og nyansere Motvirke feil vurdering av fiende og trusselbilde
2.2.5 "Terror, politikk og galskap"	Latin-Amerika, Midtøsten, ETA, IRA, Europa Saudi-Arabia	Terror <i>bare</i> som direkte følge av USAs politikk?	Politiske forhold + urett, undertrykkelse. Bekjempe sykdom og symptomer
TOTAL Periode 1	Bakgrunn for terror, konflikt Parallell til andre tiders kriser og fiendebilder	Uvirkelig, fiksjon Sorg, usikkerhet Alvorlig trussel Leve normalt Søke grunnlag?	Ny konflikttid, Stålspydet, feil fokus og hevn betyr mer terror. Bekjempe og forebygge, sykdom og symptom

3.3 Tidsperspektivet periode 2

Tidsperspektivet i periode 2 veksler mellom å se tilbake på tidligere angrep som skapte voldsomme reaksjoner, samt terrorangrep som har inntruffet etter 11. september 2001 til et perspektiv på hva som kan være løsningen på konflikten som har foregått i fem år (2006). Periodens fokus legger opp til en kritisk blick og en drøfting omkring ”krigen mot terror”, bakgrunnen og virkningene. Det er et kritisk blick på den femårsperioden som har passert.

Fortid – erindrende funksjon

”Terrorkrigens illusjoner” benytter fortiden med å vise til Clausewitz utsagn om at *krig er fortsettelsen av politikk med andre midler*. I dette ligger det at ”krigen mot terror” er et produkt av uviljen til å inngå politiske forhandlinger. Uløste konflikter, med Israel-Palestina konflikten i fremsetet hentes frem som eksempler hvor fravær av løsning fører til mer krise.

”Terrortrussel” anvender fortiden ved å stille et spørsmålstegn ved om den økte kontrollen og sikkerhetspolitikken har ført til avsløringer av mulige terrorangrep eller om det er terroristene som ikke opererer i samme antall som tidligere. Det vises også til angrepene i London i 2005, samt et blick på hvordan en vellykket terroraksjon med flykapring kunne resultert i en større katastrofe enn det 11. september var.

”Krigen som har gjort vondt verre” bruker fortiden gjennom å stille et spørsmålstegn ved om terrortrusselen virkelig er vår tids største samfunnsproblem og om den er forstørret ut over alle proporsjoner. Konsekvensene som viser seg i Afghanistan, Irak og Guantanamo vises til som eksempler på trusselvurderingen slik den har utviklet seg. Det er et blick på utviklingen i ”krigen mot terror” de foregående fem årene som er i fokus. Europas terroristorganisasjoner, ETA og IRA hentes frem som eksempler på at Europa har en historie med terrorangrep, noe som tilsynelatende gjør at den europeiske reaksjon er mer dempet enn amerikanernes sjokk. Clinton-administrasjonens handlekraft og bombestrategi i krisen på Balkan hentes frem som eksempel på viljen til fremdrift og militærstrategi i Bush-administrasjonens mer ekstreme utgave. I det hele er fortiden anvendt for å sette ”krigen mot terror” i et perspektiv som tjener til å forklare hvilken status (fiasko versus samfunnsproblem) som foreligger.

”Terrorer er ikke det største problemet” legger linjer til fortiden gjennom å se sjokkreaksjonen i USA etter 11. september i forbindelse med angrepene på Pearl Harbour i 1944. Det vises også tilbake til starten på ”krigen mot terror” med inntoget i Afghanistan i oktober 2001. Et blick på det omdiskuterte grunnlaget for fortsettelsen av krigen med

okkupasjonen av Irak og jakten på Saddam Hussein blir også belyst. Videre blir angrepene i Madrid (2004) og London (2005) hentet frem som europeiske eksempler på terror etter 11. september, samt de terrorangrep som har rammet mål i Tyrkia, Egypt og Indonesia i et utvidet perspektiv.

"Fem tapte år" aktualiserer fortiden ved å se tilbake på 11. september 2001 som en dramatisk tragedie som for alltid vil være etset inn i minnet til dem som fulgte det direktesendte angrepet via media. Det vises også stil den sympatien med ofrene og den solidariteten som kulminerte i den offensive kampen for å bekjempe terrortrusselen og gjerningsmennene bak 11. septemberangrepet. Det vises tilbake til krigene i Afghanistan og Irak som ble startet i kjølvannet av angrepene, som har befridd de respektive folk fra tyranniske regimer, men også fått den virkning at denne delen av krigen mot terror har ført til mer rekruttering av terrorister enn de som er blitt nedkjempet. Det vises tilbake til tall fra 2005 som viser at situasjonen i Irak er preget av mer terroraksjoner, nærmere bestemt at 55 prosent av alle angrep foregår i dette okkuperte konfliktområde.

Samtid – diagnostiserende funksjon

"Terrorkrigens illusjoner" beskriver samtidens politiske handlinger som resultat av svart-hvitt tenkning, der president Bush tillegges en tankeverden der terrorisme er en selvvirkende kraft, som egentlig ikke har noen grunnleggende årsaker (Root-causes). Terrorismen anses (av Bush) som en absolutt ondskap som må bekjempes, og det finnes ikke diplomatiske løsninger.

"Terrortrussel" viser til en aktuell sak i det at terrorplaner er avslørt, hvor målet var å ramme flytrafikken mellom England og USA. Et blikk på den pågående konflikten mellom Israel og Libanon (2006) veves også inn som et eksempel på konfliktgrunnlag fra Midtøsten, som også har beveget seg ut over konfliktområdets grenser. At FN som konflikt løsende organ er svekket stilles også opp til mangelen på diplomatiske løsninger i aktuelle konflikter.

"Krigen som har gjort vondt verre" sammenfatter at "krigen mot terror" har vært en fiasko i forhold til den målsetting den ble innledet under. En utvidelse i definisjonen av "terrorisme" har ført til at antallet ofre for terror i amerikansk henseende og på verdensbasis har steget, noe som også beskrives som et paradoks. I dette ligger det at det er mer sjanse for å omkomme i en trafikulykke eller bli myrdet. Så er det økte trusselbildet beskrevet som et ledd i en politisk strategi, der president Bush spiller verdens sheriff. Dette utenrikspolitiske fokuset fremsettes også i kontrast og som overskyggende for innenrikspolitiske uløste oppgaver.

Frykten for en fremmed fiende som et ledd i den politiske strategien hjelper til å peke ut elementer som er upatriotiske og anti-amerikanske, enten dette gjelder potensielle ikke-amerikanske fiender eller egne skeptiske borgere.

”Terroreren er ikke det største problemet” stiller et spørsmål angående 11. september som gjelder om terroreren er det største problemet, eller om det er USAs reaksjoner på den. Situasjonen i Afghanistan, der krigen har pågått i fem år uten overbevisende resultater, beskrives som et ”afghansk problem”. Irak beskrives som et arnested for terrorister. I en spørreundersøkelse er støtten til Bush-administrasjonen redusert og terrorfaren antas å være høyere etter at ”krigen mot terror” ble iverksatt. Det åpnes også for å beskrive terror for en egen form for kriminalitet, noe som sikkerhetspolitikk til dels har kontroll med. Men en beskrivelse av samtids spørsmål er sentrale i det diagnostiserende perspektivet og det dreier seg om hvilke inntrykk ”krigen mot terror” gir. Spørsmål angående krigene i Afghanistan, Irak og Midtøsten, den strengere personkontrollen, økte sikkerhetspolitikken og den økte mistenksomheten og spenningen mellom samfunnsgrupper er førende. Det stilles også spørsmål om det ikke er andre og mer presserende utfordringer som bør være i fokus. Eksempler som gis er miljøspørsmål, fattigdomsproblematikk og undertrykkelsesfaktorer.

”Fem tapte år” uttrykker samtidens situasjon i et lys av en feilslått strategi med territorial bekjempelse av terroristorganisasjoner som hovedfokus. Det vises til forholdene som råder i Afghanistan og Irak, med jevnlig terrorangrep og økende rekruttering. Et skjerpet motsetningsforhold mellom den vestlige og islamske verden er resultatet av et stadig mer kontrollerte samfunn, der sikkerhetspolitikk og innskrenket rettsvern er et stadig sterkere innslag i hverdagen. Basen på Guantanamo og Abu Graib settes frem som eksempler og en samtidsdiagnose på hvorfor forholdet mellom den vestlige og muslimske verden tilsynelatende forringes. Det understrekes også den manglende vilje fra USAs side til å se årsakssammenhengen med økende rekruttering til terroristorganisasjoner.

Fremtid – antesiperende funksjon

”Terrorkrigens illusjoner” understreker at krigen mot terror på et grunnlag av hard bekjempelse med militære midler og fravær av diplomatiske forbindelser ikke kan vinnes. En konsekvens av å ikke stille opp årsakene til virkningene fører til at krigen mot terror ikke gir noen løsning, men er et ledd i en ond sirkel. Virkningene av denne sirkelen gir heller grunnlag for mer terror, fordi et nærmere blikk på terrorismens årsaker blir neglisjert.

”Terrortrussel” retter et søkelys på at en løsning må finnes gjennom dialog og fokus på konfliktløsning. Økt bruk av vold løser ingenting, men legger grunnlag for mer konflikt. Et internasjonalt samarbeid om å se på årsakene til terrorisme og mindre bruk av vold og krigshandlinger er nødvendig for å starte en løsningsprosess.

”Krigen som har gjort vondt verre” viser til Alfred Hitchcocks ord, *terror is not in the bang, but in the anticipation of the bang*, for å antyde hvilke utfordringer samfunnet vil stå overfor i fremtiden. Alternativene settes opp og omfatter en forebygging av selve rekrutteringen til terrorisme. En årsakssammenheng legges i årsakene, som beskrives å være uløste konflikter i Midtøsten. Det understrekes også om den foreliggende politiske strategien med å spille på frykt og fremmede fiender har sin virkning også i fremtiden, en situasjon som Abraham Lincolns ord vektlegger, *”Du kan lura folket ein del av tida, og ein del av folket heile tida, men ikkje heile folket heile tida”*

”Terroren er ikke det største problemet” fremhever at spørsmålene som over er nevnt som diagnostiserende også innehar et antesiperende fokus i det at disse spørsmål må tas i betraktning i fremgangen for å løse kriser i et fremtidsperspektiv. For som det var en sjokkreaksjon på 11. septemberangrepene er også konflikten som spiller seg ut i Afghanistan, Irak og Midtøsten faktorer som viderefører et trusselbilde. Den uløste konflikten mellom Israel og palestinerne hentes frem som en kjernefaktor til en økende terrorfare i Israel og Vesten for øvrig. Siden fienden er skjult og ukjent, vil en ren territorial konflikt ikke dempe motsetningene mellom dem som bruker terror som metode og de som kjemper mot terrorisme. I tillegg til de antesiperende utfordringene som ligger i de stilte spørsmål må også grobunnen og årsakene til terror få et mer passende fokus.

”Fem tapte år” bemerker viktigheten av å angripe de bakenforliggende årsakene til at det rekrutteres personer til terroristorganisasjoner. Et overskyggende fokus på territorial bekjempelse har overskygget behovet for å se på årsakene. Økt sikkerhetspolitiske tiltak og økt samfunnskontroll må følges av en årsaksanalyse. Den lange konflikten mellom Israel og Palestina hentes frem som et kjernepunkt i et løsningsalternativ. Nye strategier etterlyses altså for å gi ”krigen mot terror” en bedre utforming enn det som har vist seg med territorial kamp.

3.1 Skjema tidsperspektivet periode 2

Periode 2	FORTID	SAMTID	FREMTID
2.3.1 Terrorkriges illusjoner	Clausewitz politikk-krig Uvilje til forhandling i konfliktens start	Bush: Svart-hvitt terrorisme = ren ondskap = årsak Er det slik?	Fravær av blick på årsak fører til ond sirkel = Krig og økt konfliktnivå
2.3.2 Terrortrussel	Økt sikkerhet og kontroll virket? London 2005	Flytrafikk England - USA Israel – Libanon FN svekket	Mindre vold, mer dialog. Se på årsaker til terror
2.3.3 Krigen som har gjort vondt verre	Terror = største samfunnsproblem? IRA, ETA, Irak Afghanistan og Guantanamo	Krigen mot terror = fiasko = marginale resultater. Politisk strategi = Peke ut fiender	Forebygge terror Midtøsten konflikt Politisk strategi = kritisk blick fremover
2.3.4 Terroreren er ikke det største problemet	Pearl Harbour 1944 Afghanistan 2001 Terror i Madrid 2004 og London 2005	Terroreren som det største problemet? Afhansk problem Irak arnested Inntrykk av krig?	Stille spørsmål Kjernefaktor konflikten i Israel-Palestina Se på årsak - terror
2.2.5 Fem tapte år	11. september dramatisk tragedie Sympati/solidaritet i kamp mot terrorisme	Feilslått strategi Økt konflikt og rekruttering. Vest/ muslimsk verden	Territorial kamp skygger for årsak Israel – Palestina Ny strategi trengs
TOTAL Periode 2	Sympati/solidaritet Terror - største samfunnsproblem? Økt kontroll Terror angrep	Fiasko, feilslått strategi, terroreren problemet? Mer konflikt med krigen mot terror = ond sirkel	Forebygge, se på årsak, kritisk blick politiske strategier Israel – Palestina kjernekonflikt og faktor til terror

3.3 Periodene – utviklingsperspektiv

Etter å ha sett på tidsmomentene fortid, samtid og fremtid er grunnlaget for å se på artiklene i utviklingsperspektiv lagt. Et sentralt spørsmål som melder seg kan formuleres som følger: Er det gjennom fortellingene mulig å skjelne en utvikling, endring eller på den andre siden vedvarende punkter? Å se på en utvikling/endring i fortellingene innebærer å se på hvordan visse beskrivelser og perspektiver som kommer til syne gjennom kommentarene og lederartiklene fra de to periodene. Et annet punkt er at det å se på endringer også kan innebære det å se på likheter mellom de to periodene. Dermed blir drøftingen i det følgende satt i spenningen mellom det som er felles og det som skiller perspektivene i de to periodene på et tidsnivå og tematisk nivå. Rent tidsmessig er artiklene gjennomgått på bakgrunn av fortellingenes innhold av tidsmomentene fortid, samtid og fremtid. Derfor vil tidsperspektivet gjennomgå en tilnærming til utviklingsperspektiv først. Deretter vil de tematiske punktene fra det som i del 1 ble behandlet under ”krigen mot terror” benyttes som utviklingsmessige trekk rent tematisk.

3.3.1 Utvikling i et tidsperspektiv

At det er endring i fokus på forskjellige emner kommer jo som følge av kronologien og virkningshistoriske tilnærminger i tid. Artiklene fra 2001 vil, som poengtert tidligere, være nærmest angrepene den 11. september i tid og vil slik sett fokusere mer på denne dramatiske dagen og de nærmeste dagene etter terrorhandlingen fant sted. Artiklene fra 2006 retter nok et mer kritisk tilbakeblikk på hva som har skjedd i tiden etter 11. september og noen av de temaer som følger av ”krigen mot terror”.

Fortid til fortid

Sett i forholdet *fortid til fortid* i periodene trer det som skiller frem som skifte av fokus på fortidige forklaringsmomenter i forhold til den gjeldende situasjon. Mens periode 1 søker å forklare angrepene 11. september ut i fra tidligere trusler og konflikter i forbindelse med denne ”nye” terroren, er periode 2 mer preget av spørsmålsteget rundt den bekjempelsen som faktisk ble satt i gang og da er fortidsfokuset på differensierte reaksjoner på terror. Det som på den andre siden kan likne er fokuset på Pearl Harbour i 1944. I den forbindelse peker periode 1 seg om en kombinasjon av denne kamikazeflygingen og flykapringer, mens periode 2 setter

angrepet på Pearl Harbour inn i et reaksjonsmønster. Cubakrisen på 1960-tallet hentes frem som en stor krise, som da ble løst med et klokt politisk lederskap fra amerikanernes side, mens denne (om ikke samme krisen) knyttes opp til en motsvarende gjengjeldelsesaksjon, altså en sjokkreaksjon. I periode 1 blir denne gjengjeldelsestanken og sjokkreaksjonen satt i sammenheng med sitater fra president Roosevelt og den romerske keiseren Marcus Aurelius, som må sies å oppfordre til moderasjon i forhold til hva frykt kan lede til og hvordan gjengjeldelsesaksjoner kan føre menneskesynet over styr. Periode 2 behandler denne situasjonen av frykt gjennom å stille spørsmål om denne nye terroren er vår tids største samfunnsproblem og anvender fortidens angrep i Europa, mer presisert utført av organisasjonene ETA og IRA.

Periode 1 stiller også den europeiske terroren opp mot 11. september og understreker at det ikke er noen direkte følge mellom aggressiv utenrikspolitikk og terrorangrep. Latin-Amerika knyttes inn som et område berørt av varig undertrykkelse og ydmykelse, konfliktene i Midtøsten et annet. Periode 1 viser til fortidens tradisjonelle krigføring der fienden var klar og krig ble ført mellom hærer eller land. Den store ro og klokskap det fortidsmessig legges linjer til i periode 1 er i periode 2 satt inn i en annen kontekst, der "krigen mot terror" nok har ført til at fryktregimer har blitt avsatt, men også gitt en konsekvens i at det rekrutteres flere til terrornettverk.

Samtid til samtid

I sammenheng med *samtid til samtid* er periodene preget av å være skrevet i sin tid, men her finnes også et par punkter som utgjør en forskjell og likhet. Periode 1 beskriver 11. september scenarioet som en dårlig katastrofefilm, uvirkelig hendelse og den umiddelbare reaksjonen som numne sekunder. Terrorangrepene anses som grufulle og barbariske, utført med kaldt blod og fanatisme. Det pekes på å motvirke frykten og til å ta raske og irrasjonell beslutninger om gjengjeldelsesaksjoner, utdypet i Roosevelts og Aurelius ord om frykt og reaksjoner mennesker imellom. Fiendebildet må settes i et korrekt perspektiv ellers kan dette få konsekvenser for trusselvurderingen.

Periode 2 beskriver selve angrepet 11. september som en dramatisk hendelse, men setter også fingeren på at det har foregått mye svart-hvitt tenkning i forhold kampen mot terrorisme og terrorismens årsaker der den førstnevnte skygget over årsaksforklaringen og egenkritikk. Denne territoriale kampen har vært en fiasko og feilslått strategi med de følger at

sikkerhetspolitikken har tilstrammet spenningen mellom kulturelle grupper og innskrenket rettsvern, noe som Guantanamo og Abu Graib er eksempler på. På den andre siden har denne fiaskoen og svart-hvitt tenkningen dempet fokuset på indre politiske forhold, samt fordrevet debatten om terroren virkelig er vår tids største samfunnsproblem og slik overskygget spørsmål i forhold til miljø, fattigdom og undertrykkelse. Altså de mer underliggende årsakene til at terror vokser frem. Konflikter ligger som uløste potensielle bomber, noe som ytterligere setter den territoriale bekjempelsen av terror i et paradoks.

Fremtid til fremtid

Forbindelsen mellom *fremtid til fremtid* skulle en anta var mer ulik fordi tolkningsrommet og det antesiperende aspektet er åpnere for betraktninger. Men også dette tidsmomentet har karakter av før og etter forhold. Periode 1 fokuserer på at Stålspydet, den nye terroren som kom med angrepene 11. september, satte en ny standard for terrorisme som det tillegges også vil prege et fremtidig konfliktlandskap. Til dette kreves det en ny tilnærming og strategi for å bekjempe terror og løse konflikter. Konsekvenser av raske beslutninger kan føre til et klima av festningsmentalitet og paranoia, fra amerikansk sammenheng til europeisk og videre på global basis. Bekjempelse er viktig, men ensidig hevn kan legge grunnlaget for mer terror. Det handler altså om å unngå å starte en voldsspiral og holde hjertet varmt, men hodet kaldt. Til dette kreves en forklaring av angrepene og en presisering av fiendebilder, fordi paranoia kan føre til at dagens venn blir morgendagens potensielle fiende. I forhold til bekjempelsen av terror må en eventuell utrydning av sykdommen (terrorisme) følges av en behandling av symptomene (terrorens årsaker). Periode 2 påpeker nettopp at denne onde sirkelen av voldelige og lite treffende militær og territorial bekjempelse har overskygget muligheten for diplomatiske forbindelser og løsning gjennom dialog og konfliktløsning.

Det oppfordres gjennomgående å se til årsakene til terror og grobunnen til terrornettverkene gjennom den økende rekruttering. Uløste konflikter, som også eksisterte før 11. september 2001 må få et bredere fokus. En pågående territorial kamp demper ikke motsetningene og har marginale resultater i forhold til målsettingen om bekjempelsen av terror. Det legges vekt på en løsning i konflikten mellom Israel og Palestina som et sted å starte en forebyggende prosess. Også mer oppmerksomhet og arbeid rettet mot fattigdomsproblematikk og undertrykkelse etterlyses.

3.3.5 Utvikling i skjema – tidsperspektivet

Periode Tid	Periode 1	Periode 2	Utvikling
Fortid	Bakgrunn for terror, konflikt Parallell til andre tiders kriser og fiendebilder	Sympati/solidaritet Terror - største samfunnsproblem? Økt kontroll Terror angrep	Fra å søke forklaring på sjokket 11. september til å stille spørsmål om terror som største samfunnsproblem
Samtid	Uvirkelig, fiksjon Sorg, usikkerhet Alvorlig trussel Leve normalt Søke grunnlag?	Fiasko, feilslått strategi, terroren problemet? Mer konflikt med krigen mot terror = ond sirkel	Fra uvirkelig og fiksjonsaktig til konkrete vurderinger av feilslått strategi og ”krigen mot terror” som et ledd i en ond sirkel
Fremtid	Ny konflikttid, Stålspydet, feil fokus og hevn kan bety mer terror. Bekjempe og forebygge, sykdom og symptom	Forebygge, se på årsak, kritisk blick politiske strategier Israel – Palestina kjernekonflikt og medvirkende faktor til terror	Fra advarsel om ny konflikt til konsekvensen av økt konflikt og voldsbruk. Begge fokus på å unngå ond sirkel gjennom å se på årsaker. Fra ny terror 11. september til ”krigen mot terror” som politisk strategi

3.3.3 Utvikling i et tematisk perspektiv – noen betraktninger

Med utgangspunktet i ”krigen mot terror” ble tre momenter hentet frem. Her vil analyse materialets innhold settes inn i en slik kontekst, for å se tematisk på et utviklingsperspektiv. Det første handler om terror og krigen mot terror, det andre om fiendebilder mens det tredje antyder om tiden etter 11. september kan sies å være en ny tid.

Terror og ”krigen mot terror”

I forhold til terrorbegrepet er artiklene fra periode 1 mer rettet mot det å forklare terroren i det klimaet som besto av usikkerhet og sjokk. Terroren 11. september settes inn i en ramme av en ny krise og en ny konflikttid. Opptakten til ”krigen mot terror” belyses fra flere sider, der det

dominerende elementet er å roe ned situasjonen og ikke gjengjelde eller igangsette hevnaksjoner raskt og irrasjonelt. Det settes et fokus på at terroren ikke må få utslag i angst, slik som den ene artikkelen fremhever at *frykten* er vår verste fiende.⁷⁸ Det må være et godt koordinert internasjonalt samarbeid og bekjempelse av terrorisme med et fokus på de underliggende årsakene til terrorangrepet. Terrorbegrepet i periode 2 får en litt annen behandling. Her er 11. september til syne som en dramatisk hendelse, samtidig er terroren i høyere grad sett i sammenheng med europeisk terrorisme og andre terroranslag, som Madrid i 2004 og London i 2005. Bekjempelsen av terror, ”krigen mot terror” anses som et mislykket prosjekt i forhold til hva terrortrusselen innebærer. Konsekvensene er mer fare for nye terrorangrep i stedet for nedkjempelse av trusselen. Også i periode 2 måles terror og fremgangsmåten ”krigen mot terror” opp mot det å undersøke grobunnen for terrorisme. Et felles punkt omkring terrorproblemet og trusselen som terror utgjør, blir presentert i en artikkel i periode 1, men kan gjelde begge perioder er at for å utrydde sykdommen, må også symptomene behandles.

I forhold til ”krigen mot terror” som det omdiskuterte begrepet det er, opererer artiklene fra periode 2 innenfor begrepet og tolkningsrammen av ”krigen mot terror” med fokus på krigen i Afghanistan og Irak, men også i forhold til den skjerpede sikkerhetspolitikken og de kulturelle spenninger som dette medfører. Periode 1 havner på mange måter før begrepet finner sin klangbunn med utgangspunktet i *enten er dere med oss eller mot oss*, men allikevel er opptakten til ”krigen mot terror” et sentralt område, der bekjempelse av terror gjennom internasjonalt samarbeid kan tjene som eksempel.⁷⁹ Mens artiklene fra periode 1 danner et bilde av en fremtid med dystre utsikter og langvarig kamp fordi fiendebildet ikke forklares og differensieres, erklærer artiklene fra periode 2 at troen på prosjektet med territorial bekjempelse under navnet ”krigen mot terror” er en mislykket fremgangsmåte og tilnærming til terrortrusselen. Begge perioder fremhever faren for og konsekvensene av en krig mot alt en til enhver tid anser som en mulig trussel.⁸⁰ I dette ligger det jo også det forhold at forutsetningene for å drive krig mot terror ikke er underlagt ”tradisjonelle” territoriale midler med kjente fiender og klare frontlinjer, men derimot i kamp mot internasjonale og globale

⁷⁸ ”Frykten er en farlig fiende” fra periode 1

⁷⁹ For eksempel i ”Krig mot ukjent fiende” og ”Forenklet fiendebilde er den største trussel” fra periode 1

⁸⁰ Se ”Krigen mot terror” – begrepet terror og terrorisme på side 10f.

nettverk som opererer som skjulte og potensielt kan ramme hvor som helst.⁸¹ Denne skjulte faktoren og uklare frontlinjer dreier det tematiske perspektivet over på fiendebilder.

Fiendebilder

Fiendebilder som blir presentert er uttalte og synlige. De er nyansert som potensielt farlige hvis de ikke avgrenses på en korrekt måte. Allikevel er spørsmålet om hvem som er fienden en ukjent faktor i begge perioder, selv om periode 2 har listet opp flere organisasjoner og nettverk som opererer med terrorisme. Denne ukjente faktoren blir også til et spørsmål som angår om terror eller reaksjonen som kom etter angrepene 11. september som utgjør den største faren.⁸² I dette ligger kimen til en vurdering av trusselen og dertil skillet mellom venn og fiende som til de grader ble polarisert gjennom ordene *enten er dere med oss eller mot oss*. Et spørsmålstejn ved å se fienden som *ondskapens akse* og gå inn i territorier og konflikter på heller løst grunnlag settes i forbindelse med å sette skarpe grenser i fiendelandskapet. Med terroren som bakteppe er fienden i dette nye landskapet en ukjent faktor, mens det før var klare linjer mellom allierte og motstandere. Balansen fra den kalde krigen har blitt erstattet med en hard og militær linje som overskygger muligheten for diplomatiske forbindelser og dertil tilhørende årsaksgranskning. En utvidet og nyskrevet definisjon av fiende og venn innebærer med terrorangrepet 11. september at alle potensielt kan være en hvilende fiende, noe som øker mistenksomheten mellom kulturelle grupper. Dette forholdet blir ikke dempet ved innskrenkede individuelle rettigheter eller økt sikkerhetspolitikk og kontroller, men heller mer tydelig og vanskelig å finne en løsning på.

Ny tid tenkning

Anskuelsen om at 11. september representerer en ”ny tid” er gjerne mer til stede i periode 1 enn i periode 2. Et punkt er ”stålspydet” som billedlig nok betegner kombinasjonen av flykapring og selvmordsbombere.⁸³ Frykten for hva dette godt regisserte angrepet videre kan føre til er til stede. Sjokket som 11. september beskrives som numne sekunder og handlingene dertil som barbariske og grusomme, utført med kaldt blod og ufattelig fanatisme.⁸⁴ Et nytt konfliktlandskap vokser frem og uante konsekvenser av angrepene fører til at periode 1 i alle fall har sår en spire til tanken om at 11. september representerer en ny tid. Dette ligger også i

⁸¹ Som Hylland Eriksen understreker i forbindelse med krigserklæringen mot ”terror” og ikke noe spesifikt land eller territorium. Eriksen 2001:16

⁸² ”Terroren er ikke det største problemet” fra periode 2

⁸³ ”Ingenting blir som før” fra periode 1

⁸⁴ ”Krig mot ukjend fiende” fra periode 1

den ukjente faktoren omkring et nytt fiendebilde. Hvor det før var kjente og vel etablerte fiender som var motstandere med tilhørende balanseforhold, førte angrepene til uklare og skjulte fiender og uklare fremgangsmåter for å løse dette problemet. Periode 2 setter ny tid tenkning inn i en annen kontekst. Selv om fienden ennå er ukjent og skjult er i det minste nettverkene identifisert som fiender. Dette innebærer igjen problemer for de stridende i ”krigen mot terror” da bekjempelsen med militære midler bare sår spiren til et grunnlag for mer terrorhandlinger. 11. september og tiden etter representerer slik et problem fordi fokuset på gjengjeldelsesaksjoner gikk foran arbeidet med å se på de mer presserende årsakene til hvorfor terrorangrepene fant sted. Det har ført til en ytterligere spent situasjon mellom det som kalles den ”vestlige” og ”muslimske” verden, et forhold som fra før ikke var spesielt godt og som gjennom konflikten mellom Israel og palestinerne har fått et kjernesymbol. Tiden etter angrepene i 2001 representerer slik sett ikke noe epokegjørende nytt, men er en fortsettelse av gamle uløste politiske spørsmål og blitt en konflikt med mindre muligheter for løsninger.

3.3.4 Utvikling i skjema – tematisk perspektiv

Tema	Periode 1	Periode 2	Utvikling
Terror og ”krigen mot terror”	Sjokk Gjengjeldelse Bekjempelse gjennom samarbeid	Skepsis Mislykket bekjempelse Mer terrorfare	Utviklingen går fra sjokk og vantro til fokus på mislykket kamp mot terror gjennom militær innsats fremfor å se på og forebygge årsaker
Fiendebilder	Ukjent faktor Dagens venn morgendagens fiende Farlig med feil vurdering av fiende	Ukjent faktor, fienden = skjulte nettverk Feil vurdering førte til at dagens venn = potensiell fiende	Den ukjente faktoren er det som er felles for periodene. Advarsel feil fiendebilde i periode 1 vil allikevel skille de to med fokus på uløste konflikter i periode 2
Ny tid?	Stålspyd WTC mål – spektakulært Nytt konflikt og fiendelandskap	Terror Politisk maktkamp Spennning kulturelle grupper og deling ”vestlig” og ”muslimsk” verden	Det er et nytt konfliktlandskap og nye fiendebilder, men 11. september innebærer ikke noen ny tid på en større skala. Problemene som følger av ”krigen mot terror” har vært til stede som mer eller mindre latente også før angrepene

3.5 Historiebruk mellom behov og funksjon

I del 1 ble historiedidaktikk sett i sammenheng med grunnsetningen *historieskapt og historieskapende*.⁸⁵ Vi påvirker og blir påvirket av hvordan historie og historisk utvikling blir formidlet, beskrevet og tilrettelagt. Formidlingen av historie og dermed grunnlaget for å forstå historiske prosesser som et sosialt og kulturelt område skjer gjennom mange kanaler, som Klas-Göran Karlsson presiserer:

”Livet og samfunnet er gjennomsyret av historie, ettersom det preges av våre minner, både dem som går tilbake på våre egne erfaringer og dem som formidles utenfra, for eksempel via foreldre, massemedier eller historieundervisning. Historiens dobbelthet, og innsikten omkring den er også utgangspunktet for all historiedidaktisk refleksjon”⁸⁶

Dette grunnleggende forholdet i forståelse av historiedidaktikken vil være viktig for å undersøke fortellingene i forbindelse med historiebruk. Media og i denne sammenheng den trykte avis som leverandør av fortellinger er med på å prege meningsbasisen eller meningspotensialet som enkeltmennesket kan tolke inn i sin egen kontekst. For at dette skal være mulig må noen grunnleggende retningslinjer være tilstede i meningsinnholdet i teksten. Det må være begripelig strukturert for å nå frem til budskapets mottakere. Senderen er altså avhengig av sine mottakeres evne og forståelsesverden for å formidle sitt budskap. For uten pekere mot utenomtekstlige faktorer ville budskapet gjerne bli seende slik ut, med rå informasjonsbiter⁸⁷:

PUBLIKASJON:	NTB DAG:	Tir	DATO:	20010911	UT:	1458
NR:	UTE145631-11					
OMRÅDE	:	USA				
IPTC_KAT	:	Ulykker og naturkatastrofer				
KLASSE	:	Forbrytelser				
UNDERKLASSE:	Hast, Flyulykker, Eksplosjoner, Terror					
SAK:	WTC-terror					
STIKKORD	:	HAST-wtc-flystyrt				
STOFFGRUPPE	:	UTE				
SIGNATUR:	uvakt/					
TITTEL:	Fly styrtet i World Trade Center					
BRØDTEKST:	New York (NTB): Et fly har styrtet i skyskraperen World Trade Center i New York. Flyet er inne i bygningen.					
*** ARTIKKEL SLUTT ***						

⁸⁵ For eksempel i Jensen 2006:67

⁸⁶ Karlsson 2009:26

⁸⁷ Grøndahl (m.fl) 2002:3f. Dette er den første av 3 NTB-meldinger som brukes til å illustrere terroren som fant sted i New York 11. september i løpet av en knapp halvtime

Denne rå informasjonen (i dobbelt betydning) kan begripes ut i fra det erfaringsrom og informasjon som er kjent ved formidlingen av angrepene, men det er ikke like sikkert at informasjonen slik den fremtrer i figuren ville gitt mening eller tolket som meningsfullt. Og det må legges til at det er nok er ganske få som leser rene NTB-meldinger i et meningssøkende perspektiv. Bruk av historie, både fortid og erindrende, samtid og diagnostiserende, samt fremtid og antesiperende er tilretteleggere for å bryte dette råstoffets begrensede meningsbærende innhold. Ut fra det et kaos av ord og meninger skjer tolkning, holdnings og meningsdannelse, altså en strukturering og ordning av kaos til betydningsfulle sammenhenger. Bruk av historie kan dermed betegnes som et middel for å strukturere fortellingen mellom sannhetssøken og meningssøken, heriblant mellom behov og funksjon. For å undersøke hvilke behov og funksjoner som er anvendt vil en mer utdypet innfalsvinkel til historiebruk vil fortellingene settes i sammenheng med Karlssons typologi. Det må legges til at det er på analysematerialets innholds nivå denne oversikten til bruk av historie anvendes for å undersøke hvilket forhold det er mellom behov og funksjon. Det er heller ikke sikkert at alle kategorier som er overførbare i forhold, og som Karlsson selv understreker kan oppdelingen av forskjellige behov og funksjoner overlappe hverandre.⁸⁸

Oppdage, rekonstruere – vitenskapelig bruk

Denne første kategorien over historiebruk berører den internvitenskapelige typen, som historikere og siden historielærere benytter seg av. Det handler om å oppdage og rekonstruere historie og er en vitenskapelig bruk av historie og målet er en verifisering eller falsifisering, altså en tolkning og klassifisering av dette oppdagede eller rekonstruerte materialet. Med et vitenskapelig siktemål fungerer slik historiebruk som en tilretteleggende praksis i det at denne kunnskapen som settes sammen igjen blir formidlet som nettopp historie. Gjennom formidlingen skjer også en publisering av disse funn, som igjen blir tema for eksempel i lærebøker. Men denne tilrettelagte og rekonstruerte historie finner også veien fra lærebøker og internvitenskapelige publikasjoner og over til mediale kanaler, i denne sammenheng det trykte medium og Stavanger Aftenblad. Selv om artiklene eller fortellingene ikke direkte inngår i den historievitenskapelige prosessen med kildebehandling og kildekritikk anvendes utvalgte deler fra det ferdige produktet som forskjellige fortellingselement. I denne kategorien hentes og brukes historie som i en strukturell sammenheng, eller sagt på en

⁸⁸ Karlsson 2009:58f.

annen måte; den historien som vitenskapelig er fremstilt blir et reservoar, en av kildene for å lage videre fremstillinger og fortellinger om et gitt fenomen. Det første punktet i Karlssons typologi dreier seg altså om å bruke vitenskapelig tilrettelagt historie på et sekundært trinn for å berike formidlingen og for å danne et meningspotensial i teksten.

Huske – eksistensiell bruk

Fra dette reservoaret av ferdigstilt kildemateriale historisk sett, hentes det frem visse elementer fra fortiden som hjelper med å sette 11. september og ”krigen mot terror” inn i en kontekstuell målestokk og mer utvidet for å skape assosiasjoner. Fra en sosiokulturell kontekst og situasjonsbestemmelse får mediens innhold et meningspotensial⁸⁹ ved å hente frem et assosiasjonsmønster som hjelper med å belyse, forklare, gi mening og legge et grunnlag for forståelse for den foreliggende situasjon, her 11. september 2001 og den påfølgende ”krigen mot terror”. På en sekundær basis er den eksistensielle kategorien innenfor området ved det å bruke historie pragmatisk, en kilde til innsikt og finne mønster i tilværelsen, med andre ord; til å forklare og tolke samtidig ut i fra episoder og hendelser i fortiden og ytterligere *hva* som hentes frem.⁹⁰

En oversikt til bruk av historiske referanser:

- Flykapringer 1960-tallet, for eksempel Algerie, Mogadishu og Entebbe.
- Pearl Harbour i 1944, flåteangrepet fra japanske luftstyrker under 2. verdenskrig.
- Cubakrisen, mellom USA og Castros Cuba.
- Referanser til terrorklima i Latin-Amerika.
- Kald krig, balanseforholdet mellom ”øst” og ”vest”.
- Golfkrigen i 1990-91 mellom Saddam Husseins Irak og USA-koalisjon.
- Balkan i 1999, NATOs inngrep i krigen.
- Afghanistan og den langvarige konflikten fra 1978, mellom USA og Mujahedin og det kommunistiske regimet i Afghanistan og deres allierte Sovjetunionen.
- Afghanistan etter den 7. oktober 2001, USA og alliertes kamp mot Taliban-regimet og jakt etter terrorister, Osama bin Laden og nettverket og organisasjonen al-Qaida i fjellområdene mellom Afghanistan og Pakistan.
- Irak etter 20. mars 2003, okkupasjonen av Irak og jakten på Saddam Hussein.

89 Som Waldahl sin figur om meningsdannelse illustrerer. Waldahl 2001:70

90 Om pragmatisk (og antikvarisk) bruk av historie i Bøe 2006:15

- Midtøsten konflikten mellom Israel og palestinerne fra tidlig 1900-tallet, særlig fra 1948 med opprettelsen av staten Israel. Deling av interessesfære i den vestlige og muslimske ”verden”. Også den militære konflikten mellom Israel og Libanon i 2006.
- Europeisk terrorisme, med IRA i Nord-Irland konflikten og ETA i konflikten mellom den spanske stat og baskiske separatister, som territorial fundert terror.
- Baader-Meinhof-bandens (RAF) terror i Tyskland på 1970-tallet og terrorangrep i Bologna, utført av nyfascister i 1980 som ekstremistiske organisasjoners mer eller mindre kriminelle handlinger og anslag.
- Nyere europeiske terrorangrep etter 2001 i Madrid 2004 og London 2005 i forbindelse med ”krigen mot terror”.
- Referanser til nær fortid tillagt amerikansk strategi: fangeleiren på Guantanamo og mishandling av fanger i det irakiske fengselet Abu Graib.
- Annet: omtale av historiske situasjoner, Roosevelts ord ”det eneste vi behøver å frykte er frykten selv”. Marcus Aurelius med ”vokt deg for å ha samme følelser overfor umennesker som umennesker har overfor mennesker.” Abraham Lincolns ord ”Du kan lura folket ein del av tida, og ein del av folket heile tida, men ikkje heile folket heile tida. Clausewitz med ”Krig er en fortsettelse av politikk med andre midler.” Alfred Hitchcocks ord ”Terror is not in the bang, but in the anticipation of the bang.”
- Andre samtidige kommentarer fra Gert Nygårdshaug i Dagbladet og fra Per-Aslak Ertresvåg i VG-kronikk.

Konteksten til 11. september og ”krigen mot terror” som episodene i denne oversikten settes i kontekst til er overveiende vurdert på et konfliktbasert nivå. I lys av det spektakulære og godt koordinerte angrepet vil den eksistensielle bruken dreie seg om å forankre og orientere angrepet inn i en større sammenheng, der forklaringselementet dreies rundt dette behovet om å minnes eller hente frem eksempler på andre kriser og konflikter.

Gjenoppdage – moralsk bruk

For å knytte den eksistensielle bruken til en moralsk bruk kan en peke på at det heller mot et perspektiv på fellesskapet, der ”vårt” samfunn tidligere har opplevd kriser og overvunnet de ”andre”. Satt litt på spissen; Vi har overvunnet kriser og konflikter tidligere, og vil også komme seirende ut denne gang. På dette nivået i tråd med typologien aktiveres bruken av historie instrumentelt og de historiske episodene aktualiseres. I forhold til det eksistensielle

hva, er spørsmålsfortegnelsen *hvordan* tillagt som et brukselement. Mer utvidet, hvordan implementeres det moralske i tråd med de historiske referansene som det vises til.

For eksempel brukes og settes Pearl Harbour inn i en kontekst av 11. september for å vise til andre angrep som uten forvarsel ble iverksatt og resulterte i et sjokk og gjengjeldelsesaksjon, nemlig atomangrepet i Japan. Videre hentes Cubakrisen frem som et eksempel på tidligere krise som førte til et hardt konfliktklima, men til slutt ble løst uten videre krigføring. Midtøsten hentes frem som et konfliktområde og et langvarig stridsområde for vestlige og muslimske interessesfærer. Terroren blir også satt i perspektiv ved å vise til andre terrorangrep, utført med diverse målsettinger, fra territorialt, politisk, ideologisk og frem til den nye terroren 11. september og videre i eksempelvis Madrid og London. Golfkrigen i 1990-91 bringes frem i dagen som eksempel på en konflikt som fant sted i det området som det nå drives ”krig mot terror”. I dette søkes også grunnlaget for at Osama bin Laden og Al-Qaida fører krig med terror som metode mot for eksempel USA fordi sistnevnte under Golfkrigen etablerte en base i Saudi-Arabia. Krigen i Afghanistan fra 1978 føres også opp som et referansepunkt for å belyse bin Ladens innsats med blant andre amerikanerne mot det da kommunistisk styrte Afghanistan og deres allierte Sovjetunionen, som på den tiden representerte den andre supermakten ved siden av USA.

Alt dette settes inn i samtidens kontekst av 11. september og ”krigen mot terror” for å bygge opp under en holdning og orienteringspunkt som satt litt på spissen; vi, i betydningen fellesskapet har overvunnet kriser og konflikter tidligere, og vil også komme seirende ut denne gang. Et annet punkt til dette er formidlingen av løsningsalternativene der konflikten i Midtøsten mellom Israel og palestinerne, og mer utvidet der spenningen mellom den vestlige og muslimske verden får sitt uttrykk som politiske motpoler. Fra det eksistensielle hva etablerer og peker det moralske hvordan på forhold som kan søke å forklare handlinger ut fra de historiske kontekstene som er kommet frem ved eksistensiell bruk.

Oppfinne, rekonstruere – ideologisk bruk

Etter å ha sett på den gjenoppdagende og moralske bruken av historie handler neste kategori om den ideologiske historiebruken, med å oppfinne og rekonstruere sammenhenger på et ideologisk fundert grunnlag. Mer systematisert enn moralsk bruk fremstår dette som et handlingsfremmende aspekt når det gjelder selve begrepet ideologi. For å styre klar av en lang

definisjon med en inngående forklaring av hva *begrepet ideologi* innebærer, vil ideologi her innebære en eller annen form for standpunkt. Standpunktet vil bære videre den moralske bruken ved å ta mer stilling til det en aktualiserer gjennom artiklens innhold. Som et grunnlag kan gjerne dette standpunktet lede tankene til noe som angår historiebevissthet som et dobbelt fenomen: ”... noe som gir mening og er i samsvar med sannhet og andre verdier vi ønsker å bygge verden videre på, og på den andre siden noe som leder helt galt av sted.”⁹¹

For å poengtere et lite skille mellom den moralske og den ideologiske kan den moralske historiebruken bære preg av å være mer normativ og meningsøkende enn den ideologiske, som til en viss grad kan fremsettes som mer i tråd med en etablert sannhet og dermed sannhetssøkende. Da blir også det ideologiske punktet i Karlssons typologi en legitimerende og rasjonaliserende instans for den moralske historiebruk, med andre ord; de er hverandres begrunnelse og byggesteiner ut i fra det eksistensielle behovet for å huske og å minnes i møte med en urolig verden.

Glemme – ikke-bruk

Ikke-bruk er strengt tatt (i dette tilfellet) et utvelgelsespunkt fordi fortellingen vektlegger visse historiske referanser og orienteringspunkt som aktualiseres og gir sitt uttrykk i et standpunkt. For eksempel kunne utelatte emner omfavne kontrafaktiske fremstillinger og betraktninger, samt konspirasjonsteorier. I alle tilfeller blir dette selvsagt et redaksjonelt valg og i tråd med dette har Stavanger Aftenblad sin trykte utgave i motsetning til nettutgaven valgt ikke å gå inn i det konspirasjonsteoretiske aspektet ved 11. september og den påfølgende ”krigen mot terror”. Et annet punkt ligger også i utvelgelsesaspektet der det sikkert kunne tenkes å finne og bruke mer ”bedre” eller mer ”passende” historiske referanserammer og mer utdypende historiske sammenhenger enn dem som er blitt anvendt. Et tredje punkt er at utvelgelsen utelater, bevisst eller ikke, visse elementer fordi en vil fokusere på en sak fra en bestemt vinkel og fremstille en fortelling og grenser dermed til ideologisk og moralsk historiebruk.

Illustrere, debattere, offentliggjøre – politisk/pedagogisk bruk

I det hele er alle de overstående kategoriene gjenstand for beskrivelse, tolkning og analyse og en rekontekstualisering inn i en samfunnsmessig ramme. Media som leverandør og formidler

⁹¹ Bøe 2002:29

av fortellinger er i en slik samfunnsmessig forbindelse en viktig aktør som en premissleverandør for samfunnsdebatt. Og med samfunnsdebatt er artiklene fra begge perioder tatt opp fra et autonomt og intertekstuelte nivå mellom periodene til intertekstualitet i forbindelse og i ”dialog” med andre lederartikler og kommentarer. Med premisser menes det i denne sammenheng bruk av historie som et meningsgrunnlag for meningsutveksling og dialog omkring aktuelle situasjoner, her 11. september og ”krigen mot terror”. En tilretteleggelse innebærer bruk av historie på en måte som innebærer at budskapet når sine lesere eller publikum. Dette er fordi bruk av historie skjer i en prosess mellom formål, behov og funksjon, og tolkning og forståelse i forhold til det historiske råstoffet (historie som kultur) og dens brukere eller aktører.⁹²

Den politiske/pedagogiske bruk innebærer også en instrumentell tilrettelegging av historie gjennom en forenklet overføringseffekt mellom fortiden og samtiden. På denne måten blir historie et lager hvor man etter behov kan hente ulike deler for å anvende dem i samtidens tjeneste.⁹³ For å gå tilbake til punktet der budskapet blir tilrettelagt for å nå sine lesere innebærer dette et forenklet moment, en bruk av historie til slutt utgjør et begripelig produkt. Mens formidling i vitenskapelig sammenheng skjer ved bruk av til dels sammensatte og kompliserte konstruksjoner omkring tid og tilhørende abstraksjonsnivå, vil avisenes fremstilling være innrettet mot å nå sitt publikum ved å tilpasse sitt budskap med et bredt nedslagsfelt. Derfor er leserens og publikums forståelseshorisont et viktig fundament for struktureringen av fortelling,⁹⁴ med andre ord; den sosiokulturelle konteksten spiller en avgjørende rolle for utformingen av meningspotensialet i mediens innhold. På en hverdagslig basis skal lesestoff, dette være seg lederartikler eller kommentarer være lettfattelig lesning. Dette kommer av at den dagligdags lesningen skiller seg fra nærlesingen ved graden av oppmerksomhet for og systematisering av nye elementer.⁹⁵ Dette kan igjen overføres på og berøre historiebruken i artiklene i større eller mindre grad. For å tilfredsstille det brede sosiokulturelle nedslagsfeltet vil lettfattelige og gjenkjennelige referanser være nødvendig i formidling av i dette tilfellet 11. september og ”krigen mot terror”. Det bygges ikke i stor grad noe sammensatt og komplisert byggverk for å anskueliggjøre mulige motiver og løsninger, men konsentrerer seg om et nivå hvor de historiske referansene nærmest beveger

92 Som Stugu sin figur om elementene i historiebruksfeltet er omtalt over. Stugu 2008:15

93 Karlssons beskrivelse av den politisk/pedagogiske bruken av historie i Karlsson 2009:66f.

94 Som det over er illustrert ved overføring og etablering av mening. Waldahl 2001:50f. Forståelseshorisont som et hermeneutisk moment. Gripsrud 2007:139

95 Slik Larsen betegner dagligdags lesning og nærlesing. Larsen 1999:29

seg mot det gjenkjennelige på et pensumrelatert nivå. I forbindelse med politisk/pedagogisk bruk av historie blir de innholdsmessige historiske forbindelsene knyttet til fellesskapets interesser, tolkninger og forventninger og fortellingen strukturert deretter.

Fra dette grunnplanet kan også et annet og viktig punkt fremtre. Spørsmålene som kommentarene presenterer er vel så viktige for historiebruken som de historiske referansene er. På et grunnleggende nivå, som nevnt, bygges spenningsnivået opp og ender i spørsmål som krever refleksjon og ettertanke og er med på å drive samfunnsdebatten ”fremover”, som noe som innebærer en holdning eller å ta stilling til eksistensielle, moralske, ideologiske og ikke minst forlatte eller forglemte emner. Med utgangspunkt i lesning av tekster på et intertekstuellet nivå vil resultatet av denne tolkningen og forståelsen utgjøre et ”blandingsprodukt”⁹⁶ og ikke være lukket inne i et tolkningsfritt rom, men åpent for de foreliggende forutsetninger og forforståelser som leseren bringer med seg inn i teksten og på neste trinn ut i en eller annen form for diskusjon eller dialog, gjerne en samfunnsdebat.

Øke historiens verdi – kommersiell bruk

Nyheter, artikler, kommentarer og lederartikler er blitt til for et kommersielt formål fordi avisens dekning av for eksempel 11. september og ”krigen mot terror” er en del av salgsproduktet Stavanger Aftenblad. Men det ligger ikke noe spesifikt av markedsføring mellom de historiske referansene de faktisk benytter seg av og deres dekning av 11. september og ”krigen mot terror”.

Et tilleggspunkt angår forholdet mellom *bruk og misbruk* av historie. Her kommer også spørsmålet om *konsensus* inn, om de historiske situasjonene det henvises til faktisk er *virkelige* hendelser og *brukbare* til det referanseformålet, for eksempel 11. september. På denne måten er spørsmålet om misbruk et subjektivt anliggende. Det objektive elementet, og dermed bruk av historie trer inn når henvisningene er innenfor den alminnelige oppfatningen av historiske sammenhenger, og dertil i tråd med vitenskapelige resultater det er enighet om.⁹⁷

⁹⁶ Om forståelse som et ”blandingsprodukt” og hermeneutisk prosess. Gripsrud 2007:139

⁹⁷ Slik Bøe omtaler bruk og misbruk av historie. Bøe 2006:21

3.6 Oppsummering DEL 3 - Perspektiver

Periode 1

Fortidsmessig er det kanskje spesielt den kalde krigen som kommer i fokus. Det handler om fiendebilder og hvordan disse artet seg under denne lange konfliktperioden med et balanseforhold mellom de uttrykte motpartene ”Øst” og ”Vest”. Grunnlaget for terror søkes også i konfliktområder som Latin-Amerika, Midtøsten og etter Golfkrigen Saudi-Arabia. Som erindrende funksjon er disse fortidstolkende elementene viktige for å forklare og sette 11. september angrepene og terrorisme inn i en større ramme.

Å se tilbake på de japanske kamikazeflygerne under den andre verdenskrig spiller på den vilje til å ofre seg selv for en sak som terroristene bak 11. september utførte med terrorangrepet. At flykaprerne ikke stilte noen betingelser og krav lik tidligere flykapringer og gisselsituasjoner underbygger at målet kun var å ramme USA. Stålspydet som den sammensmelting av disse metodene kalles traff sitt mål og sjokkerte en hel medie verden.

At Cuba-krisen utgjorde en stor potensiell trussel i sin tid tas også med som et retrospektivt element. Det anmodes til at den amerikanske administrasjonen ikke bør haste gjengjeldelsesaksjoner, men takle krisen med samme ”ro og klokskap” som Kennedy-administrasjonen i sin tid gjorde. Den gang kunne krisen raskt utviklet seg til å bli en større konflikt mellom partene i den kalde krigen, øst og vest.

Som en samtidsbeskrivelse og diagnose skisseres det at denne krisen som følge av 11. september kan utvikle seg til å bli en langvarig affære som vil koste mange liv og tilspisse frontene i internasjonal politikk på en ny måte. Dette kommer igjen av at frykten er vår verste fiende, i at frykten kan skape en usikker og ustabil politisk, økonomisk og sosial situasjon, som forverrer tingenes tilstand og svarer til terroristenes mål.

Å svare med samme mynt fremsettes som en antiløsning, for å se potensielle gjerningsmenn som umennesker leder bare til et hardere konfliktlandskap. Derfor er det viktig å finne ut hvem gjerningsmennene er, uten å ta for raske beslutninger og generalisering av skyldspørsmålet. Å differensiere og forklare hvem fienden er og kanskje aller viktigst hvem det ikke er settes frem som en viktig oppgave. 11. september angrepene representerer et nytt konfliktlandskap med uklare fiendebilder.

Det som var greiere før var at fienden var en klart uttrykt motstander, gjerne hær mot hær og land mot land. Også under den kalde krigen var det klart hvem som var fienden, noe som ble løst med balanseforholdet mellom de stridende (ideologiske) parter ved våpenkappløp og en

slags stillingskrig. I tiden etter 11. september og i møte med disse ukjente og ikke-territoriale krigerne er det vanskelig å sette fingeren på hvem de potensielle fiendene er. Det er derfor en viktig prioritet å nyansere fiendebildet for å unngå en generalisering, og å dempe frykten for potensielle fiender.

Det er antydning at den terrorismen som har rådet i Europa, gjennom IRAs og ETAs aksjoner mot respektive Storbritannia og Spania er forhold som gjør det lettere for europeere enn amerikanere til å "akseptere" terrorhandlinger og motvirke dem med å føre en normal livsførsel. Tross i dette forholdet til terrorisme, gjør ikke 11. september angrepene mindre inntrykk som uvirkelige hendelser, katastrofefilmaktig, fiksjonsrelatert og kanskje fremfor alt opplevelsen av angrepene som barbariske og grusomme handlinger.

Sorg, sjokk, raseri og fordømmelse av angrepene er tydelige indikatorer på at angrepene har satt dype spor. Det er jo nettopp det faktum at terrorhandlingene fant sted på amerikansk jord og angrepenes størrelse og omfang som innebærer en krise og konflikt på skala lik den kalde krigen.

Så rettes fokuset mot fremtidsperspektiv på bakgrunn av samtidsdiagnosen.

Terrorismen med sine ukjente krigere representerer en alvorlig trussel, ikke bare for amerikanere, men for en hel verden. Den ukjente faktoren gjør deler av allmennheten til potensielle fiender og på samme tid potensielle terrorofre.

Søken etter en direkte forklaring i sammenheng med USAs utenrikspolitikk og deltakelse i internasjonale konflikter dekker ikke bakgrunnen for dette angrepet. Grunnlaget for en slik massiv terrorhandling kan heller ikke finnes i undertrykkelse alene, men i den urettferdighet og utbredte fattigdom som i høyeste grad er en global problemstilling. Løsningen finnes dermed kun delvis i en internasjonal rettet bekjempelse av terrorismen, selve sykdommen og den ytterste konsekvens for den urettferdighet, undertrykkelse og utbredte fattigdom som utgjør symptomene og grobunn for at terrorisme blir et, eller kanskje det eneste alternativ. En feilvurdering av fienden og å generalisere trusselbildet til utvalgte territoriale områder innebærer at terroren kan eskalere. De som ikke er fiender, kan bli fiender på grunn av hevnaksjoner, og en voldsspiral og oppskalering av konflikten kan bli en grim konsekvens.

Periode 2

Fortidsmessig ser periodens artikler tilbake på tiden som har gått siden terroren rammet New York i 2001. Det kommer det frem flere sentrale punkt. Et punkt er å se i beskrivelsen av 11. september som en dramatisk tragedie, der store deler av verden var vitne til terroren

direktesendt via media. Et annet punkt er spørsmålene om terror er det største samfunnsproblemet eller om det har vært et overprioritert problem.

I et forsøk på å gi et svar på spørsmålet trekkes reaksjonene på angrepene den 11. september inn for å peke på om begrunnelsen for "krigen mot terror" og tilhørende fremgangsmåte i inntoget i Afghanistan i oktober 2001, invasjonen av Irak i 2003.

Det legges også opp til en parallell til reaksjonen som følge av angrepene på Pearl Harbour under den andre verdenskrig, noe som til slutt endte i verdens første atomangrep mot sivile mål i Japan. Terrorangrepene i Madrid i 2004 og London i 2005 hentes frem i forbindelse med at terrortrusselen har bredt om seg og ikke stagnert som følge av "krigen mot terror".

Spørsmålet om terroren er *vår tids* største samfunnsproblem stilles opp i forhold til en samtidsdiagnose, der artiklene fra fem år etter angrepet benyttes som en kritisk gjennomgang av hva "krigen mot terror" har ført med seg av resultater. I forhold til målsetningen om å bekjempe terrorister har kampen tilsynelatende vært en fiasko.

"Krigen mot terror" har vært begrunnet i svart-hvitt tenkning og reaksjon fra den amerikanske regjeringens side. Det har vært fokusert mye på terrorister som produkt av en ren ondskap og fiendene kan finnes i det uttalte "ondskapens akse". Denne politiske strategien, som det er omtalt, har konsentrert seg om å peke ut potensielle fiender, men utelatt å se på om det er noen andre årsaker til terroren enn den "rene ondskap".

Den grunnleggende målsettingen med "krigen mot terror" var å bekjempe terror der hvor grobunnen for terroren fantes. Inntoget i Afghanistan i oktober 2001 var begrunnet med en slik jakt på terrormistenkte som ikke omkom i angrepet 11. september 2001. Et annet uttalt ønske med denne tidlige kampen var å rydde Taliban-regimet av veien, tilsynelatende for å demokratisere og stabilisere Afghanistan, som jo har vært rammet av krig og konflikter i flere tiår. Invasjonen av Irak ble grunnlagt med en atomtrussel, tilknytning til terrororganisasjoner, heriblant Al-Qaida og det irakiske folks undertrykte situasjon under diktatoren Saddam Hussein. Fiaskoen i disse eksemplene ligger i at utviklingen i Afghanistan har ført til det som omtales som et "afghansk problem" og som innebærer at landet langt i fra er blitt et stabilt område slik målsettingen var. Fiaskoen i forbindelse med invasjonen i Irak er at landet er blitt et arnested for rekruttering av terrorister, også tilfang av ikke-irakere er et økende problem.

I forbindelse med "afghanske" og opptakten mot det "irakiske" problem retter artiklene fra 2006 (periode 2) et fokus på noen grunnleggende spørsmål som har tilknytning til det ledende spørsmålet om det er terroren eller reaksjonene på det at terror og terrorisme oppfattes som et

samfunnsproblem. Dette presenteres som viktige spørsmål å ta stilling til om konflikten som har fått lov til å dominere internasjonal politikk og konfliktlandskap en gang i fremtiden kan løses. For hvilke inntrykk skaper den mer tilstrammede sikkerhetspolitikken mellom samfunnsgrupper. Spørsmål tilknyttet det multikulturelle samfunn er sentrale i det som beskrives som fremtidens utfordringer. Men det stilles også spørsmål om terroren overgår trusselen fra miljøspørsmål som drivhuseffekt og global oppvarming, fattigdom og undertrykkelse. I tråd med de to sistnevnte angis konfliktens kjerne å ligge i uløste konflikter og den pågående konflikten mellom Israel og palestinerne er ofte nevnt som hovedgrunn til at terrortrusselen foreligger uløst. Mindre vold og mer dialog går igjen som løsningsalternativer, sammen med å behandle årsakene som gjør at rekrutteringen til terrororganisasjoner holder stand. En ny strategi trengs for å bekjempe terrorisme, ikke en territorial kamp som bare blir et ledd i en ond sirkel, men en årsaksgranskning som ifølge artiklene fra periode 2 ligger i å se de bakenforliggende grunnene i fattigdom, undertrykkelse og den tiltakende økning i konflikter som følger av den uløste problematikken.

Utvikling

Utvikling i forhold til tidsperspektivet ligger i at artiklene fra periode 1 tegner et bilde av 11. september som en dramatisk og nærmest uvirkelig hendelse. Det dras paralleller til andre verdenskrig og kriser under den kalde krigen for å sette terrorangrepet inn i en større sammenheng. Et bilde av en fremtid med dystre utsikter til økt konflikt og politiske og kulturelle spenninger bidrar til at periode 1 er en fortelling om sjokk, sorg, vantro og raseri, noe som gir sitt uttrykk i det dominerende konfliktaspektet. Dette konfliktfylte aspektet er så et grunnleggende element for artiklene i periode 2, som ser tilbake på 11. september og den påfølgende ”krigen mot terror” med et kritisk blikk. Dertil er bekjempelsen av terror med territorial krigføring en fiasko i forbindelsen mellom målsetning og lesbare resultater. Periode 2 anvender også den advarende tonen fra artiklene i periode 1 som angår dagens venn blir morgendagens fiende i beskrivelsen av hvordan resultatet ble som det ble, det *afghanske* og det kommende *irakiske problem*. Til dette ligger også kritikken mot uviljen til alternative strategier, herunder diplomatiske forhandlinger og mer utbredt blir det skrevet at denne nøkkelen da, etter fem års terrorkrig ligger i Midtøsten-konflikten. Mens periode 1 er fylt av konfliktbaserte og advarende vurderinger, er periode 2 mer løsningsorientert på bakgrunn av det erfarte tidsforløpet.

Utvikling i forhold til terrorbegrepet, fiendebilder og ny tid tenkning grenser også opptil det konflikt- og løsningsorienterte i periodene tidsmessig. Allikevel er terroren vurdert mer i grad av frykt og angst i periode 1, mens periode 2 formidler trusselen mer som et ledd i en pågående konflikt, som med feil midler har ført til eskalering. I dette ligger det også en vurdering av fiendebilder, der periode 1 øyner et håp i et fremtidsperspektiv om å identifisere den skjulte fienden og periode 2 konstaterer at denne fremdeles er en ukjent del av regnestykket. Fienden som en ukjent faktor er dermed til stede i begge perioder.

Utfordringen som dette ukjente fiendebildet representerer kan settes i sammenheng med en ny tid tenkning på to måter. Den ene grenser til det situasjonsbestemte fiendebildet og dermed å identifisere og bekjempe de virkelige ”terroristene”. Det andre grenser til det disposisjonelle fiendebildet som er av mer generisk art og som derfor dreier seg om potensielle fiender. Et situasjonsbestemt fiendebilde kan jo også innebære potensielle fiender. Det er heller dreiningen mot å anse og mistenke mennesker fra en bestemt folkegruppe det disposisjonelle fiendebildet kan utvikle seg til. I dette ligger det et latent konfliktgrunnlag, fordi mistenksomheten kan føre til mer bruk av vold og i ytterste konsekvens være en del av en ond sirkel eller voldsspiral. Ny tid tenkning og konfliktutsikter er mer til stede i periode 1, mens periode 2 ser muligheten for økt konflikt på grunnlag av allerede latente tema og uløste kriser.

Historiebruk

Som nyheter og avisenes fortelling tilbyr et ”vindu mot verden”, slik det er fremhevet tidligere, avhenger også dette utsynet av hvilken plassering en har i forhold til vinduet. Strukturen i fortellingen avhenger altså på hvilke perspektiv man tillegger en bestemt situasjon ut i fra en sosiokulturell kontekst og er med på å avgjøre, i dette tilfellet, hvilke historiske referanser og tolkningsrammer som hentes frem for å legge et meningspotensial i teksten. Bruken spenner mellom å forstå, forklare, tolke, gi mening til, sette i kontekst. I alt er dette bundet til de tre tidsmomentene fortid, samtid og fremtid, og mellom eksistensiell i betydning grunnleggende, moralsk, ideologisk og politisk/pedagogisk som normativt og instrumentelt.⁹⁸ Som historie beveger seg mellom det reseptive og produktive, empiriske og normative gjør også avisens nyansering og tilretteleggelse av meningspotensial bruk av dette spennet mellom det faktiske og ønskede⁹⁹

⁹⁸ Slik Stugu betegner Karlssons typologi i normativ og instrumentell i et bruksperspektiv. Stugu 2008:13

⁹⁹ Som Eikeland i Bøe 2006: 28 betegner tidsorientering som en reseptiv og produktiv prosess

Den vitenskapelige bruken utgjør en anvendelse av det foreliggende historiske kildemateriale, slik det er oppdaget, tolket og tilrettelagt, den eksistensielle som et referansepunkt og orienteringspunkt for hva som er viktig å hente frem. Men dette eksistensielle avhenger også på hvilken måte det materialet som hentes frem skal brukes som. Her spiller den moralske og ideologiske bruken inn som instrumentelle faktorer, i det de episodene som hentes frem er inneholder kjente hendelsesforløp og kan peke på at den aktuelle krisen, i dette tilfellet 11. september og konflikten, her ”krigen mot terror” kan få en løsning. Ikke-bruk som en kategori henger i dette tilfellet sammen med et utvelgelsespunkt, fordi det først og fremst ikke dreier seg om å utelate og skyve andre (og kanskje like greie) historiske referanser av banen. Det utvalget som blir hentet frem, er valgt for å aktualisere og strukturere et spørsmål eller hendelse i samtiden. Og det er nettopp det den politisk-pedagogiske bruken poengterer, den velger ut og gjerne forenkler budskapet gjennom strukturering og vinkling av en sak gjennom i en ramme av historiske referanser og ut i fra de potensielle lesernes erfaring og forståelsesgrunnlag. Stavanger Aftenblad er et kommersielt produkt og slik faller artiklene inn under historiebrukskategorien kommersiell bruk. Men fortellingene om 11. september og ”krigen mot terror” er jo bare en begrenset del av det som avisen formidler, og derfor kan det ikke regnes som en spesifikk økning av historiens verdi. I alle fall ikke i tråd med den måten kommersiell bruk er forklart tidligere, som ledd i markedsføring.

Perspektiv

I det hele har den perspektivmessige tilnærmingen til artiklene gjennom tidsmomentene og historiebruk vist at de er strukturerende elementer. De er med på å lage en fortelling aktuell, sannsynlig og begripelig. 11. september og ”krigen mot terror” settes inn i en kontekst, eller mer utbredt et fortellingsunivers med basis i historiske hendelsesforløp.

Det er ikke bare de konkrete og eksistensielle referansene, men også bruk av disse for å forme og sette artikkelen og teksten inn i en større sammenheng som gjør at tidsperspektivet blir en viktig del av formidlingen. Orienteringen skjer via historisk forankring, og som gjennom et retrospektiv og et prospektiv gjør at fortellingen får en begynnelse, midte og en slutt, selv om denne ikke er representert en absolutt sluttstrek. Det forklarende, forstående og meningsfulle behovet når sitt mål gjennom å belyse en sak gjennom å sette denne inn i en kjent kontekst og dermed inn i et videre dynamisk hendelsesforløp. Men kanskje mest sentralt, bruk av historie skaper et formidlingsrom hvor fortellingen kan virke frem og tilbake, den er et formidlet handlingsforløp, en fortsettende fortelling blant andre fortellinger.

3.7 Tilbake til Ground Zero – et sammendrag

I møte med artiklene fra Stavanger Aftenblad har Ground Zero dannet et utgangspunkt og en innfallsvinkel til å undersøke et sammensatt fenomen, 11. september og ”krigen mot terror”. Analysen av Stavanger Aftenblad sine artikler har skjedd i forbindelse med et bredt teoretisk spekter, der historiedidaktikk, historiebruk og tidsperspektivet er sentrale stikkord, men også media som leverandør av fortellinger og dermed meningsinnhold og meningspotensialet.

11. september angrepene gav opphav til et mangfold av fortellinger. Først og fremst er det vel den enkeltes møte med angrepene via media den tirsdags ettermiddagen i 2001 som har satt sine spor. De gripende bildene av terrorangrepet, som en hel mediaverden formidlet, vekket avsky, frykt, sjokk, redsel og vantro. Men den vekket også interessen til både sosiologer, statsvitere, religionsvitere, sosialantropologer, historikere og bloggere verden rundt. En fellesnevner for denne interessen finnes gjerne i de tematiske spørsmålene som ble reist i kjølvannet av dette spektakulære og godt koordinerte angrepet. Spørsmål om terror, terrorisme, terrorister og fiendebilder og om 11. september var terskelen til en ny tid ble reist. I dette er også problemstillinger knyttet opp til gjengjeldelsesaksjoner, territorial krigføring og skjulte fiender aktualisert. Dessuten er det anskueliggjort og konstatert konsekvensene av dette reaksjonsmønsteret, som for eksempel angår de glemte ofrene for terrorkrigen, den marginaliserte og mindre omtalte delen av bekvempelsen¹⁰⁰ og den territoriale kampen mot skjulte fiender og nettverk.¹⁰¹ I det hele utgjør den voksende litteraturen et meningssøkende arbeid, for å forklare, nyansere, og forstå 11. september 2001 og den påfølgende ”krigen mot terror”. Dette meningssøkende forholdet gjelder også for Stavanger Aftenblad sin formidling av 11. september og ”krigen mot terror”.

I forhold til historiedidaktikk utgjør 11. september og ”krigen mot terror” et interessant emne i lys av det formidlede og tilrettelagte budskap. En innfallsvinkel er, som i dette tilfellet, er å se nærmere på media som leverandør av fortellinger, og hvordan struktureringen av disse fortellingene tar utgangspunkt i bruk av historie og dertil sammensetningen av et tidsperspektiv. Det utvalget av Stavanger Aftenblads artikler fra 2001 og 2006 som er analysert gir et innblikk i hvordan struktureringen og sammensetningen fungerer ut i fra de

¹⁰⁰ Slik Ballo og Eide beskriver ofrenes marginalisering. Ballo 2002:35 og Eide 2004:243

¹⁰¹ Slik Eriksen poengterer, en krig uten frontlinjer. Eriksen 2001:16

behov som måtte foreligge. Med vekt på struktur og sammensetning er også fortellingene en konstruksjon, en meningsoverbygging av et fenomen gjennom å bruke historiske elementer.

Som det er nevnt tidligere er fortiden forbi og kan ikke direkte nås. Den er også taus inntil noen stiller et aktuelt spørsmål om fortiden. Fortellingene media forteller har på den andre side ikke noe behov for å bruke fortidens fortellinger, med mindre det er for å aktualisere en situasjon eller hendelse i samtiden. Begge har de til felles at *sannhet* er et viktig kriterium, noe som berører kildekritikk. Sannhetskriteriet legger opp til å fremstille den fortidige, eller samtidige virkelighet i tråd med kilder og vitenskapelige metoder. Et annet punkt, som stiller på linje med sannhetskriteriet er det meningsfulle aspektet. Dermed blir kombinasjonen av disse to kriteriene å gi en fortelling en så virkelighetsnær og meningsfull fremstilling av et fenomen som så langt det går er i overensstemmelse med virkeligheten.¹⁰²

Konstruksjonen av medias fortelling ligger dermed nær opptil historikerens arbeidsmåte, der et skille ligger i at skaperen av fortellingen, journalisten, arbeider med et mindre format med begrenset tid til utforming.¹⁰³ Med utgangspunkt i historikerens arbeidsmetode med kildekritikk oppnår bruk av slikt foreddet og formidlet materiale fra fortiden en autoritativ status. På den måten er historiebruk et ledd i det å fremstille en fortelling som sann et viktig moment. Fra samme materiale ligger også meningskriteriet i dagen, med et kjent hendelsesforløp og utgang. 11. september som en krise kan forklares, belyses og legges mening i gjennom å bruke historiske episoder som også var krisesituasjoner, eller enda mer krigssituasjoner. Så medias fortellinger er like mye med på å videreutvikle fortellingen fra fortiden, gjennom å stadig sette dem inn i nye sammenhenger og til nyervervede synspunkter, alt etter hva behov i samtiden bruken springer ut fra. Det skjer altså en rekontekstualisering fra fortidens ”innhold” til samtidens ”innhold”. Med dette går også den ukjente faktoren i en sak fra samtiden over fra å være en flat og stillestående til å bli omfangsrik og dynamisk ved å legge historie til.

Media og historie hører sammen fordi de begge skaper og formidler fortellinger.

De strukturerer mening ut av kaos, skiller sannhet fra utydelighet, tolker og forklarer og

¹⁰² Som Bøe skriver om bruk av fortiden i et nytt mønster i Bøe 2006:115f. og Karlsen skriver om fortiden som aktualiseres ved behov i Karlsen 2007:21f.

¹⁰³ Slik Fossum og Meyer om journalisten og historikeren. Fossum/Meyer 2007:27

legger mening til det meningsløse. De er tilretteleggere av møtet med fortiden ut fra behov i samtiden og peker mot hva fremtiden kan bety.

I forbindelse med tidsperspektivet og historiebruk er de utvalgte artiklene fra Stavanger Aftenblad fylt med referanser til fortiden, som aktualiseres i lys av samtiden og som peker på fremtidige konsekvenser. Men de er ikke mettet av tunge historiske resonnementer, men heller av linjer tilbake til episoder det er lettfattelig å knytte sammen med 11. september og det konfliktfylte begrepet ”krigen mot terror”. Historiene rettes inn mot det publikum budskapet skal formidles til, men stadig ut i fra den autoritative etablerte kunnskapstradisjon.

Møtet med 11. september legges i lys av angrepet på Pearl Harbour og beskrivelsen av det krisemessige dette fører med seg gjennom krisen på Cuba på 1960-tallet. Møtet med terror settes i forbindelse med en inngående utlegning av terrorisme på verdensbasis. Møtet med et konfliktmønster drar linjene til den lange Midtøsten-konflikten, hvor også møtet med et løsningsalternativ tegnes opp. Møtet med fortiden tilrettelegges på bakgrunn av et eksistensielt behov som svarer til den orienterende og forankrende funksjonen.

Betydningen disse møtene tillegges varierer. Et forklarende punkt kan være deres funksjon i møtet med 11. september som en dramatisk og spektakulær hendelse, som førte til sjokk, sinne, raseri og vantro. Da blir bruken av de fortidige krigs og krisetilstander en påminnelse på at vårt fellesskap har opplevd og overlevd kriser før og at denne krisen også vil løses. En mer utbredt forklaring av dette eksempelet kan være i form av et standpunkt og mer grunnleggende verdimeslig vurdering, noe vi ønsker å bygge verden videre på, og på den andre side noe som leder helt galt av sted.¹⁰⁴ Det handler altså om å treffe et valg og peke ut en retning ut i fra den foreliggende fortelling. Betydningen av møtet som kom ut av et eksistensielt behov er det moralske og ideologiske, hvis funksjon er å restaurere, rehabilitere, rasjonalisere og legitimere.

Måten fortellingene blir tilrettelagt og strukturert på har sin bakgrunn i mottakernes sosiokulturelle kontekst og sakens situasjonsbestemmelse.¹⁰⁵ Mens en vitenskapelig avhandling føres på et begreptett språk på et høyt abstrakt nivå med tilhørende sammensatte og komplekse tankesystemer, føres fortellingen om 11. september og ”krigen mot terror” på et lett begripelig nivå med velkjente historiske referanser. Budskapet, og ikke minst språket må

¹⁰⁴ Bøe 2002:29

¹⁰⁵ Slik Waldahl sin illustrasjon peker på meningspotensialet og fortolkningspotensialet. Waldahl 2001:70.

tilpasses sitt publikum, noe som innebærer en viss forenkling av saksfremstillingen.

Forenklingen er ikke en forskyvning av det sanne og meningsfulle i fortellingen, men heller et resultat av tilretteleggelsen av en fortelling gjennom å bruke de passende språklige grep og dertil historiske referanser som har såpass stort nedslagsfelt at de er gjenkjennelige og dertil hendelsesforløp så kjente til at de er mulige å assosiere og fortolke ut i fra.

Slik er det fortellingene er tilrettelagt og laget på grunnlag av et vindu mot verden, mot den virkeligheten de prøver å gripe. Tilretteleggeren må gjennom struktureringen på mange måter ”velge virkelighet”¹⁰⁶, der mottakeren og publikum utgjør en viktig faktor. Med kravet om det aktuelle som skal bygge på virkelighet og sannhet kan denne virkeligheten velges. Ved allerede tilrettelagte og formidlede fortellinger utgjør historie som vitenskap et lager av materiale som kan hentes frem, aktualiseres og settes inn i nye sammenhenger. De er autoriserte virkelighetsforklaringer i sin kraft av å være verifisert.

For å sette det litt på spissen så er dette lageret av informasjon også et lager av halvfabrikata, som bare venter på å bli vekket til live og bli stilt spørsmål til igjen. De utgjør et vev i medias fortellinger, men da på bakgrunn i det forestilte fellesskapet, hvor disse formidlede fortellingene utgjør et bindemiddel for det kollektive og identitetsmessige. Det kjente i fortellingene fra fortiden settes i sammenheng med et spørsmål eller problem i nåtiden for å gi innsikt og kunnskap og for å kunne peke på hvor dette kan, eller ikke bør, lede hen over i en ukjent fremtid.

Stavanger Aftenblads utvalgte fortellinger om 11. september og ”krigen mot terror” er fylt av slike strukturerte og tilrettelagte fortellinger fra fortiden. Artikkene fra periode 1 dreies om en konfliktakse, mens artiklene fra periode 2 dreies om en løsningsakse. 11. september representerer et vendepunkt som må utforskes, forklares og gis mening til. Denne meningen blir fremstilt som en tilsynelatende meningsløs terrorkrig, men hvor det søkes etter et løsningsalternativ. Vendepunktet fra 11. september blir fornyet av vendepunktet som løsningsorienteringen representerer. En fastlåst situasjon løser seg opp, en hindring blir til en mulighet.¹⁰⁷ Slik snur og vender fokuset seg alt etter tema i en form fylt av mening som tjener til å forklare 11. september og ”krigen mot terror”. Den røde tråden er det sannhetssøkende og meningssøkende som strukturerer det meningsløse og kaotiske til en form av forklaring og forståelse. Bruk av historie og tidsperspektiv er virkemidler i en slik prosess.

¹⁰⁶ Som Fossum/Meyer omtaler journalistikk på. Fossum/Meyer 2008:27f.

¹⁰⁷ Som Karlsen omtaler kjennetegn ved fortellingen. Karlsen 2007:82.

Etterord: Den 11. september og ”krigen mot terror – fortellingen fortsetter

Fortellingen om 11. september og krigen mot terror er ikke på noen måte avsluttet med fortellingene fra 2006. Derimot har flere av de forventede resultatene sett ut til å gå i oppfyllelse. Det afghanske problem, som ble utvidet til et irakisk problem har dermed ikke fått noen løsning og den internasjonale tilstedeværelsen i begge land har ført terrorkrigen inn i en ny periode, en periode som domineres av selvmordsbomberne. Som et arnested for terrorister har Irak økt sin status, hvis en kan betegne det slik. Talibankrigerne fra Afghanistan kjemper fremdeles for å ta tilbake landet fra amerikanske og andre vestlige militære innsatsstyrker. Men Talibans kamp stopper ikke ved fjellområdene på afghansk side av grensen, for de har beveget seg langt innover staten Pakistan, som er en atommakt i området. Dette til bekymring for et internasjonalt samfunn som nok må innse at ”krigen mot terror” med territoriale midler mot ikke territoriale mål har vært et mindre suksessfylt prosjekt ut i fra de målsetninger som en gang ble satt i 2001.

Et blick fra 2009 kan illustrere fortsettelsen av fortellingen. Den 20. januar 2009 avløste Barack Obama president George W. Bush som amerikansk president. Dette har økt optimismen om at krigen mot terror kan ta en ny vending, der en ny strategi legges til grunn. Med en mer diplomatisk og analytisk tilnærming til konfliktspørsmålet er Obama til forskjell fra Bush villig til å forhandle. Ikke med terrorister, men med innflytelsesrike maktaktører i Midtøsten og Sentral-Asia som kan hjelpe til med et stabiliseringsprosjekt. Som det fremkommer av Harald Maalands bakgrunnsartikkel ”Alle venter på Obamas plan” fra 30. mai 2009 handler fortsettelsen på fortellingen om 11. september og ”krigen mot terror” om en tilspissing av konflikten, særlig med vekt på Afghanistan, Irak og et utvidet spekter med blick på Nord-Korea og Iran i forbindelse med atomvåpen. Imidlertid representerer den nye amerikanske presidenten en ny vilje til forhandlinger gjennom diplomatiske forbindelser og allianser mot terrorkrig, ekstremistiske grupper og narkotika. Det øynes et håp om en løsning på Midtøsten-konflikten som det understrekes er en av de store konfliktgrunnlagene. Men håpet om endring som Barack Obama bærer bud om settes også opp mot hans forgjenger George W. Bush, der sistnevnte tillegges et enkelt verdensbilde med gode og onde krefter, mens Obama sitt er sammensatt og nyansert. Det nye i fortellingen er den diplomatiske nøkkelen som det ligger i å forhandle og danne allianser. Den nye fortellingen handler om kommunikasjon og løsning, en dreining bort fra territorial bekjempelse og vold.

LITTERATURLISTE

- Allern, Sigurd 1996, "*Kildenes makt – Ytringsfrihetens politiske økonomi*"
(Pax Forlag A/S, Oslo 1996)
- Anderson, Benedict 1996, "*Forestilte fellesskap – Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*" (Spartacus Forlag 1996)
- Ballo, Olav-Gunnar 2002, "*Når starter historien?*" i Vegard Velle (red.) "*De nye korstogenes tid – om krig, terrorisme og rettstilstand i kjølvannet av 11. september*"
(Spartacus Forlag 2002)
- Bech-Karlsen, Jo 2007, "*Åpen eller skjult – Råd og uråd i fortellende journalistikk*"
(Universitetsforlaget 2007)
- Bøe, Jan Bjarne 2006, "*Å lese fortiden – Historiebruk og historiedidaktikk*"
(Høgskoleforlaget 2006)
- Bøe, Jan Bjarne 2002, "*Bildene av fortiden – Historiedidaktikk og historiebevissthet*"
(Høgskoleforlaget 2002)
- Eide, Elisabeth 2002, "*De som dør mer umerkelig – mediene, Afghanistan og det som kom i skyggen*" i Vegard Velle (red.) "*De nye korstogenes tid – om krig, terrorisme og rettstilstand i kjølvannet av 11. september*" (Spartacus Forlag 2002)
- Eide, Elisabeth 2002, "*Journalistikk og marginalisering – bilder som fryser forskjeller – og bilder som blir borte*" i Berit von der Lippe (red.) "*Medier, politikk og samfunn*"
(Cappelen Akademisk Forlag 2004)
- Eide, Elisabeth og Ottosen, Rune (red.) 2002, "*Krigens retorikk: medier, myter og konflikter etter 11. september*" (Cappelens Forlag 2002)
- Eriksen, Thomas Hylland 2004, "*Røtter og føtter – identitet i en omskiftelig tid*"
(H. Aschehoug & Co, Oslo 2004)
- Eriksen, Thomas Hylland 2001, "*Bak fiendebildet – Islam og verden etter 11. september*"
(J.W. Cappelens Forlag a.s 2001)
- Fossum, Egil og Meyer, Sidsel 2008, "*Er det nå så sikkert? – Journalistikk og kildekritikk*"
(Cappelens Akademisk Forlag, Cappelen Damm AS 2008)
- Fossåskaret, Erik 2008, "*Korleis kan bygda bli merkevare?*", artikkel/intervju av Leiv Gunnar Lie
i *Univers 4/2008*(UNIVERS Magasin fra Universitetet i Stavanger 2008)
- Gripsrud, Jostein 2007, "*Mediekultur, mediesamfunn*" (Universitetsforlaget 2007)
- Cathrine Grøndahl (red.): "*To fly styrtet i World Trade Center – Tre meldinger, åtte essays og et dikt*"
(Tiden Norsk Forlag 2002)
- Jensen, Bernard Eric 2006, "*Historie – livsverden og fag*" (Gyldendalske boghandel, Nordisk Forlag
A/S København og Bernard Eric Jensen)

- Karlsson, Klas-Göran 2002, "*Historiedidaktik: begrepp, teori og analys*" i Klas-Göran Karlsson og Ulf Zander (red.) "*Historien är nu – En introduktion till historiedidaktiken*" (Studentlitteratur 2009)
- Kjeldstadli, Knut 1999, "*Fortida er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget*" (Universitetsforlaget 1999)
- Larsen, Peter 1999, "*Teoretiske og analytiske grunnbegreper; medier og tekster; genrer og formater*" i Peter Larsen og Liv Hausken (red.) "*Medievitenskap bind 2: medier – tekstteori og tekstanalyse*" (Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke 1999)
- Ottosen, Rune 2004, "*Fiendebilder i journalistikken*" i Berit von der Lippe (red.) "*Medier, politikk og samfunn*" (Cappelen Akademisk Forlag 2004)
- Rhiley, John Erik 2002, "*21 minner til minne om tausheten*" i Cathrine Grøndahl (red.): "*To fly styrtet i World Trade Center – Tre meldinger, åtte essays og et dikt*" (Tiden Norsk Forlag 2002)
- Stugu, Ola Svein 2008, "*Historie i bruk*" (Det Norske Samlaget, Oslo 2008)
- Thuen, Trond 2001, "*Fortiden: Forståelser, forestillinger, fremstillinger – innledende betraktninger*" i Trond Thuen (red.) "*Fortidsforståelser*" (Høyskoleforlaget AS og Trond Thuen (red.) 2001)
- Tvedt, Terje 2002, "*Verdensbilder og selvbilder – en humanitær stormakts intellektuelle historie*" (Universitetsforlaget 2002)
- Waldahl, Ragnar 2001, "*Mediepåvirkning*" (Gyldendal Norsk Forlag AS 2001)

INTERNETTRESSURSER

Romarheim, Anders G. 2005, "*Hva er internasjonal terrorisme?*" i Hvor hender det? 28. november 2005 NUPI 2005, <http://www.nupi.no>, 18.05.09, http://www.nupi.no/publikasjoner/tidsskrifter/hvor_hender_det/2005_2006/konflikt_krig_og_fred/hva_er_internasjonal_terrorisme

Store Norske Leksikon på internett:

Store norske leksikon, snl.no, 27.05.09, <http://www.snl.no/terror>

Ole T. Berg, Store norske leksikon, snl.no, 27.05.09, <http://www.snl.no/terrorbalanse>

Stavanger Aftenblad 13.10.2008, "Retorikk kan både skape og løse kriser", Torgeir Vølstad, 27.05.09, http://www.aftenbladet.no/innenriks/927833/Retorikk_kan_baade_skape_og_loese_kriser.html

ANNET

Grethe Helen Bjerkreim Kommedal, oppgave i MHI 110: *"Fortellinger om angrepene 11. september 2001 i norske aviser. Hvilke bilder lages av aktørene?"* i Læreprosessdidaktikk, innføringsemne i Master i Historiedidaktikk ved Universitetet i Stavanger høst 2007

Bildet på forsiden er et såkalt "public domain" bilde, som medfører at det er åpent for offentligheten.

Wikimedia, 28.05.09, <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wtc-2004-memorial.jpg>

Bildet viser to lystråler fra "Ground Zero" som leder opp mot himmelen der tvillingtårnene World Trade Center i New York en gang ruvet.

ARTIKLER STAVANGER AFTENBLAD

1. "Ingenting blir som før", en kommentar av Mari Rein Bore
publisert 12. september 2001
2. "Krig mot ukjend fiende", lederartikkel, publisert 12. september 2001
3. "Frykten er en farlig fiende", lederartikkel, publisert 13. september 2001
4. "Forenklet fiendebilde er den største trussel", en kommentar av Mari Rein Bore
publisert 14. september 2001
5. "Terror, politikk og galskap", en kommentar av Harald Maaland
publisert 2. oktober 2001
6. "Terrorkrigens illusjoner", lederartikkel, publisert 20. juli 2006
7. "Terrortrussel", lederartikkel, publisert 11. august 2006
8. "Krigen som har gjort vondt verre", en ytring av Tom Hetland
publisert 8. september 2006
9. "Terroren er ikke det største problemet", en kommentar av Harald Maaland
publisert 9. september 2006
10. "Fem tapte år", lederartikkel, publisert 11. september 2006
11. "Alle venter på Obamas plan", publisert i Stavanger Aftenblad 30. mai 2009

1. "Ingenting blir som før", Mari Rein Bore, SA 12. september 2001

Ingenting blir som før

Av Marie Rein Bore

Verdenshistorie skjedde foran øynene våre i går i disse numne sekundene da vi sto foran fjernsynsskjermen og så hvordan de to skyskraperne som utgjorde World Trade Centre ramlet sammen alt mens nyhetsflash gikk over skjermen om at Pentagon også var angrepet og Det Hvide Hus evakuert.

Zappe seg bort

I disse numne sekundene der eneste tanken var at slikt skjer ikke: Dette er ikke virkelighet, dette er film, det er en dårlig katastrofefilm av den typen jeg vil zappe meg bort fra for ikke å få nattesøvnen ødelagt.

Det som skjer på skjermen kan ikke skje, nummenheten lammet kroppen til noen brøt stillheten, og man klamret seg til virkeligheten i en avisredaksjons travle rutiner: «Hvem kan dra til USA, når går det fly, hvem har telefonnummer til sjømannskirken i New York, hva skjer på Jåttå, hvor mange sider skal vi sette av?»

Man klynget seg til rutinene for å holde unna bilder som truet med å komme, tenkte bilder av de siste sekundene til passasjerene om bord på flyet tett over New Yorsk travle gater, virkelighetsglimt på skjermen av hun som hang i et vindu på World Trade Centre.

I noen numne sekunder en døsig ettervalgsgdag ble verdens mest avanserte terror demonstrert på skjermen. USAs machosymbol

Krigshistorien har skiftet retning; en krig uten at fienden er kjent, krig uten hærer og territoriale angrep, men flyspyd som gjennomborer og ødelegger USAs og den globale økonomis mest potente machosymbol, World Trade Centre.

Jo, selvmordsflyvning har funnet sted før. Japanske flygere gikk til selvmordsangrep mot allierte krigsskip under andre verdenskrig. Men flyets last var bomber, ikke uskyldige Boston-passasjerer med morgenavisen på fanget og dokumentmappen pent plassert ved høyre fot.

Flykapringer

Jo, flykapring har funnet sted før, gang på gang fra 1960-tallet. Men flyene landet ett eller annet sted;

Algerie; Mogadishu, Entebbe. Det var forhandlinger, noen kaprere eller passasjerer ble i verste fall drept. Men ingen kaprer har før nå brukt fly med sivile passasjerer i et målrettet selvmordsangrep.

Jo, selvmordsaksjoner rettet mot sivile har funnet sted før. Men det har stort sett vært i Midtøsten, det har vært enkle aksjoner der en person i fortvilelsens, eller hatets eller den blinde tros navn festet eksplosiver på kroppen, dro inn til en beferdet gate, utløste tragedien med en enkel, elektrisk detonator.

Stålspyd

Men gårsdagens terrorangrep på USA var den moderne og dyktige flypilots kunnskap kombinert tradisjonen fra de japanske kamikazeflygere, fra flykappingene på 60 og 70 tallet, fra selvmordsaksjonene de siste årene, støpt sammen i og utført med flykroppens blanke stålspyd.

Vi opplevde uvirkelig verdenshistorie på skjermen i går. Og vi kunne ikke zappe oss bort fra den.

Kommentar: Ingenting blir som før når man nå har fått dokumentert hvor sårbart det moderne demokratiet er for slike angrep, sier Norges forsvarsattaché i Washington, Olav Bjerke.

2. ”Krig mot ukjend fiende”, leder, SA 12. september 2001

Krig mot ukjend fiende

USA gjennomlever nå sin største katastrofe i fredstid.

Tusenvis av menneske har mista livet i dei grufulle og barbariske terroraksjonane mot World Trade Center i New York og Pentagon ved Washington. Med kaldt blod og ufatteleg fanatisme har terroristane retta sine slag mot viktige og synlege maktsenter i sårbare storbyar. Våre tankar går i dag til ofra for denne ufattelege tragedien, til dei pårørende og til det store amerikanske samfunnet i Rogaland.

Me står ved eit tidsskilje. Terrorisme i ein slik målestokk har tidlegare vore tema for katastrofefilmar og romanar, men knapt nokon har tenkt seg at menneske skulle kunna utføra slik vondskap i det verkelege livet.

Nå har det skjedd.

Reaksjonane i USA og dei fleste andre stader i verda er prega av sjokk og raseri. Det blir spådd at USA raskt vil gå til gjengjeldingsaksjonar.

Men nettopp nå er det viktig å halda hovudet kaldt. Ingen veit nemleg kven som står bak terroren. USA er i krig, men fienden er ukjend. Det blir spekulert i at nettverket til Osama bin Laden kan vera ansvarleg, men i skrivande stund har det ikkje kome fram sikre indikasjonar på det.

Derfor vil massive amerikanske gjengjeldingsaksjonar, som også vil ta uskyldige liv, bare avla nytt hat og dermed så frøet til meir terror. Det er ikkje på den måten ein kjempar mot terrorismen. Det må skje ved internasjonalt samordna, målretta innsats mot terroristgruppene og deira støttespelarar, og framfor alt ved å arbeida for politiske løysingar på dei konfliktane som gir grobotn for terrorisme.

Den uerfarne presidenten George W. Bush blir nå sett på den alvorlegaste prøva nokon amerikansk president har stått overfor sidan Cuba-krisa i 1962. Me vil håpa at Bush og rådgivarane hans legg for dagen den same ro og klokskap som Kennedy-administrasjonen viste den gongen.

For det er mykje som står på spel. Dersom det amerikanske samfunnet nå lar seg styra av frykt, kan viktige verdiar stå i fare. Det opne og frie samfunnet er sårbart, og lar seg ikkje verna av rakettskjold. Kor sårbart det må vera, er ei anna sak. Det forundrar oss at det er mogleg for terroristar å kapra fire fly samtidig i amerikansk luftrom.

Men sjølv om rutinar og overvaking kan og må betrast, må ein ikkje gå i motsett grøft, og la USA bli gjennomsyra av festningsmentalitet og paranoia. I verste fall kan det smitta over på heile verdssamfunnet.

Skulle aksjonane føra til panikk og destabilisering, har terroristane nådd sitt mål.

Terrorismen er ein alvorleg trussel, kanskje den alvorlegaste verda har stått overfor sidan den kalde krigen. Nå må alle land gjera sit yttarste for å identifisera, isolera og nedkjempa terrorgruppene. Men det er viktig å ikkje missa perspektivet. Kampen mot terrorisme må gå hand i hand med kampen mot fattigdom og urett.

Det forblinda hatet som i går styrte passasjerfly mot skyskraparar i USA, kan ha blitt skapt og fått næring frå fornedring og usseldom i slum eller flyktningleir. Fanatikarar og galningar vil alltid finnast. Men der menneska lever eit verdig liv, har terrorismen dårlege rekrutteringsvilkår. Fører aksjonane til panikk og destabilisering, har terroristane nådd sitt mål

3. ”Frykten er en farlig fiende”, leder, SA 13. september 2001

Frykten er en farlig fiende

Da den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt i 1933 holdt sin tiltredelsestale, sa han: «Det eneste vi behøver å frykte, er frykten selv».

Med et krigsherjet Manhattan og tusenvis drepte og sårete etter terrorangrepet tirsdag, kan utsagnet fra Roosevelt virke uforståelig. Vi har grunn til å frykte fanatisme. Vi har grunn til å frykte hevn og nye omdreininger på voldsspiralen. Likevel er Roosevelts ord viktige å ha med seg i dagene som kommer. Det som har skjedd går ut over vår fatteevne og konsekvensene er uklare. Hva skjer nå? Blir det krig? Kan dette skje oss?

Frykten er naturlig. Vi skal oppleve frykt, vi skal til og med kjenne godt på den. Men dersom frykten for angrep og ukjente fiender får overtaket, vil frykten i seg selv virke handlingslammende.

Skjer det, har terrorismen vunnet en gedigen seier.

Frykt, sinne og uvirkelighetsfølelse kan sammenlignes med en sorgreaksjon. Vi klarer ikke å ta inn over oss de fulle konsekvensene av hva som har skjedd.

I den uvirkelighetsfølelsen er det viktig i dagene som kommer å leve i hverdagen. Vi må opprettholde en normal livsførsel, gjøre det vi skal og må. Vi må vise de grupperingene som håper å terrorisere den frie, demokratiske verden, at vi fortsatt vil arbeide for åpenhet og rett til fri utfoldelse.

Det er en velprøvd og anerkjent kunnskap at å delta i konstruktive gjøremål, er den beste kur mot frykten. Latteren og gleden er ikke upassende, men nødvendig. Å utføre noe og å oppnå resultater viser at vi behersker vår hverdag.

Det betyr ikke at vi overser eller er likegyldige til tragedien. Mennesker som klarer å finne hvile og sinnsro, får krefter til å hankes med kampen mot angsten for hva som kan komme til å skje. Jo flere mennesker som holder hodet kaldt og hjertet varmt, jo sterkere står vi samlet overfor avsindig oppførsel.

Hevn varsles. Vi tror ikke på hevnen. Vi tror på å forstå og arbeide mot de mekanismene som fører til at terrorisme finner grobunn. Vi startet med et sitat. Vi avslutter med ett av den romerske keiser og filosof Marcus Aurelius: «Vokt deg for å ha samme følelser overfor umennesker, som umennesker har overfor mennesker». Vi må holde hjertet varmt, men hodet kaldt.

4. ”Forenklet fiendebilde er den største trussel”, Mari Rein Bore, SA 14. september 2001

Forenklet fiendebilde er den største trussel

Den største trusselen mot verdensstabiliteten nå er ikke et eventuelt nytt terrorangrep.

Av Marie Rein Bore

Den største trusselen er hvis hatet, forskrekkelsen og redselen tirsdagens terrorangrep har skapt, fører til et forenklet og dermed feilaktig fiendebilde.

De nordmenn som nå løst og upresist snakker om at skylden ligger «i den muslimske verden», er på en farlig vei. Et slikt feilaktig bilde kan føre til at enkeltpersoners forstokkede grums mot innvandrere slippes løs.

Allerede nå hører vi om skoleelever med Midtøsten-bakgrunn som gråter av frykt for hva et forenklet fiendebilde kan føre til. Vi hører om menn med muslimsk tro som raker av seg skjegget for å slippe eventuelle ubehageligheter.

Forklare, avgrense

Punkt 1. Foreløpig vet man ikke hvem som står bak angrepet. Punkt 2. Hvis det for eksempel skulle bli fastslått med sikkerhet at Osama bin Ladens nettverk utførte terroraksjonen, har alle foreldre og lærere plikt til å forklare og atter forklare: At han har en muslimsk tro, betyr ikke at muslimer som sådan er skyldige i terroren. At han har oppholdt seg i Afghanistan, betyr ikke at det afghanske folk er skyldige. At Taliban-regimet eller noen i Taliban har tillatt at han har oppholdt seg i Afghanistan, betyr ikke at regimet har skylden for den terror som ble utført tirsdag.

Terror skal straffes. Men først må man være sikker på at de rette gjerningsmenn er utpekt. Og fiendebildets avgrensning må være så klar og presis at selv en femåring kan fatte.

Greiere før

Sånn sett var det enklere før. Hær sto mot hær, høvdingen gikk fremst i fylkingen, man visste hvem som var fiende. Seinere sto land mot land i kriger, fiendebildet var rimelig greit.

Men allerede under den kalde krigen begynte fiendebildet å bli komplisert. Jo, det var Øst mot Vest, men da den kalde krigen ble glovarm i Vietnam, var det mange som protesterte på den offisielle versjonen om at nordvietnamesere var den store fienden.

Nato var en konsekvens og en del av den kalde krigen. Men nå blir tidligere østblokkland medlemmer av Nato. Vi har måttet forholde oss til et endret fiendebilde. Krigsbildet har endret seg også. På verdensbasis er det ingen tradisjonelle land mot land-kriger lenger. Til gjengjeld er det mange lokale konflikter. Disse lokale konfliktene har til dels forvirrende og uklare fiendebilder. I tillegg kommer terrorangrep, ikke som et nytt fenomen, langt ifra, men stedene, størrelsen og mengden av omkomne gjør tirsdagen til en blodig merkestolpe.

Feil skaper fiender

I dette nye og mer kompliserte konflikt- og fiendelandskapet må Nato fote seg.

I denne situasjonen er det livsviktig at fiendebilder blir så riktige og presise som mulig. Hvis USA med Nato på slep går til gjengjeldelsesaksjon ut fra et forenklet og upresist fiendebilde, risikerer man at aksjonene i verste fall gjør fiendebildet til virkelighet. De var ikke fiender, men ble fiender fordi gjengjeldelsesaksjonene rammet uskyldige.

5. ”Terror, politikk og galskap”, Harald Maaland, SA 2. oktober 2001

Terror, politikk og galskap

Etter at støvet og den verste forferdelsen hadde lagt seg, kom spørsmålene om terrorangrepene i USA: Hvordan kunne dette skje, og hvorfor?

Av Harald Maaland

Noen har funnet årsaken i USAs utenrikspolitikk, som skal ha forårsaket så mye undertrykkelse, død og lidelse at terrorangrepene nærmest måtte skje: «Terror er symptomer på at noe er fundamentalt galt, noe er hårreisende urettferdig, at noen føler en avmakt som er så stor at det begås desperate, avskyelige handlinger mot overmakten,» skrev forfatteren Gert Nygårdshaug i Dagbladet.

I en kronikk i VG trekker Per-Aslak Ertresvåg en direkte linje mellom USAs politikk og terrorhandlingene: «Ellers er akten den rent foreløpige fullbyrdelse av en historisk logikk som Washington og hele Vesten gjerne og lett lukker øynene for, oftest fordi man ikke vet, eller ikke vil vite.»

Det skal ikke benektes at USA både ved egne handlinger og ved sin støtte til uspiselige regimer har forårsaket mye ulykke. Men er terrorhandlingene mot amerikanske mål en nødvendig følge av USAs politikk?

Latin-Amerika

Hvis det var en direkte forbindelse mellom undertrykkelse og terrorisme, skulle man tro det ville finnes flest terrorister hvor undertrykkelsen er verst. Men hvor er terroristene fra Mellom-Amerika?

Riktignok begås de fleste terrorhandlingene mot amerikanske mål av latin-amerikanere, men de tar få liv. I hele 1999 var det ifølge det amerikanske utenriksdepartement tilsammen 169 terrorangrep mot amerikanske mål, 96 av dem i Latin-Amerika noen bortføringer mot løsepenger, noen bomber mot amerikanske forretningsinteresser. Fem døde og seks sårede var de samlede menneskelige tap. Det blekner mot katastrofen i New York.

Og hvem har hørt om vietnamesiske terrorister? Vietnameserne gjorde opprør og sloss, men terrorisme var dem fremmed.

I Midtøsten er der en direkte sammenheng mellom konflikt og terror: Palestinerne som blir terrorister og selvmordsbombere, har følt den israelske okkupasjonen på kroppen, daglig.

Fra gode hjem

Men terroristene som sto bak ugjerningene i USA, hørte de til de undertrykte, fortvilte masser? Så mange detaljer om bakgrunnen deres er ikke kjent ennå. Men mange av dem kom fra Saudi-Arabia, hvor de neppe led stor materiell nød.

To av terroristene kom fra gode borgerlige hjem i henholdsvis Libanon og Egypt.

Osama bin Laden, også saudi-araber, er selv stinn av penger. Det er neppe nød og desperasjon som driver ham.

Som regel finnes det en eller annen konflikt der det oppstår terrorisme. Men terrorismen kan også leve sitt eget liv, uavhengig av reelle konflikter. Hvilken rasjonell forklaring var det på Baader-Meinhof-bandens terror i Tyskland på 1970-tallet? Med hvilken konflikt forklarer man italienske høyreekstremisters bombeanslag på jernbanestasjonen i Bologna i 1980, da 85 mennesker ble drept?

Sinnets irrganger

Her må man kanskje lete like mye i sinnets irrganger som i samfunnsforhold.

Og hva med ETA? For det store flertall av baskerne er konflikten løst; de klarer seg godt med det selvstyret de har. Men terroristene i ETA fortsetter med sine blodige attentater.

Den bakenforliggende konflikten i Nord-Irland ville heller ikke ha vært spesielt vanskelig å løse, hvis det ikke var for ekstremister på begge sider som ikke klarer å komme seg ut av terror-gjørma de har satt seg fast i. Disse terroristene er selvdrevne, de trenger ikke noen faktisk konflikt å nærme seg på.

Osama bin Laden og mange av hans tilhengere dro i sin tid til Afghanistan for å slåss mot de sovjetiske styrkene. En handling som ikke er vanskelig å forklare. Det var Golf-krigen som fikk dem til å vende seg mot USA. Deres viktigste konkrete krav er å få amerikanerne vekk fra den basen de har i Saudi-Arabia og Israel ut av de okkuperte områdene politiske synspunkt som ikke vekker oppsikt i det hele tatt, og som ikke på noen måte kan forklare de horrible handlinger som tas i bruk for å fremme dem.

Milelangt sprang

USAs dominanse som eneste gjenværende supermakt er i seg selv nok til å skaffe amerikanerne mange motstandere og fiender. I tillegg har den amerikanske politikken ofte virket i samme retning. Det kan være nok til å forklare motstand, kamp og opprør. Men derfra til slike handlinger som drepte mellom 5000 og 6000 mennesker i New York, er det et så milelangt sprang at det ikke kan forklares bare med konfliktene i seg selv.

Ideologisk fanatisme, forblindet religiøs ekstremisme; fenomenet har mange navn. Det kan ha store politiske konsekvenser, men hører strengt tatt mer hjemme i psykologien.

Politiske forhold er ikke direkte årsak til terrorisme. Men undertrykkelse, urettferdighet, ydmykelse og fattigdom kan gi den bedre grobunn. Det bør naturligvis Vesten, særlig USA, trekke sine slutninger av, i tillegg til bekjempelse av terrorismen i seg selv.

6. "Terrorkrigens illusjoner", leder, SA 20. juli 2006

Terrorkrigens illusjoner

ÅRSÅK OG VIRKNING: President George W. Bush er ikke en mann som har for vane å analysere årsaker til problemer, i hvert fall ikke i offentligheten. Ja, i forbindelse med 11. september og krigen mot terror har det nærmest vært tabu i amerikanske ledende kretser å snakke om «root causes» - grunnleggende årsaker - til terrorismen.

Men på en pressekonferanse tirsdag tok Bush selv «r-ordet» i sin munn. «The root cause» til den aktuelle voldelige konflikten i Midtøsten er «terrorismen», nærmere bestemt terrorgrupper som får

støtte av Syria og Iran. Tidligere i uken brukte Bush som kjent andre ord: «Hvis bare Syria får Hizbollah til å slutte med denne dritten, er problemet løst».

I den amerikanske presidentens tankeverden ser det ut til at «terrorisme» er en selvstendig virkende kraft, et utslag av den absolutte ondskap. Og med det onde kan man ikke forhandle. Det må bare nedkjempes.

Vi tror Bush tar grunnleggende feil. Terrorisme er ingen ideologi. Terrorisme er ikke årsak til noe som helst, derimot har terrorismen årsaker.

Den tyske general Clausewitz er blitt berømt for utsagnet om at krig er fortsettelsen av politikken, bare med andre midler. Det samme kan sies om terrorisme. Terror, som krig, er et ekstremt og brutalt resultat av at politiske konflikter ikke blir håndtert på fredelig, rettferdig og anstendig vis. Og jo lenger konfliktene får lov til å utvikle seg, med sin onde sirkel av forbitrelse, fornedrelse, uforsonlighet og hat, jo større er faren for at de slår over i vold. Selve kardinaleksemplet er nettopp den 60 år gamle, uløste israelsk-palestinske konflikten, der USA sitter med en nøkkel de ikke vil bruke.

Å se bort fra årsakene til terrorisme, og i stedet definere «terrorismen» som årsaken til alt ondt, kan være behagelig for en president som liker å se sine omgivelser i svart og hvitt, og som åpenbart ikke er særlig selvkritisk eller selvransakende når det gjelder USAs rolle i verden. Men da må det også sies at på den måten kan «krigen mot terror» aldri vinnes. Tvert imot, det er den beste oppskrift på hvordan man skaper mer terror.

Terror, som krig, er et ekstremt resultat av at politiske konflikter ikke blir håndtert på anstendig vis.

7. ”Terrortrussel”, leder, SA 11. august 2006

Terrortrussel

Avslørt: Vi kan alle prise oss lykkelige over at terrorplanene mot flytrafikken mellom England og USA ble avslørt og stoppet i tide. Hadde terroristene lykket, ville det ha rammet tusenvis av uskyldige, med omfattende sorg, savn og lidelse som resultat. Det er bare litt over ett år siden de alvorlige terror- anslagene mot undergrunns- banen og en buss i London tok livet av 52 reisende. Hvis det er riktig at så mange som 20 fly var involvert i terroristenes planer som nå er avslørt, kunne det fort blitt en katastrofe større enn anslaget mot New York 11. september 2001.

Det er ikke godt for utenforstående å gi noen korrekt analyse av hvorvidt det er en bedre og mer effektiv etterretning og kontroll som har ført til avsløringene, eller om det skyldes at terroristene er blitt færre og tydelig svekket gjennom de omfattende tiltakene som har vært satt i gang. Trolig er det en kombinasjon av de to tingene.

Avsløringene kommer mens FNs sikkerhetsråd arbeider på høygir for å finne en tekst som alle kan enes om i konflikten mellom Israel og Hizbolla i det sørlige Libanon. Den mangesidige og omfattende konflikten mellom mange ulike parter i Midtøsten er ofte betraktet som kjernen i de omfattende aksjonene som terrorister står bak. Det betyr at verden står overfor betydelige trusler på grunn av det omfanget denne konflikten nå har fått, noe som gjenspeiler seg i at både Storbritannia og USA har skjerpet sin beredskap betydelig.

Eskalering av krigshandlinger og økt bruk av vold er aldri en god løsning, nesten uansett hvilken konflikttipe man står overfor. Dialog er og blir det beste middel.

Avsløringene i England tyder på at terroristorganisasjoner fortsatt er aktive, også i Europa. Avsløringene er viktige i bekjempelsen av terrorisme, men understreker også behovet for dialog og analyser av konfliktårsakene.

I dette bildet er det beklagelig at FN er svekket som konfliktløser til fordel for de store militærmaktene.

Avsløringene som britisk politi står bak understreker at verden behøver mer samarbeid, ikke mindre. Økt bruk av vold er aldri en god løsning, nesten uansett hvilken konflikttipe man står overfor.

8. ”Krigen som har gjort vondt verre”, Tom Hetland, SA 8. september 2006

Ytring: Krigen som har gjort vondt verre

Tom Hetland Sjefredaktør

Terror is not in the bang, but in the anticipation of the bang.

Alfred Hitchcock

TERRORKRIG: «11. september forandra alt» står som overskrift på mange av oppsummeringane ved femårsdagen for terrorangrepa på New York og Washington.

USA, og dermed store delar av verda, fekk ein ny dagsorden etter 11. september. «Krigen mot terror» vart gitt førsteprioritet. Enorme summer er gått med. To krigar, i Afghanistan og Irak, er utløparar av 11. september. Store tryggingssystem og overvakingssystem er bygde opp. Gamle rettsstatsgarantiar er under press, med Guantanamo som det verste eksemplet.

Krigen mot terror er blitt ein del av dagleglivet. Kontrollane på Sola er blitt grundigare. I Vågen i Stavanger har det kome opp eit «terrorgjerde». Dei som skal til USA, må ha elektronisk pass.

Terrortrusselen skal sjølvstas på alvor. Men er det slik at terror er vår tids største samfunnsproblem? Eller blir terrortrusselen forstørta ut over alle proporsjonar?

USA fører statistikk over menneskeliv som er gått tapt i terroraksjonar. I det store terroråret 2001 omkom 2689 amerikanarar som følgje av terrorangrep. I heile verda var talet 4379.

Til samanlikning var det 23 terrordrepne amerikanarar i 2000, 27 i 2002 og 35 i 2003. I resten av verda låg talet i desse åra på rundt 2500.

I 2004 endra amerikanarane reknemåte, fleire typar aksjonar vart definerte som terrorisme, og i rapporten for 2005 opplyser National Counterterrorism Center at 56 amerikanske statsborgarar miste livet i terroraksjonar, 14.600 menneske i verda samla.

Det er 14.600 for mange. Men det er langt mindre, for å seia det forsiktig, enn dei ti millionar barn som årleg dør av årsaker som kunne vore forhindra, ifølgje Verdas Helseorganisasjon (WHO). Det er bare ein brøkdelen av dei liva som går tapt i vanlege krigar, eller i trafikkulykker. Det er færre enn det årlege talet på myrda personar i USA aleine (16.503 i 2003). Og, som den islandske juristen Elias Davidsson skriv i *Le Monde Diplomatique*, risikoen er større for å døy av lynnedslag eller slangebit enn i ei terrorhandling.

Når terror har fått status som samfunnsproblem nummer ein, har det sine lett forklarlege grunnar. Terroraksjonar er dramatiske og spektakulære, ofte bevisst tilpassa tv-mediet. Enkelte av dei, med angrepa på World Trade

Center og Pentagon som det suverent viktigaste, rammar verdas maktsenter, men oftast slår dei til blindt mot vanlege folk. Terroristane representerer ideologiar og mentalitetar som dei færreste av oss forstår - dei snakkar på alle måtar eit anna språk.

Sjølvmordsmetoden vitnar om ein uhyggeleg fanatisme. Til saman kan dette skapa ein atmosfære av frykt som legg seg over heile samfunnet. «Terrorren ligg i å venta på smellet», som skrekkfilmmeisteren Hitchcock sa.

Men det er ein forskjell mellom USA og Europa. Europeiske land har levd med terrorisme i mange år. Spania har hatt ETA, Storbritannia IRA. Det var påfallande korleis londonerane etter terrorangrepet i juli i fjor insisterte på at livet skulle gå vidare som normalt.

For USA var 11. september langt meir av eit sjokk. Og reaksjonane og tiltaka meir dramatiske og hysteriske. Men når «krigen mot terror» er blitt eit mantra for Bush-administrasjonen, er det også resultat av ein politisk strategi.

Ein amerikansk president har behov for å visa handlekraft. Det ligg i den amerikanske kulturen. Å vera tøff i kritiske situasjonar blir eit mål i seg sjølv. Jamvel i den relativt idealistiske Clinton-administrasjonen kunne ein rådgivar under Balkan-krisa seia at «eg drit vel i bosniarane, eg vil bomba serbarane for å visa styrke».

Operatørane rundt George W. Bush har forstått at ingenting samlar eit folk meir bak sine leiarar enn frykt for ein framand fiende. Forestillinga om at «USA er under angrep» og «USA er i krig» er derfor blitt hamra inn i amerikanarane og kynisk brukt for å stempla Bush-kritikarar som upatriotiske. «Han vil oppmuntra al-Qaida-typar», sa visepresident Dick Cheney om den demokratiske krigsmotstandaren Ned Lamont som vann primærvalet i Connecticut.

Den same Cheney er nå i full gang med å trekka parallellar til München-forliket med Hitler i 1938.

Den amerikanske sjølvoppfatninga er meir idealistisk enn den europeiske. Amerikanarar vil gjerne sjå seg sjølv som forsvararar av det gode mot det vonde. Når Bush snakkar om å kjempa mot «vondskapens akse» treffer han derfor ei nerve i folket. Utan terrorkrigen ville Bush sannsynlegvis ha blitt sendt på hovudet ut av Det kvite huset ved valet i 2004.

USA kunne ha valt ei anna linje etter 11. september. Dei kunne ha definert kampen mot al-Qaida som ein spissa, målretta internasjonal politiaksjon, og elles konsentrert kreftene om å fjerna årsakene, og dermed rekrutteringa, til terrorisme rundt om i verda. Då handlar det om å løysa politiske konflikhtar, først og fremst i Midtausten. Dei fleste terrorkspertar ville ha tilrådd ein slik strategi. Det var bare ein hake: Den ville ikkje gitt George W. Bush den same sjansen til å spela rolla som sheriff. Dessutan: å gå laus på årsakene til terror kan bety at USA må driva sjølvkritikk. Det liker amerikanske presidentar dårleg, Bush aller minst.

I staden har me fått den altomfattande krigen mot terror og mot «vondskapens akse». Og la oss venda tilbake til tala frå National Counterterrorism Center for 2005: Av dei 57 terrordrepne amerikanarane var 46 i Irak. Av dei 14.600 terrorofra totalt, var 8300 i Irak.

Saddam var ein tyrann, men ingen terrorist. «Krigen mot terror» har gjort det destabiliserte Irak til terrorbøle nummer ein. Om treet skal målast på fruktene, er «krigen mot terror» ein fiasko. Men indrepolitisk har krigen vore Bush sitt beste kort. Så lenge det varer. For som Abraham Lincoln sa: «Du kan lura heile folket ein del av tida, og ein del av folket heile tida, men ikkje heile folket heile tida.»

Operatørane rundt George W. Bush har forstått at ingenting samlar eit folk meir bak sine leiarar enn frykt for ein framand fiende. Om treet skal målast på fruktene, er «krigen mot terror» ein fiasko. Men indrepolitisk har krigen vore Bush sitt beste kort

9. "Terroren er ikke det største problemet", Harald Maaland,

SA 9. september 2006

Terroren er ikke det største problemet

Fem år etter 11. september-angrepet på USA må det være lov å spørre: Hva skaper størst problemer - terroren eller USAs reaksjoner på den?

Harald Maaland

Svaret: Det voldsomme sjokket som rammet USA 11. september 2001, kan bare sammenliknes med det japanske angrepet på Pearl Harbour i 1944. Ikke militært, men mentalt.

En kraftig reaksjon måtte komme, og ikke uventet ble den militær: Synderne var å finne i fjellene i Afghanistan, beskyttet av den afghanske taliban-regjeringen.

7. oktober 2001 kom det amerikansk-dominerte angrepet på Afghanistan. Fem år senere kjemper både amerikanere og styrker fra Nato, norske inkludert, fremdeles mot Taliban, som er i vekst igjen, og Osama bin Laden er stadig på frifot, sannsynligvis nettopp i fjellområdene mellom Afghanistan og Pakistan.

Afghanistan er ikke lenger et fristed og et baseområde for al-Qaida, men al-Qaida er ikke knekket, og USA og Vesten sitter igjen med et afghansk problem som viser seg svært vanskelig å løse.

20. mars 2003 kom angrepet på Irak. Uansett hvilke reelle motiver som veide tyngst for Bush-regjeringen - Saddam Husseins angivelige masseødeleggelsesvåpen, hans påståtte forbindelser til al-Qaida og andre terroristgrupper, Iraks oljeressurser, et ønske om full omdannelse av Midtøsten - så har det gått skeis. Irak er i dag et katastrofeområde som enten er i borgerkrig eller er på full fart inn i den, og som er et arnested for terrorister fra både fjern og nær. Dette skal det mye til for å rette opp.

Så er da både krigen og Bush blitt stadig mer upopulær både i USA og utenfor. 60 prosent av amerikanerne tror nå at Irak-krigen høyner faren for terror i USA. Stort lengre fra måloppnåelse kan ikke et prosjekt være.

Til gjengjeld har ikke Bush og hans folk løftet en finger for å løse problemet som utgjør hovedpåskuddet for de radikale islamistenes angrep mot Israel og Vesten: Konflikten mellom Israel og palestinerne.

Et hovedproblem ved krigen mot terrorismen er nettopp det at den oppfattes som en krig - et problem som kan løses militært. Det var ikke unaturlig å se på terrorangrepet på New York og Washington som en slags krigshandling. Men hvordan vinner du en krig mot en fiende som er skjult, som kan være over alt, og som tar alle slags midler i bruk - mot mål som ikke på noen måte kan anses for militære. En slik krig vinnes ikke med bombefly og tanks.

Den vinnes kanskje ikke i det hele tatt, for det finnes ingen fiende som kan underskrive en kapitulasjonserklæring. Det er en fiende som alltid vil være der i større eller mindre grad, og som må bekjempes som det den er: En egenartet form for kriminalitet.

Det er denne delen av kampen mot terror som har vært vellykket - som når politiet i Storbritannia eller Danmark forhindrer nye terroraksjoner. Etterretning og politiarbeid gir resultater. Det har jo heller ikke vært en eneste terroraksjon på amerikansk jord siden 11. september 2001.

Det har vært flere i Europa, men ikke så mange her heller. Verst var det i London i fjor og i Madrid i forfjor. Ellers har også land som Tyrkia, Egypt og Indonesia vært utsatt for alvorlige terroraksjoner.

Så det er ingen tvil om at det er faktiske og potensielle terrorister iblant oss - også ungdom som er født og vokst opp i Europa. Vi er nødt til å spørre og finne ut hvorfor - hva er det som får tilsynelatende allminnelig engelsk ungdom med islamsk bakgrunn til å ville sprengte seg selv og en bråte andre mennesker i luften? Det er det mye viktigere å finne svaret på enn å sende flere soldater til Afghanistan.

Vi må også spørre hvilke virkninger den samlede antiterror-politikken har på samfunnene våre: Hvilket inntrykk gjør krigene i Afghanistan, Irak og Midtøsten på muslimsk ungdom i Europa? Hvilke virkninger har en stadig tettere personkontroll og økt mistenksomhet på forholdet mellom ulike samfunnsgrupper? Hva gjør det med våre multikulturelle samfunn på litt sikt?

Hvordan forholder vi oss i det hele tatt til islam og islamismen?

Samtidig er det grunn til å spørre om terrorismen virkelig utgjør den risikoen man kan få inntrykk av? Er ikke andre trusler større og viktigere? Trafikken, for eksempel? Og hva med miljøspørsmålene? Drivhuseffekten, den globale oppvarmingen? Og hva med fattigdommen og desperasjonen som driver titusener av afrikanere til å krysse havet på synkeferdige farkoster for å søke lykken i Europa?

Nei, det er ingen grunn til å glemme terrorfaren. Men fem år etter 11. september-sjokket er det kanskje grunn til å tone den noe ned og åpne for andre perspektiver. 60 prosent av amerikanerne tror nå at Irak-krigen høyner faren for terror i USA.

10. "Fem tapte år", leder, SA 11. september 2006

Fem tapte år

TERROR: I dag er det fem år sidan terrorangrepa på World Trade Center og Pentagon. Den dramatiske tragedien, direkte overført på fjernsyn, vil for alltid stå etsa inn i minnet til menneske over heile verda.

Sympati og solidaritetserklæringar strøymde mot USA. «I dag er me alle amerikanarar.» skreiv den franske avisa Le Monde. Viljen var sterk og klar til å stå saman mot terrortrusselen, til å finna og straffa dei skuldige, til å forhindra nye angrep.

Men etter fem år med «krig mot terror», må me dessverre konstatere at resultatata ikkje står i forhold til den enorme innsatsen.

Osama bin Laden er stadig på frifot. Dei to krigane som er starta i kjølvatnet av 11. september, i Afghanistan og Irak, har styrta tyranniske regime, men har samtidig rekruttert fleire terroristar enn dei har tatt knekken på. 55 prosent av alle terroraksjonar i 2005 skjedde i Irak, eit land som ikkje hadde noko med 11. september-angrepa å gjera.

Motsetningane mellom Vesten og den islamske verda er skjerpa, dels som følgje av fryktatmosfæren og tryggingstiltaka som kampen mot terror fører med seg. Me er stadig like langt frå å forstå - og dermed førebyggja - at unge islamske menn er villige til å sprenga seg i lufta og ta uskuldige sivile med seg i døden. Retorikken om «den absolutte vondskap» dekker over at terrorisme har sitt opphav i høgst reelle politiske konfliktar, først og fremst i Midtausten. Men på fem år er lite og ingenting gjort for å finna ei løysing på «alle konfliktars mor» mellom Israel og palestinarane.

«Krigen mot terror» har sett hevdvunne rettsstatsprinsipp under press i ei rekke land. Guantanamo og Abu Ghraib har sett stygge flekkar på USAs omdøme. Den einaste supermakta i verda byggjer i stadig større grad sin posisjon på militærmakt, i staden for moralsk leiarskap og målretta diplomati. Men «krigen mot terror» kan ikkje vinnast med militære middel. Militærmakt kan bare vera ein del av ein langt breiare strategi, der det å angripa årsakene til terroren står sentralt. Det har USA ikkje forstått, og derfor har «krigen mot terror» også meir enn noko medverka til å avsløra USAs avmakt. Som det er sagt: Sjeldan har nokon sett over styr så mykje politisk kapital på så kort tid som George W. Bush har gjort sidan 11. september 2001. «Krigen mot terror» kan ikkje vinnast med militære middel. Det har USA ikkje forstått.

11. "Alle venter på Obamas plan", bakgrunnsartikkel SA 30. mai 2009

Alle venter på Obamas plan

Bakgrunn av Harald Maaland

Torsdag i kommende uke skal president Barack Obama holde en tale i Kairo, og forventningene er store: Har den mannen virkelig en plan for fred i Midtøsten – og mer til?

NØKKEL: Alt Obama har sagt om saken hittil, tyder iallfall på at han har ambisjoner om å løse en konflikt som ikke bare trenger sårt til en avslutning i seg selv, men som også er en nøkkel til endringer i hele regionen. Hvor godt utmeislet strategi og hvor detaljerte planer har Obama for sin utenriks- og sikkerhetspolitikk, er ennå for tidlig å si. Dessuten påvirkes politikken av mer eller mindre overraskende begivenheter. George W. Bush fikk

terrorangrepet 11. september i fanget, og det preget hele hans presidentperiode dypt. Det skal mye til for at Obama får like epokegjørende hendelser å hanskes med, men gså må han hele tiden takle konkrete utfordringer. Allerede før han ble innsatt som president, trakk Gaza-krigen ham inn i konflikten mellom Israel og palestinerne, og nå må han håndtere Nord-Koreas atombombesprengning. Her gjelder det å ikke la seg lede av begivenhetene, men styre aktivt selv.

ENHVER AMERIKANSK PRESIDENT må først og fremst ha USAs interesser for øye, også Barack Obama. Og en stordel av de tunge interessene ligger nettopp i området fra Det indre Middelhav og Sentral-Asia til Afghanistan og Pakistan. Her er det store energiressurser som både USA og den globale økonomien er avhenger av, og her er det store aktuelle og potensielle konflikter. Regionen roper på stabilisering.

Her er det dessuten mye som henger sammen, og det kan være gode grunner til å begynne å nøste i konflikten mellom Israel og palestinerne. Den er det viktigste symbolet på det store deler av den muslimske verden oppfatter som USAs og Vestens kolonialisme og imperialisme, og en av de radikale islamistenes begrunnelser for å angripe amerikanske og vestlige mål. En løsning av denne konflikten vil gjøre det atskillig lettere å forfekte amerikanske interesser i regionen ellers.

SAMTIDIG har Obama åpnet flere diplomatiske dører: Han har allerede tatt kontakt med Syria, og han har sagt fra om at han er villig til å snakke med Iran. Overfor syrerne er hensikten å få dem til å dempe støtten til de militante bevegelsene Hizbollah i Libanon og Hamas i de palestinske områdene, og bidra til å forhindre terror og opprør i Irak.

Iran er en regional stormakt og en nøkkelspiller i regionen. Men Iran og USA har ikke vært på talefot siden den islamske revolusjonen i 1979. Det tjener ikke amerikanske interesser. Ved å gjenoppta kontakten håper Obama å trekke i flere tråder:

Å få iranerne til å skrinlegge eventuelle planer om å lage atomvåpen. Å hindre spredning av atomvåpen er et av USAs viktigste sikkerhetspolitiske spørsmål.

Å få Iran til å bidra til en stabilisering av Irak. Iranerne har paradoksalt nok økt sin innflytelse i Irak betydelig etter USAs invasjon i 2003. Iraks nåværende regjering er dominert av sjia-muslimer, og Irans mullah-regime er sjia-muslimsk.

Å få Iran til å bidra til en stabilisering av Afghanistan. Det sjia-muslimske Iran er ikke på noen måte begeistret for det sunni-muslimske Taliban, selv om iranerne heller ikke ønsker

amerikansk innflytelse i landet. Den afghanske produksjonen og smuglingen av narkotika er dessuten et problem også for Iran.

IRANERNE er allerede i kontakt med den afghanske og den pakistanske regjeringen, og sist søndag var det et regionalt toppmøte mellom de tre landene, der de ble enige om å bekjempe både islamistisk ekstremisme og narkotika. Tidligere ville det neppe vært mulig å få med pakistanerne på et slikt samarbeid. Men etter at Taliban gikk for langt og utfordret selve staten Pakistan, er tonen blitt en annen også der i gården. Alt dette får betydning for hvordan USA og NATO lykkes med sitt engasjement i Afghanistan, som jo Obama er i ferd med å trappe betydelig opp.

Når Obama tenker regionalt om disse konfliktene, har han støtte blant annet fra den pakistanske skribenten Ahmed Rashid, som anses for å være en av de beste ekspertene på området. I et intervju med franske L'Express fremhever han at det afghanske og pakistanske problemet ikke kan løses uten en regional tilnærming. Ikke bare må Afghanistan og Pakistan ses i sammenheng, men også India og Iran må trekkes inn.

- For å få Pakistan til å flytte sin militære tyngde fra grensen mot India til grensen mot Afghanistan, må USA overtale India til å trekke sine soldater vekk fra grenseområdet mot Pakistan. I tillegg bør USA komme til en forståelse med Iran, understreker Rashid.

MÅLENE er altså å stabilisere en stor og strategisk viktig region, å forhindre terrorisme og spredning av atomvåpen.

Ikke helt ulikt det George W. Bush så for seg, kanskje. Men holdningene og metodene er annerledes. Mens Bush hadde et forholdsvis enkelt verdensbilde der gode og onde krefter slåss mot hverandre, er Obamas verdensbilde mer sammensatt og nyansert. Og der Bush la sine klare ideologiske føringer på valg av virkemidler, er Obama mer analytisk og pragmatisk.

- Obama starter fra en realistisk vurdering av USAs posisjon i det internasjonale systemet og de muligheter de gir. Han det at USA fremdeles er den klart sterkeste enkeltaktøren, men også at målene bare kan nås i samarbeid med andre, sier forsker Svein Melby, leder for Senter for transatlantiske studier ved Institutt for forsvarsstudier.

- Obama mener at USA bare kan styrke sin stilling ved å være opptatt av de globale fellesproblemene. Han ser altså USAs begrensninger, men på den andre siden vitner Obamas holdning også om en sterk tro på USAs tyngde. Han er ingen pessimist, men en realist. Han tror på seg selv og USA og er ikke redd for å snakke med noen. Diplomati er jo den sterke virkemiddel, og Obama bruker hele registeret, påpeker USA-eksperten.

BUSH var svært opptatt av å spre amerikanske verdier, frihet og demokrati etter amerikansk mønster. Det ønsker nok Obama også, men ikke ved å dytte dem på andre. Demokrati må først og fremst vokse frem innenfra.

- Obama har en mer analytisk grunnholdning enn Bush. Vi ser det godt i forhold til russerne, der Bush nok ble skuffet over at Russland ikke ble det demokratiet han håpet og regnet med. Obama har derimot en kjøligere og pragmatisk holdning, der interesser er viktigere enn ideologi.

Det gjør det nok lettere for russerne også, tror Melby.

Derfor kan USA og Russland ha uoverensstemmelser med hverandre på noen felt, mens de samarbeider på andre. For eksempel er det i begges interesse å forhandle om nedrustning av atomvåpen. Obama håper nok også på litt russisk hjelp overfor Iran. Til gjengjeld kan han være villig til å renonsere på det planlagte rakettskjoldet i Europa.

Slik fungerer demokratiet. Det får Obama bruk for på alle felt – for å bekjempe den globale økonomiske krisen, i forholdet til Kina og de andre fremvoksende maktene. Kanskje til og med for å skape fred i Midtøsten.